

37/32

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

GELENEKSEL TÜRK HALK GİYSİLERİ TERMİNOLOJİSİ

(KADIN)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

NAZİK YÜCE

Tezin Enstitüye Verildiği Tarih: 24 Ocak 1994

Tezin Sunulduğu Tarih : 8 Şubat 1994

Tez Danışmanı : Yrd.Doç.Dr.Gökten AY

**Diğer Jüri Üyeleri : Prof.Dr.Alâaddin YAVAŞÇA
Doç.Fikret Değerli**

OCAK 1994

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
ÖNSÖZ	III
ÖZET	IV
SUMMARY	V
BÖLÜM 1. GİRİŞ: GİYİMİN TANIMI	1
1.1. SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE GİYİM	5
1.2. OSMANLILAR DÖNEMİNDE GİYİM	8
 BÖLÜM 2. GİYSİLERİN TASNİFİ	 16
2.1. BAŞA GİYİLEN VE TAKILAN PARÇALAR	16
2.2. İÇE GİYİLEN VE TAKILAN PARÇALAR	20
2.2.1. Gömlekler	20
2.2.2. Yelekler	20
2.2.3. Donlar	20
2.3. DIŞA GİYİLEN PARÇALAR	23
2.3.1. İçlik	21
2.3.2. Döşlük	21
2.3.3. Üst Yeleği	21
2.3.4. Şalvarlar	21
2.3.5. Entariler	22
2.3.5.1. Şalvarla Giyilen Entariler	22
2.3.5.2. Şalvarsız Giyilen Entariler	24
2.3.6. Ceketler	26
2.3.6.1. Cepken	26
2.3.6.2. Fermene	26
2.3.6.3. Salta	27
2.3.6.4. Hırka	27
2.3.6.5. Libade	27
2.4. BELE TAKILAN PARÇALAR	28
2.5. BACAK VE AYAĞA GİYİLEN PARÇALAR	29
2.5.1. Çoraplar	29
2.5.2. Ayakkabılar	30
2.6. SOKAK GİYSİLERİ	30
2.7. TAKILAR VE AKSESUARLAR	32
 BÖLÜM 3. KADIN GİYSİLERİNİN AÇIKLAMALI ALFABETİK TERMİNOLOJİSİ	 34
SONUÇ	97
KAYNAKLAR	99
EKLER	100
ÖZGEÇMİŞ	110

ÖNSÖZ

Çeşitli uygarlıkların beşiği olan Türkiye, tarihi zenginliklerimizin yanında el sanatları ve folklorik değerleri ile de milletimizin eşsiz sanat zevkini gösterir.

Kültürümüzün zengin kaynaklarından giyim-kuşam da bütünüyle bunun yansımalarından biridir ve doğrudan doğruya insanla ilgili insanın yaşam biçimini belirten göstergedir

Giysiler, maddi bir kültür ögesi olarak etnografyanın kapsamına girerken, manevi değerleri açısından "Halkbilim" alanı ve kapsamı içine girmektedir.

Her bölgesinde kendine özgü bir giyim tarzı ile dikkati çeken yurdumuzda Türk Halk giysilerinin tamamının kısa bir sürede incelenmesi mümkün değildir.

Bu çalışmada amaç, çeşitli kaynaklar doğrultusunda asırlardan bize ulaşan kalıntıları ile çeşitli yörelerimizde halen bir ölçüde kullanılmakta ve yaşatılmakta olan Türk kadınının yöresel giysilerini, giysilerin desen ve şekillerinin taşıdığı anlamları, takıları, başlıkları, baş süslemelerini derinlemesine incelemek, bu konuda çalışmalar yapacak kişilere ışık tutmaktır.

Çalışmalarım sırasında benden ilgi ve desteğini esirgemeyen Danışman Hocam İstanbul Teknik Üniversitesi Türk Musikisi Devlet Konservatuvarı Türk Halk Oyunları Bölümü Ana Sanat Dalı Başkanı Yrd.Doç.Dr.Gökten Ay'a, Kültür Bakanlığı HAGEM Şube Müdürü Yener Altuntaş'a, değerli tüm hocalarıma şükranlarımı sunarım.

Nazik YÜCE
İstanbul, 1994

ÖZET

Bu çalışma İ.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Güzel Sanatlar Ana Sanat Dalı Türk Halk Oyunları alanında Yüksek Lisans Tezi olarak hazırlanmıştır.

Tez üç bölümden meydana gelmiştir. I.bölümde giyimin tanınını, Selçuklular ve Osmanlılar döneminde kadın giyimleri ele alınmış I.bölümde giysilerin baştan ayağa kadar yaygın olarak kullanılan parçaların tasnifi yapılmış, III.bölümde ise kadın giysilerinin açıklamaları alfabetik terminolojisi verilmiştir.

Kültür Bakanlığı HAGEM tarafından yapılan çalışma ek kısmında gösterilmiştir.

SUMMARY

This study is prepared as a master thesis on Turkish Folkloric Dances Subject in Fine Arts branch of Social Sciences Institute of Istanbul Technical University.

The thesis consists of three parts. In the first part, an introduction to dressing and the women dressing in Selchuk Period and Ottoman Period, takes place. In the second part, each item that are used for a complete dressing, is classified. In the third part, the alphabetical woman dressing terminology is explained in detail.

Wearing is a phenomena which had emerged by the born of human beings together with the necessity of protection against environment, which had never lost its main aim during its evolution.

Type of wearing has been formed and differentiated in accordance with the nations of people and to some extent, with their pleasure.

Natural and geographical conditions, economical and social structure and sex are the factors affecting the way of wearing.

Even its main purpose is protection, wearing has became a tradition after being formed with various factors

Today, wearing is not only reflecting national traditions and seasonal characteristics but it also reflects the international common pleasure which is affected by fashion.

Wearing has reached today after Meeting many factors and fashion of each period.

As a result, we can see the change in the style of wearing starting from B.C. 4000 till today, by observing archeological excavations, books of travel, epitaph, variety of documents, pictures and photographs.

The specifications of Selchuk's period is an extension of the previous period.

All the wearings, hair tress, boots, felt socks which were found by the excavations of Hun period before Islamic period, shows us that the roots of this tradition belongs to ancient periods.

It is also shown by Chinese records that hair tress was very famous in this period. In addition, the variety of hats is also interesting. The cloths over the hats which were decorated by diamonds are showing the unique Turkish taste.

In this period, the most important wearing is the "caftan" which has Turkish characteristics. Caftans are mostly made of wool, cotton, silk. Generally they are open in front and the two parts in front are fixed by a belt.

As shoes; rawhide sandels, felt and leather boots were worn.

Turkish style belts and girdles are one of the most apparent characteristics of Turkish wearings. Some belts are spewolly women and some are made of precious metals.

In this period, earrings, necklaces and bracalets are also widely used.

Women also carried knives traditionally until the last periods of Ottomans.

In the beginning of Ottoman period the wearings of men and women were quite simple and looked like each other like the wearings of Selchuk's period. Despite representing the old Turkish traditions in the beginning; simplicity was given up and since fifteenth century imposing wearings were preferred.

Woman dressing can be considered in 3 categories: Internal, external and the outside wearing.

In this period cowl and particles played a major role as an unabandonable factor.

The clothes for woman dressing were being produced at home looms and by tradesman. Silken, woolen, cotton cloth or mixture of these clothes were being used as forms of by ornament or uniform.

Jewelery also had a specific role in this period. In great cities or in palaces valuable stones (emerald, pearl, ruby, Jade, coral) were being produced. In suburban, particles were differentiated to each other according to the regions. These particles were consisted of pure gold or pure silver.

Also woman cowls were differentiated to each other according to great centers or suburban regions. Hair factor had a great role in the adorning of head. According to Anatolian traditions hair adornings showed differences in different regions. Also in the same region according to the women's age, social and economical conditions these differences were strict. The bridal cowl was the most pleasant one among the other cowls and head adornings.

The Turkish external woman wearing can be considered in 3 groups as loose robes, baggy trousers and a set of skirt and jackets.

Generally the most valuable wearings of brides or ceremonies were Bindallı. This is produced by designing various types of flower pictures on a purple velvet cloth.

Belts and girdles had an important role in women dressing as accessory in ottoman wearings.

The minks and woolen jackets were also a significant piece of dressing in cold weather.

As outside wearing dustcoat, Yeldirme and Çar were used. Since the period of second Abdülhamit the sets consisted of skirts and jackets were being used in great cities.

In the second part a classification of parts of wearings for head to foot were made.

It is observed that women who did not follow fashion and working in agriculture had kept up the old wearing traditions. A hap-

piness and aliveness can easily be observed in the multi colored wearings of Anatolian women. In these multi colored wearings any body can easily notice the secret messages.

A cowl, particle or jacket do not matter any thing by themselves alone but significant in a set. This significance only can be produced by wearing these in a traditional manner.

The materials used in head decoration changes according to the regions.

The cowls are decorated by silver and golden particles. The women dressing has various types as for outside, for working, for happy days.

The most striking parts are collad as üç etek, Bindallı, Gömlek, Cepken, Fermene, Salta, Ferace, Çar, Çarşaf.

Besides, in most of villages aprons which were formed of various colors and pictures and belts that formed of copper silver and gold are the important part of wearings.

Women wears sockets that made of wool, cotton or mohair with a varous types of color or arts. Each arts has a different meaning.

As footwear they generally used Çarık, Başmak, Kundura.

Woman particles is a mean group in dressing for its various types and models that differ according to regions. Earrings, golds, rings, brochs and valuable diamonds are the most important group of woman decorating.

In the third part the explained terminology of wearings are given. This study was performed as an aid to prevent the terminological confusing in the subject of dressing.

As a conclusion:

Dressing is a social phenomen which showed various changes without loosing its main purpose.

By its traditional lines Anatolian woman dressing had reached today by the effects of various cultures. In this time it is purified or had some additional details. So it is not easy to gather together in a system for investigators.

The fashion is the most important cause of changes in dressing. By incoming of fashion some traditional considerations and cultural notions were lost.

Dressing is the exhibition of life style. Yesterday must be known to understand today.

Dressing terminology will be the reason of a common terminology for future investigations and will bring a scientific opinion.

BÖLÜM 1. GİRİŞ: GİYİMİN TANIMI

Giyim, insanlığın varolduğu günden bu yana, yemek, üretmek ve barınmak gibi çevre koşullarından korunmak gereksinimi ile doğan ve günümüze değin çeşitli değişimlere uğramasına karşın asıl amacını yitirmeyen toplumsal bir olgudur.

Tarih boyunca insanların giyim şekilleri ve gelenekleri, mensup oldukları milletlere ve cemaatlara, bir ölçüde de ferdi zevklerine göre şekillenmiş ve farklılaşmıştır.

Ülkenin doğal yapısı, coğrafi konumu, ekonomik ve toplumsal yapısı, cinsellik vb. gibi sebepler giyimi etkileyen faktörler olmuştur.

Bir evin, bir mekanın döşenmesi ve mimari biçimlerde olduğu gibi "giyim" de insanın doğal ve sosyal çevre ile ilişkisini kolayca yansıtan bir araçtır. Kadınlarımızda yaratılışlarındaki süslenme ihtiyacı ile bu konunun bir sanat haline gelmesine yardımcı olmuşlardır.

Asıl amacı vücudu korumak olan giyim, çeşitli etkenlerle biçimlenerek ortaya çıkmış, zamanla bir gelenek halini almıştır.

"İlk insanlar korunma faktörü olarak tabiattan ve bitkisel kaynaklardan yararlanmışlardır. Önceleri ilk giysi ihtiyacı olarak bir yaprakla cinsel organlarını örttüler. İçgüdüsel olarak cinsel organlarını korumuş oldular." (1)

Dünyamızın her köşesinde ayrı bir iklim olduğundan değişik iklimlerde, insanlar hava şartlarına göre giysilere bürünmek zorunda

(1) TÜRKOĞLU Sabahattin - Yüksek Lisans, Giyim Kuşam Süslenme ders notları, 1992.

kalmışlardır. "Soğuk bölgelerde yaşayanlar ısınmak için avladıkları hayvanların postlarından, derilerinden giysiler yaptılar. Daha sonra kabile toplulukları halinde yaşamaya başlayınca, düşmanlarını ya da kötü ruhları ürkütmek amacıyla özel giysiler yarattılar ve takılar kullandılar. Çağlar boyunca da insan toplumlarının gelişmesiyle birlikte örtünmek toplumsal kurallardan biri durumuna geldi, giysiler çeşitlendi ve değişik işlevleri oldu".(2)

Günümüzde giysiler bir yandan iklim özelliklerini ve ülke geleneklerini yansıtırken, öbür yandan, modanın etkisiyle uluslararası bir ortak beğeni eğilimini de ortaya çıkarmaktadır.

İklimin sıcak olduğu bölgelerde insanlar kendilerini güneşten korumak amacıyla geniş şapkalar, türbanlar, açık renk bol ve hafif giysiler kullandılar. Diğer taraftan iklimin yanı sıra yaşadıkları hayat ve arazinin de etkisi olduğundan, göçebe kavimler; hareket serbestliği verecek, ata binecek, gerektiği zaman arazide yatıp kalkacak, hatta düşmandan saklanırken göze batmayacak renk ve şekilde olan giysileri tercih ettiler.

- Bu verilerden çıkan sonuca göre birinci etken "Coğrafi Şartlar" olmuştur.

Din kavramının ortaya çıkması, toplum üzerindeki etkisini diğer sahalarda olduğu gibi giyimde de göstermiştir. İslamiyette kadının mahrem sayılması, örtünüp kapanması, erkekten kaçması ile, giysiler sokak kıyafetinden çok ev içinde çeşitlilik göstermiştir.

Ortaçağ kadınının giyiminde ise, katolikliğin başlamasıyla kilise tesiri, hatların sadeleşmesine sebep olmuştur. Bugün bile koyu dindar ülkeler bu tesirden kurtulamamıştır.

- İkinci etken "Din" olmuştur.

Ayrıca kavimlerin, sonra da ülkelerin güçler ve savaşlar

(2) TEMEL BRITANNICA - Hürriyet Yayınları, Cilt 7, s.161.

sebebiyle ilişkiler kurması üzerine birbirlerinden etkilenmiş ve bu vesile ile örnekler almışlardır.

- Üçüncü etken olarak "Göçler ve Savaşlar"ı görüyoruz.

Sosyal hayatta saraylı, esnaf, din adamları, asker, tarikat ve tekke mensuplarının özel giyim biçimleri olmuştur.

XV. ve XVI.yüzyıllarda bilhassa kadın kıyafetlerinde mimarinin tesirini görüyoruz. Gotik devrinde görülen sivri kuleler, yüksek tavanlar, şapkalarda 1.5 m.yi bulan Henninlerin, sonra da boyu uzatmak amacıyla ayaklarına giydikleri chopines (şopines) lerin giyilmesi ne yol açmıştır.(1)

- Dördüncü etken olarak "Mimari"yi görüyoruz.

Artık bir sanat kolu halini alan giyim, zamanımıza kadar pek çok değişiklikler geçirmiş, çeşitli etkenlere ve şahısların kaprislerine maruz kalmıştır. Mesela; Guatre'li bir prensesin Ruff yakaları, Catherine de Medici'nin kopacak kadar ince belli elbise giymesiyle tahta korselerin görülmesi, Bau Brummel adlı bir İngiliz soylusunun saraydaki resmi kabule o zamana kadar erkek giyiminde hiç görülmemiş olan "Dü Siyah Rodingot" ve beyaz gömlekle gitmesi neticesi erkeklerde resmi gece kıyafetinin siyah olması, ön eteği yanınca Frak adlı ütücü tarafından önü kesilen ve arkada kuyruğu olan Rodingot'un Frak olarak moda olmasına sebep olduğu kaynaklarda belirtilmektedir.(1)

- Beşinci etken olarak "Şahısların Kusurlarını Gizleme veya Hatalarını Düzeltme" gibi davranışlarını görüyoruz.

Eski Yunanlılar'da Peplosları omuzlarda tutturmak amacıyla kullanılan "Fibula" adlı çengelli iğne ile yerli bir kadının düşman komutanını öldürmesi üzerine bir emir ile bu iğnelerin kullanılması yasaklanmıştır.(1)

(1) A.g.e.

Şehzadebaşı'nda namaz dönüşü ferace ve yaşmak giymiş güzel bir kadını etrafın çirkin sözlerle rahatsız etmesi üzerine ferace ve yaşmak, devrin padişahı II.Abdülhamit tarafından bir fermanla yerini çarşafa bırakmıştır.

"XX. asırda hemen her sahada batı medeniyetinin tesiri altına giren dünyada pek çok millet, milli kıyafetleri yerine batı giyim tarzını kabul etmiştir. Türkiye'de 25 Aralık 1925 yılında çıkarılan "Şapka Kanunu" ve Atatürk'ün direktifleriyle fes ve kalpak giyilmesi yasaklanmış, resmi giyim şekli olarak Avrupa modeli benimsenmiştir".(3)

Giyimi etkileyen unsurların sonuncusu olarak da "Ferman, emir ve inkılâpları" görüyoruz.

Demek ki, giyim başta da söylediğimiz gibi çeşitli etkenlerle karşılaşarak ve her devrin modasına ayak uydurarak günümüze ulaşmış bulunmaktadır. Bilhassa arkeolojik çalışmalarda eserlerin tarihlenmesi yönünden elbise-saç ve sakal tanzimleri önemli bir yer tutar. Bir heykelin üzerinde görülen elbise, devrin karakteristik özellikleri, işlemeleri, kullanılan malzemenin cinsini gösterir. Ayrıca asker, din adamı, zengin halk gibi çeşitli sınıf farklarını gerek kazılardan çıkmış heykelerde gerekse diğer sanat eserlerinde görmek mümkündür.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz. M.Ö.4000 yılından bugüne kadar insanoğlunun giyimindeki değişiklikleri, farklı arkeolojik kazılardan, sanat eserlerinden, kitabelerden, seyahatnamelerden çeşitli belgelerden resim ve fotoğraflardan görmek, öğrenmek, izlemek doğru olacaktır.

(3) Dr.SÜRÜR Ayten - Ege Bölgesi Kadın Kıyafetleri, Türk Süsleme Sanatları Serisi 7, İstanbul 1983, s.6.

1.1. SELÇUKLULAR DÖNEMİNDE GİYİM

Bu bölümdeki bilgiler "Tarihi Türk Kadın Kıyafetleri" adlı eserden derlenmiştir.

Selçuklu dönemi giysilerine ait özellikler, Selçuklular'dan daha önceki tarihlere ait Türk giysilerinin devamı niteliğindedir. İslamiyetten önceki Türk kıyafetleri Hunlara ait kurganlardan çıkan elbise, saç örgüleri, çizme, keçe çoraplar bu geleneğin köklerinin ne kadar eski tarihlere kadar indiğini göstermektedir.

Türkler, kadın ve erkeklerde uzun örgülü saç geleneğini epey bir süre sürdürmüşlerdir. Altay dağlarındaki Göktürk heykellerinde arkadan sallanan tek, Kırgız bölgesi heykellerinde iki örgü halinde görülen saçlar Selçuklu döneminde de devam ettirilmiştir. Uygur resimlerinden bu saç modelinin yaygın olduğu görülmektedir. Uzun ve örgülü saç modelinin hem kadın, hem erkeklere has bir özellik olduğu Çin kaynaklarınca da bilinmektedir. Bu moda Selçuklulardan Memluklara ve daha sonra da diğer milletlere yayılmıştır.

"Selçuklular döneminde kadın örgüsüne "örgüç" denilmektedir. Zülûf ve kahkül de çok revaçtadır. Kadınların keçi kılından yapılmış takma zülûf (ongik, ongikladı) taktıkları, yanaklarına kırmızı boya sürdükleri ve ipe yüzlerindeki kılları aldıkları bilinmektedir. Yaşlı kadınlar saçlarına, genç kadınlar ve kızlar ellerine, ayaklarına kına yakarlardı. Türk geleneği içinde kına bir güzellik unsuru olarak tarih boyunca kullanılmıştır."(4)

Selçuklu ve Selçuklu öncesi dönemlerde başlık çeşitlerindeki zenginlik dikkat çekicidir. Orta Asya Türk kadın başlıklarını, mücevherlerle süslü kumaş ve madeni baş bantlarıyla zenginleştirmek çok yaygındı. Yaşlı kadınlar devamlı, genç kızlar ise ölüm olduğunda başlarını omuzlara kadar örtülerle sararlardı. Gelinler, "didek" denilen örtüyle yabancılara görünmemek için başlarını örterlerdi. Bu adet bazı köylerimizde halen uygulanmaktadır.

(4) Tarihi Türk Kadın Kıyafetleri - Güzel Sanatlar Matbaası - I.Baskı, İstanbul 1986, s.6.

"Selçuklu döneminde kadınların giydiği başlıklara "bağaltak" ya da "üsküf" denilirdi. Bağaltaklar, üç dilimli ve kenarları değerli taşlar ve sırmalarla süslenerek hazırlanırdı. Saraya mensup kadınların bağaltaklarının alınlıklarında tuğa benzer, tavus tüyünden bir sorganuç bulunurdu. Ayrıca dilimli taç şeklinde ve çevresi hilal motifleriyle süslü değişik bağaltaklar ve başlıklar kullanılırdı. Selçuklu dönemi kadın başlıklarından biri de uçları arkaya sarkan külah biçimindeki keçeden veya kalın kumaşlardan yapılan üsküflerdir. Üsküflerin değişik modelleri arasında kadın fesine benzeyen yuvarlak başlık üzerine örtülen ve arkada toplanan ince tüllü başlıklar, sivri tepelikli, saç topuzuna benzer başlıklar ve bere şeklinde tepesi yuvarlak, püsküllü örnekler de bulunmaktadır."(4)

Selçuklu döneminde Türk özelliği taşıyan kıyafetlerde en önemli kısım kaftanlardır. Kaftanların çoğunluğunu önden açık sağdan sola kapanan modeller teşkil etmektedir. Önden açık, iki ön parçası belde yanyana getirilerek kemerle tutturulan elbise örnekleri de mevcuttur. Selçuklu döneminin elbise tiplerinden biri de yuvarlak kapalı yakalı, önden açık elbiselerdir. Kaftan ve elbiselerde kollardaki tiraz şeritler, yaka, kol ve etek kenarlarını süsleyen bordürler ortak özelliklerdir. Elbiselerin uzunlukları diz altına kadardır. Kaftan ve elbiselerin altına dizlere kadar çıkan çizme veya ayak bileklerine kadar inen geniş paçalı şalvarlar giyilirdi. Şalvar üst kısmı geniş büzgülü, paçaları ayrı ve geniş dikilmiştir. Yünlü, ipekli, pamuklu kumaşlar yanı sıra şal kumaşdan da dikilirdi. Erkek ve kadın için olanları farklı kesilirdi.

Selçuklu ve daha önceki dönemlerde elbiseler yün, pamuk, ipek, yün, ipek karışımı, deve tüyünden dokunmuş kumaşlar ve keçeden dikilirdi. İpeksi kumaşlar renklerine, desenlerine göre değişik isimler alırdı.

"Kaşgarlı Mahmud'un XI.asra ait "Divan-ü Lügat-it Türk" isimli ansiklopedik sözlüğünde elbise ve kumaşlarla ilgili zengin bir

(4) A.g.e., s.6.

kelime hazinesi vardır. Elbiseye, "ton", "otran", sokak elbisesine "taş ton", her türlü giyeceğe "kehdü" veya "esük" deniliyordu. Bunlar dışındakiler "kaftan" ve "kalın kaftan", yağmurluk için "yalma" çobanların giydikleri kepenek, kebe manasında "yaptaç" kelimeleri XI.asır ve önceki dönemlerdeki Türk giyimi hakkında fikir vermektedir."(4)

Bu dönemde ayak giyimi olarak çarık, pataya, keçe ve deri çizmeler kullanılıyordu. Her üçü de en eski dönemlerden günümüze kadar gelen ayak giyim çeşitleridir. Çarıklarda büyük baş hayvan derisi kullanılır, burun kısmı sivri dikilir, topuk ve yan kısımlarına ipler geçirilerek ayağa göre şekil verilirdi. İpler çorabın üzerine bağlanarak ayakta durması sağlanır. Anadolu köylerinde halen kullanılmaktadır. Pataya, 25-30 cm genişliğinde 1-1.25 metre uzunluğunda, ucunda püsküllü ipleri olan, yünden, sık ve sağlam dokunmuş bir dokumadır. Ayağın ucundan diz kapağının altına kadar sarılır ve üstüne çarık giyilirdi. Anadolu'da buna "dolak" denir ve bugün de mevcuttur. Keçe ve deri çizmeler ise Hunlar'da ve Köktürkler'de de görülmektedir. Eski Türkler'de çizmeler kürk, keçe ve deriden yapılmaktaydı. Selçuklulardan itibaren keçe çizmeler İslam dünyasına yayılmıştır.

Türklere has kemer ve kuşaklar Türk giysilerinin en göze çarpan özelliklerinden biridir. Kuşak, elbise ve şalvarların beline sarılan, bazıları işlemelerle süslenen çeşitli dokumalardan yapıldı. Kemer, bele bir defa sarılıp tokalanan veya uçlarındaki iplerle bağlanan, deri veya kumaştan yapılan giyim tamamlayıcısıdır. Kemerlerin özel olarak dokunanları yanında kıymetli madenlerden olanları da vardır.

"Selçuklular'da takılar oldukça zengindir. Bunlar arasında küpe, kolye, bilezik en çok kullanılanlardır. Kaynaklara göre bu takıları erkekler de kullanıyordu. Eski Türk boylarında alna takılan "but" (peruze, firuze), küpe, kolye (moncuk), bilezik, yüzük gibi takılar yanında kadınların göçebe hayatının gereği olan bıçak da taşıdıkları bilinmektedir. Kadınların erkekler gibi bıçak taşımaları Osmanlıların

son dönemlerine kadar sürdürülen bir gelenektir".(4)

Türk giyiminde gözleyebildiğimiz, Hunlardan itibaren Türk özelliği olarak ortaya çıkan birçok görüntüler, kesintisiz olarak Osmanlılar'da da devam etmiştir. Ancak XV.asırdan sonra özellikle İstanbul ve diğer bazı büyük yerleşim merkezlerinde her sahada olduğu gibi giyim kuşamda da Osmanlı stili şekillenmiştir.

1.2. OSMANLILAR DÖNEMİNDE GİYİM

Bu bölümdeki bilgiler "Tarihi Türk Kadın Kıyafetleri" adlı eserden derlenmiştir.

Osmanlı Devletinin varlığını sürdürdüğü evrede, devlet sınırları içinde inançları, Müslüman, Hristiyan ve Musevi olan çeşitli etnik grupların kendilerine özgü giyim biçimleri olduğunu ya da bu toplulukların giyim biçimlerinde bazen aynı öğeleri taşıdıklarını, XIII.yüzyıldan başlayarak ülkeyi gezen çeşitli uluslardan, gezginlerin anılarından, çeşitli yazı, minyatür ve resimlerden izlenebilir. Bunun yanı sıra sarayın, esnafın, askerlerin, devlet ve din adamlarının, tarikat ve tekkelerin, göçebe, Türkmen, Hristiyan, Musevi gibi toplum kesimlerinin de özel giyim biçimleri vardı. Bunların da rütbelerine, yaşlarına, kadın, erkek, çocuk, kız ve delikanlı gibi toplum içindeki yerlerine göre giyindikleri bilinmektedir. Ayrıca iklime göre bölgesel özellikler gösteren giyim biçimleri de bulunmaktadır. Halkın günlük giyim kuşamı bazı geleneksel özellikler taşımakla birlikte genellikle örtünme amacına yöneliktir.

Osmanlı devrinin başlangıcında kadın ve erkek giyimleri Selçuklular dönemindeki gibi oldukça sade ve birbirine benziyordu. Başlangıçta eski Türk geleneklerinin etkisini taşısa bile imparatorluk dönemine geçişle birlikte çok yönlü etkilenmeler kendini göstermiştir. İmparatorluk döneminde bu sadelik yavaş yavaş terk edilmiş, özellikle XV.asırdan itibaren daha gösterişli kıyafetler tercih edildiği gibi kadın kıyafetleri de erkeklerinkinden uzaklaşarak günden güne zenginleşmiştir. İmparatorluğun sosyal ve siyasi durumu gereği Müslüman, Hristiyan, Musevi gibi dini inanışları farklı topluluklar kendilerine

(4) A.g.e., s.7.

has kıyafetlerini daima muhafaza etmekle beraber, gayri müslim kadınlar sokağa çıkarken Müslüman kadınlar gibi ferace, yeldirme, çar gibi dış giyimleri kullanmışlar ve başlarını örtmüşlerdir. Anadolu ve Rumeli'de giyim tarzı İstanbul'dan ve diğer büyük yerleşim merkezlerinden fazla etkilenmemiştir. Bu bölgelerde, büyük yerleşim merkezlerinden değişik, toprağa bağlı veya göçebe hayat tarzı sürdürülmüş, eski Türk gelenekleri ve bunlara bağlı giyim kuşam şekilleri daha uzun süre muhafaza edilmiştir.

Tarihi derinliği, coğrafi genişliği ve bir takım değişik faktörler gözönüne alındığında Osmanlı dönemi kadın giyim ve kuşamını teferruatıyla tanıtmak bu yazıya sığdırılamayacağı apaçık ortadadır. Bu sebeple altı asırlık bir dönemin kadın giyimini müşterek yönleri, ana hatları ve çarpıcı özellikleri ile anlatmaya çalışacağım.

Kadın giyimi üç grupta değerlendirilebilir: İç giyim; çamaşırlar, gömlek, dizlik, iç yelek. Dış giyim; üç etek, iki etek, entari, şalvar, içlik, hırka, kürk, kemer ve kuşaklar, çorap ve ayakkabı. Sokak giyimi olarak ferace, yeldirme, maşlah ve son devirde çarşaf kullanılmıştır.

Ayrıca başlıklar ve takılar gerçekten kıyafeti tamamlayıcı ve vazgeçilmez unsurlar olarak Türk kadın giyiminde önemli rol oynamıştır.

Kadın giyim eşyaları için gerekli olan kumaşlar hem ev tezgahlarında, hem de dokumacı esnafı tarafından üretiliyordu. Özellikle kırsal kesimde kadınlar kullandıkları her türlü kumaşı evlerinde el tezgahlarında kendileri dokuyorlardı. İpekli, yünlü, pamuklu veya ipek-yün, ipek-pamuk karışımı olan kumaşların desenli ve düz olmak üzere iki türü, kadın giyiminde kullanılıyordu. Düz kumaşlar; atlas, canfes, gezi, hare, kadife, kutnu, mantin gibi ipekliler ve çuha, şayak, saf gibi yünlülerdir.

Atlas; yüzü ipek, tersi pamuk, parlak ipekli, dokuma kumaşın adıdır. Atlasların üzerine sırma işleme yapıldığı zaman daha kıymetli oluyordu. Ağır işlemlere dayanıklı olması ve parlaklığını uzun süre muhafaza etmesi sebebiyle atlas çok makbul sayılırdı. XIV.-XVI.asırlarda büyük gelişme gösteren Bursa ipeklileri içinde atlasın önemli bir yeri vardır. En çok tercih edilen renk kırmızı ve yeşildir. Osmanlı sarayında kışın giyilen elbise ve kürklerde atlas çok kullanıldığından saray dilinde bu mevsime atlas mevsimi denirdi.

Canfes, Osmanlı saraylarında çok kullanılan çözü iplikleri atkılarında daha kalın olan bir ipek kumaş çeşididir. Atkılar seyrek atıldığı için yüzeyde meydana gelen aralıklardan ayrı renkte çözüler meydana çıkar ve kumaş janjanlı görünürdü. Bu kumaştan kadın cepkenleri, peşli entariler ve bohçalar yapılırdı. İstanbul ve Bursa canfesleri çok ünlüydü. En iyi çeşitleri "yanar döner" ve "kumru göğüsü" adlarını taşırdı.

Hare veya hara, özel bir ipek iplikle dokunan ve kendinden dalgalı kumaş cinsidir. En çok tutulan renk mordur. Harelerin işlemeli olanları da vardır.

Gezi, tok bir cins ipekli olup her rengi dokunmakla beraber açık renkleri makbul sayılırdı. Elbiseler geniş ve uzun olduğu için iki toptan bir elbise çıkardı. Şam, Halep, Bağdat ve Hint gezisi gibi çeşitleri vardır.

Alaca, altıparmak, çitari çubuklu kumaşlardı. Pamuklu ve ipekli olanları vardır. "Şam ve Erzincan alacası", "İstanbul çitarisi" en makbul olanlarıydı.

İstüfe, kemha, sandal, gümüş veya altın sim işlemeli ipekli kumaşlardır.

Çintemani, diba, zerba, pelengi gibi ipekli kumaşlarda hem motifler, hem de altın ve gümüş tel işlemler vardı. Bunlar arasında

"Telli Al Diba" en ünlüsüdür.

Kıvratma denilen ham ipekle dokunan bürümcükler, pembezar ve papaziler, üç etek, iki eteklerin içine ve şalvarların üstüne giyilen fevkalade ince ve zarif gömleklerin kumaşıdır.

Bürümcük, Türkler arasında özel bir rağbet görmüştür. Düğünlerde gelin ve damadın gömlekleri bürümcükten yapılır, yaka ve kolları genellikle gelinlik kız tarafından iğne oyasıyla işlenirdi. İpekle karışık dokunan bürümcük çeşidine helâli denir ve daha çok erkek çamaşırları için kullanılırdı. Gerek bürümcük gerekse helali çok dayanıklı ve kendine mahsus dokuma çeşitleridir.

İpek, pamuk ve yün karışımı kadifelerin Türk giyim ve kumaşında önemli bir yeri vardır. Kadifeden hem kadınlar için hem erkekler için giyim eşyası yapılırdı. XIV. ve XV. asırlarda Bursa'da dokunan ipekli kadifeler, Avrupa'lıların gözdesiydi. Bugün büyük bir sanat değeri taşımakta ve müzelerde saklanmaktadır. Yine aynı dönemde İstanbul, Üsküdar, Bilecik ve Aydos'ta dokunan kadifeler çok ünlüydü. Bu bölgelerde dokunan gerek düz, gerekse çiçekli yelpazeli ve karanfilli kabartma kadifeler dünyanın her yerinde satılırdı. Kadifeden kaftan, ceket, entari, şalvar, yelek, hırka, cepken yapılırdı.

Kadife; ayrıca terlik, kese, başlık yapımında da kullanılırdı. Kadifeler de diğer kumaşlar gibi el tezgahlarında dokunurdu. Kadın giyiminde, düz kadife az tercih edilmiş, dikilmeden önce çok kere işlenmiştir. Modeline göre isimlendirilmiştir, sadece sim ve bitki motifleriyle işlenenler "bindallı"; ipek ve klaptanla işlenenler "tınaz"; altın, gümüş teller ve incilerle işlenenler "seraser"; kabartma tekniğiyle işlenenler "dival" adını almıştır.

Osmanlı döneminde "kesim" moda kavramını belirleyen faktörlerden biriydi. "Abaza kesim cepken", "Topuk kesimi entari", "Ceza-yir kesimi şalvar", "İstanbul kesimi fistan" gibi modeller asırlar içinde kadın giyimini şekillendirmiş ve renklendirmiştir.

Kadınların daha güzel görünme arzularına bağlı olarak giyim eşyaları ve çeşitleri erkeklere nazaran her devirde ve her yerde daha zengin, daha teferruatlı olmuştur.

Başlıklar, baş bağlama şekilleri ve taktıkları mücevherler kadın giyiminde en gösterişli ve teferruatlı kısmı teşkil eder.

Kuyumculuk ve mücevhercilik de bu dönemde kendine has bir üsluba ulaşmıştır. Saray ve büyük şehirlerde zümrüt, yakut, zebercet, behaş, banefs, berhandi, elmas, aynülhir, badızehr, firuzeç, akik, mıknaş, sınaş, dehan, lahverd, mercan, şene, hameşt, hümayun, yeşim, yesib, talk, lülü gibi değerli taşları işleyip kullanmışlardır. Bu taşlar arasında bulunan yakut, zümrüt, elmas, safir ve inci en değerli-leriydi. Beyaz incinin yanısıra, siyah, sarı, pembe, filizi olanı Osmanlı mücevherleri arasında yer almıştır. Beyaz elmas ve altın karışımı mücevherler en yaygın ve en çok işlenmiş olanlardır. Evlilik vesilesiyle takılan mücevher ve her türlü süs eşyasına takı adı verilir. Evlenme törenlerinde (nişan-düğün) kıza takılacak takıların cinsi ve miktarı önceden belirlenirdi. Ekonomik durumu ne olursa olsun altın ve gümüşten küpe, bilezik, gerdanlık ve yüzük takmayan kadına rastlanmazdı. Varlıklı hanımların takıları altın ve gümüş yanında inci ve diğer değerli taşlardan oluşurdu. Eski Türk ve Selçuklu döneminde olduğu gibi Osmanlı kadınları da değerli taşlarla süslü küçük bir bıçak veya küçük bir hançeri daima yanlarında taşırlardı. Yakut ve elmaslarla süslü altın saatleri olanlar bunları göğüslerinin sol tarafındaki küçük cepte taşırlardı. Bu saatlerin yalnızca kösteği (altın zinciri) görünürdü.

"Orta halli hanımlar boyunlarına kalın, uzun altın zincir takarlardı. Bu zincirlere 60 ila 80 kadar küçük altın veya muhtelif boy-larda madalyonlar takılırdı. Madalyonların bazılarının üzerine ayetler yazılır ve bunlara "ayetli altın" denirdi. Armut biçiminde olan madal-yonlara "armudi" denir ve üzerine "maşallah" yazılırdı. Ustalıkla hazır-lanmış tesbihler de kadın mücevherleri arasında yer alırdı. Bu değerli tesbihlerin taneleri, büyük bir ustalıkla işlenmiş akik, kan taşı, akan-

ber, mercandan yapıldı. Taneleri arasına inciler serpiştirilmiş ve altın tellerle örülmüş meşe palamudu biçiminde süsler de bulunurdu."(4)

Kırsal kesimin takıları yerleşim merkezlerine göre farklılık göstermekte, bu takılarda som altın ve gümüşden yapılan küpe, hırma, gerdanlık, zincire takılan beşibirlik, gazi, reşat, mahmudiye isimlerini taşıyan altınlar, çeşitli kalınlıkta işlemeli ve işlemesiz olan altın ve gümüş bilezikler, halhal çok yaygın ve tercih edilen mücevherlerdir. Elmas, akik ve inci de kullanılan değerli taşlardır. Ayrıca nazara karşı mavi boncuk, ayetli muskalar ve tılsımlar bu süs eşyaları arasında yer alırlar. Baş süslemelerinde de gerek saçlara gerekse başlık etrafına çeşitli boyda altın ve gümüş paralar, mavi boncuk ve nazarlıklar takılmaktadır. Eski Türkler'de ve Selçuklu döneminde görülen "but" denilen, alna takılan firuze yerine "orta alınlık" denilen büyükçe bir boncuk veya çerçeveli akik taşın alnın ortasına yerleştirildiği de görülmektedir.

Evlenme anlaşması yapılırken geline takılacak takıların miktarı ailelerince kararlaştırılmakla beraber her bölgede asgari takılması zorunlu olan takılar vardır. Bunlar bölgelere göre ve tarihi dönemlere göre farklılıklar göstermektedirler.

Türk hanımlarının süs eşyası olarak kullandığı yelpazeler çoğunlukla tavus tüyünden veya parşömen denilen ince deriden yapıldı. Ayrıca altın çiçeklerle süslenir, sapı abanoz veya fildişinden olurdu.

Bu dönemde kadın başlıkları da diğer giyim eşyalarında olduğu gibi büyük yerleşim merkezlerinde ve kırsal kesimde bazı farklılıklar göstermiştir. Baş süslemelerinde önce saçlar söz konusudur. Saç süslemeleri, Anadolu geleneğinde hem bölgeden bölgeye değişir, hem de aynı bölge içinde yaşayan kadınların yaşına, sosyal ve ekonomik durumlarına göre ayrı kurallara bağlanır. Bazı bölgelerde genç

(4) A.g.e., s.9.

kızlar evleninceye kadar zülûf kesmezler. Zengin kız ve kadınlar servetlerinin bir bölümünü saç örgülerinin ucuna taktıkları altın, gümüş, akik gibi takılarla gösterirler. İmkanlar azaldıkça bu süslemeler yerlerini maddi değeri az olan boncuk, sim, çiçek, kurdele gibi süs eşyalarına bırakırlar. Saçlar bölge geleneklerine göre tek, çift ve sayısız örgü veya topuz gibi şekillerde düzenlendikten sonra sıra başlıklara gelir. Başlıklar hazır olarak alınıp kullanılanlar, baş üzerinde hazırlananlar olmak üzere iki çeşittir. Fes, rakçın veya arakçın, taç, tuzak, hotoz, tepelik, tas hazır başlıklardır. Baş üzerinde hazırlanan başlıklar, kullananın arzusuna göre değil, geleneklerin öngördüğü şekilde düzenlenir. Her genç kız ve kadın bu kurallara uymak zorundadır.

Kadın başlıkları ve baş süslemeleri arasında en zengin ve en güzelleri gelin başlıklarıdır. Geleneklerimize göre, insan hayatının en önemli ve mutlu geçiş dönemi olan evlenme törenlerinin zenginliğine paralel olarak bütünüyle gelin giyim ve kuşamı ayrı bir özenle hazırlanır. Gelin başlık ve baş süslemeleri arasında gerçekten sanat eseri niteliği taşıyanlar ve büyük serveti ifade edenleri vardır.

Türk kadın dış giyimini; entariler, şalvar ve bluzlar, etek ve ceketten oluşan takımlar olmak üzere üç grupta değerlendirmek mümkündür. Entariler şalvarla giyilenler, şalvarsız giyilenler şeklinde iki çeşittir. Şalvarla giyilen entariler Türk kadın giyiminin hemen hemen en eski örneklerini teşkil eden giysilerdir ki bu entarilerin üstüne çoğunlukla salta ve fermene giyilir. Şalvarla giyilen entarilerin en yaygın ve en tanınmış iki örneği üç etekler ve iki eteklerdir. Şalvarsız giyilen entarilerin dört peşli, dolama, topuk döven, kumru yaka, hakim yaka, papaze yaka, çantalı, kutu içi gibi değişik adlarla anılanları vardır. Şalvarsız giyilen entarilerin XVIII.asırdan itibaren ortaya çıkarak yaygınlaştığı tahmin edilmektedir.

Çoğunlukla mor kadifeden, üzerine kabartma olarak sırma ile çeşitli bitki motifleri işlenen ve bindallı adıyla adlandırılan elbise çeşidi gelinlerin ve törenlerin en sevilen ve en değerli kıyafetlerinden-
di.

Türk kadın kıyafetlerinin vazgeçilmez parçası olan şalvarların bir çok çeşidi vardır. Şalvarlar dikimlerine, bölgelere, kullanıldıkları yerlere göre çeşitlilik gösterdikleri için değişik adlarla anılırlar.

Bazı bölgelerde kadınlar doğrudan doğruya şalvar üstüne içlik (gömlek) ve salta, fermene veya cepkenden oluşan takımlar giyerler.

II.Abdülhamid devrinden itibaren büyük şehirlerimizde uzun etek ve ceketten oluşan takımlar giymeye başlanmıştır. Bu kıyafetlerde batı tesiri açıkça kendini göstermektedir.

Osmanlı döneminde genç kızlar umumiyetle sade giyinirlerdi. Özellikle Anadolu'da genç kızların telli, pullu elbiseler, helali ipek gömlek giymeleri ayıp sayılırdı. Genç kızlar, basma, pazen, yünlüden nadiren sade bir ipekli elbise giyerlerdi. Geleneğe göre genç kızlar evlilik törenleriyle birlikte süslü ve ağır elbiseler giymeye hak kazanırlardı.

Kadın giyiminde önemli görevi yanında tamamlayıcı aksesuar olarak kullanılan kuşaklar ve kemerler Osmanlı kadın giyim kuşamının önemli ve vazgeçilmez parçalarından biridir. Kadın kuşakları daha çok entari ve şalvar üzerine bağlanır, üç etek ve iki etek gibi kıyafetler üzerine altın, gümüş veya madeni kemerler takılırdı.

Soğuk günlerde giyilen hırka ve kürkler de kadın giyiminin önemli bir bölümünü teşkil eder. Dikişli Şam hırkaları, kumaş astarlı veya kürk astarlı ağır hırkalar yanında çeşitli kürkler de evde ısınmak için giyilen giyim eşyalarındandı. Ermin, zervada, beyaz tilki, sincap, samur gibi kürkleri daha çok zenginler giyerlerdi. Sarayda ve İstanbul'da sonbahar gelince önce ermin kürk giyilir, üç hafta sonra sıra sincaba gelir ve nihayet bütün kış boyunca da samur kürk giyilirdi. İlkbharda samur kürkten sincaba, birkaç hafta sonra ermine geçilirdi. Bu kürkleri sırasıyla giymek bir görgü kuralı olarak kabul edilirdi. Kadınlar kakum ve vaşak gibi kürkler giyerken genç kızlar "bedenkâr"

ve "bedennur" adı verilen kısa etekli bele oturmuş içi kürklü hırkaları tercih ederlerdi.

Sokak kıyafeti olarak ferace, yeldirme, çar, çarşaf kullanılmıştır.

1883 yılında padişahın emriyle kadınlar sokakta çarşaf giymeye başlamıştır.

Türk kadın giyiminde çorapların ayrı bir yeri vardır. Büyük yerleşim merkezlerinde daha çok ince pamuk ve yün ipliğinden yapılmış çoraplar tercih edilmiştir. Kırsal kesimde elde örülen çoraplarsa ayağı korumanın yanında inançlara göre üzerindeki renk ve desenlerle çorabı giyenin bağlı olduğu boyu ve köyü tanıtır, sosyal ve medeni durumunu anlatır, nazaran karşı korur, çevre olayları ve mitolojik konuları işler.

Kadınlar, büyük yerleşim merkezlerinde ve sarayda kırmızı atlastan, kırmızı deriden işlemeli altın kaplamalı deri veya demir topuklu ayakkabılar yanında "Cevari mesti" denilen sarı deriden yapılmış ince deri üzerine ikinci bir ayakkabı giyerlerdi. Genellikle Türk kadın ayakkabıları iki bölümden oluşurdu. Bacakların yarısına kadar çıkan "çedik" (sarı deriden yapılmış mest) üzerine aynı renkte kundura ile birlikte giyilirdi. Evde ve bahçede tahta altlı galoşlar veya altın işlemeli, inci, sedef kakmalı takunya giyerlerdi. Kırsal kesimde hayat tarzına bağlı olarak çarık, dolama, kısa konçlu çizme kadın ayakkabıları arasında yer alır. Törenlerde şehirlerdekine benzer zarif ve süslü pabuçlar tercih edilirdi.

BÖLÜM 2. GİYSİLERİN TASNİFİ

Üçüncü bölümde giysi terminolojisi geniş olarak verileceğinden bu bölümde halk arasında yaygın olarak kullanılan parçaları hakkındaki bilgilere yer verilmiştir.

2.1. BAŞA GİYİLEN VE TAKILAN PARÇALAR

Anadolu kadın başlıkları folklor ve etnografik zenginliğimizin temel unsurlarından birisidir. Bunlar giyim-kuşamımızda en zengin ve en teferruatlı olan bölümdür. Kırsal kesim ve büyük yerleşim merkezlerinde bazı farklılıklar göstermiştir.

Her bölgenin, her köyün, her topluluğun hatta her ailenin geleneksel bir baş tanzimi ve anlamı vardır. Genç kızı, yeni gelini, yaşlıyı, dul, evlenmek isteyen dul, çocuklu kadını, sözlüğü, gurbette yavuklusu olanı, dini inançları, batıl itikatları, tarikat ayrılıklarını baş tanzimleri dile getirmektedir.

Baş tanzimine de ayın giyim konusunda olduğu gibi pek çok kavram girer. Baş süslemelerinde saçın önemi büyüktür. Saç kesimleri, bunların anlamları, belikler, uçlarına takılan altınlar, boncuklar, nazarlıklar, ağırlıklar, feslerin üzerine örtülen örtüler, kenarlarındaki oyalar, renkleri hepsi bir bütün olarak anlam taşıdığına göre, başlıbaşına bir sanat olduğunu kabul etmemiz gerekir.

Bunu atalarımız güzel deyimler ve şiirlerle dile getirmişlerdir. Meselâ: Başını bağladık, evlendin de başına tüy mü diktin? v.s. gibi.

Baş bağlama deyimini evlenme anlamında kullanılmaktadır. Kadın baş bağlama şekillerini şöyle gruplandırabiliriz: Bebe başlığı,

genç kız başlığı, gelin başlığı, yeni evli kadın başlığı, çocuklu kadın başlığı, dul kadın başlığı, kırk yaşına varmış kadın başlığı, oğlu askere gitmiş ana başlığı, nene başlığı gibi.

Başlıklar çeşitli süslemeler vasıtasıyla özel mesajlar taşırlar. Bölgelere göre süslemelerde kullanılan altınların sayısı, kadının kaç çocuğu olduğunu veya kaç yıllık evli olduğunu gösterir. Fes üzerine sarılan ince kreplerin renkleri ve sayıları da çeşitli anlamlara gelir. Kocasını ölen dul kadınlar, fes üzerine siyah yazma sararlar. Yeni gelinler açık ve canlı örnekleri tercih ederler. Genç kızlar beyaz yazma bağlarlar. Başına uçuk hafif renkli krep bağlayarak sözlü veya sevdalı olduğunu açıklayan genç kıza bir başka kişinin teklifte bulunmaya hakkı yoktur ve aksine davrananları herkes ayıplar.

Başlıklar genellikle baş üzerinde hazırlananlar ve hazır olarak alınıp kullanılanlar diye iki çeşittir.

Baş üzerinde hazırlanan başlıklar kullananın arzusuna göre değil, geleneklerin öngördüğü şekilde düzenlenir. Her genç kız ve kadın bu kurallara uymak gerektiğini bilir. Fesler kadar yaygın ve vazgeçilmez bir malzeme olan başörtüsü baş üzerinde hazırlanan başlıklara bir örnektir.

"Başörtüsü; bunlar yemeniler, krepler, şallardır. Bu örtüler çeşitli tekniklerle dokunur, renklendirilir ve çok kere kenarları mekik, iğne, tığ ile yapılan zengin ve eşsiz sanat eseri oyalarla süslenir. Bu örtülerin bazıları fes ve benzeri diğer başlıkların altına veya üzerine örtüldüğü gibi bazıları bütün baş düzeni bittikten dış örtü olarak kullanılır."(4)

Hazır olarak alınıp kullanılan başlıklara örnek olarak; fes, arakçin, taç, tuzak, hotoz, tepelik.

Fes, baştaki duruşuyla kadını boylu gösteren ve üzerine çeşitli mücevherler takılabilen fesler, baş süslemelerinde çok kullanı-

(4) A.g.e., s.10.

lır. Feslerin çeşitli boylarda yumuşak veya sert kalıpta sade ya da sırma ile işlenenleri vardır.(4)

Türk kadınının günlük giyiminde üzeri tepelik ve ferahili, önü penez veya altınlı, yanları zülüflük altınlarıyla süslü, etrafı saçaklı, kozalı veya püsküllü fesler genel ve en yaygın başlığı teşkil eder.

Hotoz; kâhküller ve perçemler dışında bütün saçı içinde toplayan daha çok şehirli, özellikle İstanbullu kadınların ev içinde giydiği başlık türüdür.

Kadınlar ev içinde başı açık gezmez, çeşitli başlıklar veya sade bir yemeni, krep, namaz bezi bağlamışlardır. Hotozlar bilhassa krep ile veya papazî denilen fabrika bürümcüğü ile yapılırdı.

Hotozların ön kısmı yüksek, arkası açık, çember gibi üstü açık veya kapalı olurdu. Ön tarafına bir elmas ve süslü bir tüy veya çeşitli oyalar takılırdı. Başta düzgün durmasını ve düşmemesini sağlamak için yandan elmas iğne ile tutturulurdu. Sokağa çıkarken yaşmak hotozun üzerine bağlanırdı. Hotozu orta halliler yalnız düğünlerde, zenginler ise hemen hergün başlarına giyerlerdi. Biçimi bozulmasın diye akşamları özel bir kutuya konurdu.

"Hotozlar farklı şekillerde yapılır, görüşlerine göre fes hotoz, saraylı hotozu, çimdik hotozu, kürdî hotoz, sorguçlu hotoz, kayık hotozu gibi isimler almıştır".(4)

Tepelik; kavuk ve fesin tepesine dikilen bir paftadır. Genellikle sırma ve inci ile işlidir ya da fesin tepesi genişliğinde üzeri nakışlı gümüş plakalıdır. Buna "tepelik" denir. Bunların kenarı sıvama altınla çevrilidir. Tepelikler yalnız fesin üzerine bağlı olmayıp tek başına da başa konur. Bizde tas biçiminde gümüş veya altından yapılmış tepelikler bugün dahi Anadolu'da yaygındır.

Arahçin; kenarlarının ve içinin ter ile yağlanıp kirlenmemesi için külâh veya kavuğun altına giyilen takkenin adıdır.

(4) A.g.e., s.10.

Çeşitli başlık ve örtüler baş süslemelerinde ana malzemeyi teşkil ederler. Bunların üzeri veya etrafı küçük süsleme eşyaları ile zenginleştirilir. Değerli taşlar, inciler çeşitli boy ve tipte altın ve gümüşler, maşallahlar ve büyü, sihir ve nazara karşı takılan tılsımlar başlıkların vazgeçilmez parçalarıdır. Tılsım; altın ve gümüş gibi madenlerden yapılır. Bazıları kıymetli taşlarla süslenir.

2.2. İÇE GİYİLEN PARÇALAR

2.2.1. Gömlekler: "Çıplak tene giyilen, ince, yumuşak genellikle el dokumasından yapılan, düzbeyaz ya da çeşitli renklerde, yaşa, mevkiye, mevsime göre değişiklik gösteren, gelinlere genellikle sevaîden dikilen, üç enden ve boyu kalça hizasında olan sıfır yaka veya yaka oyuntusu açılmış bir giysi çeşididir. Peşli ve koltuklu, tulumba, kendinden koltuklu boşnak, dörtgen gömlek vs. gibi isimler almıştır".(5)

2.2.2. Yelekler: Hava alacak şekilde kolsuz ve genellikle yaka kesimi açık, eteği bele kadar kısa olup, mintan üstüne, ceket, salta, cepken altına giyilen bir giysi çeşididir. (5)

İç ve dış yelegi olmak üzere iki çeşittir. Çamaşır arasına giren iç yelekleri kışlık olup arasına pamuk konduğu için "pamuklu yelek" adı ile anılır. Genelde iki ön parçası çuha ya da kadifeden olup sırtı örten arka parçası astar bezinden yapılmıştır. Kadınların giydiği yelekler ipekli kumaşlardan ve işlemler ile süslüdür. (5)

2.2.3. Donlar: "Vücudu belden aşağı topuklara kadar örten ve bacaklar için iki parçası bulunan, ten üzerine giyilen bir iç çamaşır".(6)

(5) EKİCİ Cezayir - Türk Halk Oyunlarında Giysilere Genel Bakış, Bitirme Ödevi, İstanbul 1992, s.4.

(6) KOÇU Ekrem Reşat - Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Sümerbank Yayınları, İstanbul 1969, s.93.

Bazı bölgelerde iç donu, diz bezi denen genellikle diz kapağı uzunluğunda, el tezgahlarında dokunmuş, gelinlere helaliden dikilmiş, içi astarlı, bölgelere göre isim alan (dattiri, tuman, çinti) paça ağızları düz, dantel ve oyali, beli uçkurludur.

Erkek donu ya da kadın donu olsun, belden uçkurla bağlanan eski iç donlarında uçkur, donun başlı başına bir süsü bilinmişti.

2.3. DIŞA GİYİLEN PARÇALAR

2.3.1. İçlik: Sıfır yaka, uzun tasmalı (bilezikli) kol, önden açık, bazen içi astarlı, orta halli kesimde basma ve pamuklu kumaşdan, zengin ve gelinlerde ipekli kumaşlardan dikilen, yaka ve kol kenarları oyali, boncuklu veya düz, kışın elbise altına giyilen günümüzde bluz yerine kullanılan bir giysi çeşididir.(5)

2.3.2. Döşlük: Bağırılık ve bağır yeleği de denilen, günün jabolu biçiminde üzeri çiçekli ve boncuk işlemeli, içlik üzerine giyilen bir süs unsurudur. Daha çok şalvar-cepken, salta ikilisiyle kullanılmıştır. Doğrudan doğruya gömlek üzerine de bağlanabilir.(5)

2.3.3. Üst Yeleği: Döşlük üzerine giyilmiştir. Döşlüğün kenarları bunun içine sokulur. Üzerinde basit nakışlar bulunur. Desenli kumaşlardan da olanı vardır. Uçları şal kuşağın içine sokulur.(5)

2.3.4. Şalvarlar: Hem erkeklerin, hem kadınların giydiği bol ağı, geniş üst donu. Erkek şalvarları genellikle yünlü kumaştan, kadın şalvarları ise ipekliden olurdu.(5)

Yaşa, mevsime, maddi imkana göre değişiklik gösteren yaygın bir kadın giyimidir. "Holta", "çalık", "kuyruklu", "çatal bacak", "donanteri", "tuman", "çintidon", "karadon" gibi isimler alır. Gelin şalvarları en zengin olanıdır. Bazen içi astarlı, bazen astarsızdır. Bel kısmı uçkurlu olup, üzerine şal, tor kuşaklar veya madeni kemerler bağlanır. Paçalar bağcıklıdır. Boy uzunsa bileğin üzerinden bağlanır ve

(5) A.g.e., s.5.

paçada bol döküm sağlanır. Bazen de, nakışlı tasma yapılır. "Şalvarların çok fazla modeli vardır. Dar, büzgülü, kısa, uzun, bilekten bağlı, diz boyunda, düz, verrev kesimli olup yün, ipekli, pamuklu, şayak kumaşlardan yapılır. Günlük giyimde basma, pazen, divitin, gelin kızlarda ise saten, atlas, çitari, meydani kumaştan dikilir. Paçaları geniş olanlara "çakşır", dar olanlara "potur", elbise ile aynı kumaştan ve aynı renkten olanlarına "holta" denir".(4)

2.3.5. Entariler: Şalvarla giyilen entariler, Türk kadın giyiminin en eski örneklerini teşkil eden kıyafetlerdir ki bu entarilerin üstüne çoğunlukla salta ve fermene giyilir. Şalvarla giyilen entarilerin en yaygın ve en tanınmış iki örneği: a) üç etek, ve b) iki eteklerdir.

Şalvarsız giyilen entariler düz boy entariler (boylama), kutu içi entariler (bindallı), iki parça entariler (etek-ceket) olarak sınıflandırılabilir. Şalvarsız giyilen entarilerin XVIII.asırdan itibaren ortaya çıkarak yaygınlaştığı tahmin edilmektedir. (4)

2.3.5.1. Şalvarla Giyilen Entariler

a) **Üçetek Entariler:** Gerek tarihi devirlerde gerekse günümüzde bölgesel Türk kadın giyiminin en yaygın, en benimsenen modeli olmuştur. Üçetekler tören ve gelin kıyafetleri arasında en çok tercih edilen giyim tarzıdır. Üçetek önden tamamen açık, yanlardan bele kadar yırtmaçlıdır. Arka etek tek, önler iki parça olduğu için bu adı alır. Yaka U-V şeklinde açık olup, göğüs altından bele kadar düğmeyle kapanan, ayak üstüne kadar uzanan tam boy entaridir. Üçetek entarinin içine helali gömlek giyilir, beline genellikle altın ve gümüş kemer takılır. Bazen bu eteklerin uçları yürümeyi engellemesin diye kemere tutturulur. Bele kemer yerine lahur veya lahuri denilen şal kuşak takıldığı da olur. Üçetek entarilerin kolları oyuntusuz takılıp altına tiriz (kuş) konur. Kol ağzları derin yırtmaçlıdır. Sonradan tasmalar takılmıştır. Kol yırtmaçları, etek ve yaka kenarı bazen dilimli olup, koytan denilen sim şerit veya simli harçla süslenir. Etek uçları-

(4) A.g.e., s.12-13.

na saçak dikilmiş olanları da mevcuttur. Entari astarlıdır. Üç etek entariler kadife, atlas, seraser, bindallı gibi işlemeli kadifeler yanında çizgili kumaşlardan da dikilir. Ağır kumaşlardan olanlar gelin ve tören kıyafeti olarak giyilir. Üçeteğin altına genellikle atlas şalvar giyilmekle beraber bazı bölgelerde aynı cins kumaştan işlemeli şalvarlarda kullanılır. Bunlara "holta" denilir. Sevai, kutnu, çitari, canfes, üsküfe, meydan, yanar döner gibi kumaşlardan çubuklu, çiçekli, simli, parlak renkli olanları da vardır. (4)

Üçeteğin atlas, canfes gibi kumaşlardan yapılanına "Tepe Başlı Entariler" denir. Üzerleri gümüş pullar veya iğne ardıyla işlenmiştir. Altına holta giyilir. Bu entariler üzerine gene aynı kumaştan ve aynı nakışlı işli uzun saltalar giyilmiştir.(5)

b) İkietek Entariler: İki etek entarilerin II.Abdülhamit devrine kadar giyildiği tahmin edilmektedir. Kadife veya telli hare denilen kalın ipeklilerden yapılmıştır. İki metre boyunda, uzun, baştan geçme boy entariler olup omuzları dikişsiz, korsaj kısmı vücuda göre, belinin iki yanı hafif pastalı (çantalı), etekler yanlarda dize kadar yırtmaçlıdır. Bu yırtmaçlar vasıtasıyla önde ayrı arkada ayrı bir etek oluşmaktadır. İki eteklerin belirgin bir karakteri de ön ve arka eteklerin bele kadar yatay tarzda sırma işli, harbalı (Anadolu'nun bazı bölgelerinde dival diye adlandırılan sırma ile işlenen işleme tekniğine verilen isim) oluşudur. Yakası düz ve yuvarlak olup kısmen bele kadar açık olan önü, yakadantek düğme ile kapanmaktadır. Beden kısmı omuzlardan itibaren sivrice ve geniş üçgen şeklinde veya sadece yaka bölgesi genişçe madalyonvari harbalıdır. Kolları hafifçe bol ve uzun olup kol yenleri yine sivri tarzda aynı motiflerle işli ve yukarı kısımları ise serpme dal ve çiçek motiflidir. Yırtmaç kenarları ve etekleri ince sırma bordürlüdür. Bu entariler üzerine elmas ve inci taşlı telkari gümüş kemerler veya hasır örgü tarzında yapılmış altın suyuna batırılmış kemerler takılır. İkieteğin altına bölgelere göre üçetekte olduğu gibi aynı kumaştan işlemeli şalvar veya düz atlas ve diğer ipeklilerden şalvar giyilir. İki etek altına aynı renk ve kumaştan aynı tarz işlemeli "holta" denilen şalvar giyildiğinde öndeki ve arkadaki etekler

(4) A.g.e., s.12

(5) A.g.e., s.6

kemerin iki yanına sokularak işlemeli holta gösterilir. Holta ve entariden oluşan bu takım üzerine yine aynı renk ve aynı tarzda işlemeli "kısa salta" veya dize kadar uzanan etekleri hafif kloş uzun, sarı sim işli sırmalı "uzun salta" giyilir. Salta, yakasız ve iliksiz kollu, cepken şeklinde bir nevi ceketin ismidir. İki etek entarilerin sade olanları günlük, ağır işlemeli olanları düğün ve tören kıyafetleri olarak kullanılır. (4)

2.3.5.2. Şalvarsız Giyilen Entariler

a) **Düz Boy Entariler (Boylama):** İki etek entarilerden sonra holtalar terkedilerek "Yanları Çantalı" denen düz harbalı entariler moda olmuştur. Genellikle bunlar kadifeden yapılan baştan geçme uzun entarilerdir. Beden kısmı vücuda göredir. Belinin her iki yanından birkaç pasta kırılmak suretiyle eteğe bolluk sağlanmıştır. Elbisenin yanındaki pastalardan dolayı "çantallı entari" adını almıştır. Yakası yuvarlak, önü bele kadar açıktır. Yakanın açıklığından içe giyilen helali gömlek görünür. Bunların da etekleri tıpkı iki etekler gibi umumiyetle bele kadar yatay tarzda harbalı, beden kısmı ise omuzlardan itibaren bütün göğüsü kaplayacak tarzda üçgen şeklinde işli veya sadece yaka çevresi sırmalıdır. Kollar hafifçe bol ve uzun olup, kol yanları da aynı şekilde sivri harbalı, etek ince bordürlüdür. Bu bol etekle, büzgülü elbiselerin iç kısmına elbisenin genişliğinde beyaz bezden iç etek dikilmiştir. Bazılarının etek ve kol kenarları iki parmak genişliğinde dantelle çevrilidir. Bu entari ile başa krep veya yemeni örtülür, bele gümüş kemer takılır. (5)

b) **Kutu içi entariler:** "Bu entariler XIX.asrın başlarından itibaren giyilmiştir. Genellikle kadife, nadiren atlas kumaşdan yapılmıştır. Boy entarisi şeklinde olan bu elbiseler bindallı tarzında sırma ile işlenmiştir. Bazı bölgelerde (Ankara) hazır olarak kutu içinde satıldığından "kutu içi entari" adıyla anılan bu elbiselerin yakası yuvarlak, bazılarında kare şeklindedir. Yakası yuvarlak olanlar önden bele kadar, kare olanlar ise yandan göğüse kadar açık ve (kapalı) parçalıdır. Topuklara kadar tamamiyle düz inen bu entarilerde eteğe bolluk vermek maksadıyla koltuk altından itibaren yanlara birer ikişer peş

konulmuştur".(4)

Kolları hafifçe bol ve uzundur. Kol yenleri bazılarında dilimli, bazılarının yaka, kol ve etek kenarları iki parmak genişliğinde beyaz dantellidir.

Bu entarilerle başa yemeni veya krep örtülüp, bele gümüş kemer takılır. Kışın üste içi kürk astarlı hırka veya saltalar giyilir.

c) **İki Parça Entariler:** "Deux Picces' veya uzun etek ve ceket takımlar II.Abdülhamit devrinden itibaren kutu içi entarilerin demode olması üzerine giymeye başlamıştır. Atlas, tafta, confes, saten, tiliyon (Sate de lion) veya sırma işli ipekli ya da kadife kumaşlardan yapılmış olanları vardır".(5)

Bunların ilk örneklerini atlas üzerinde bindallı şeklinde baştan başa harbalı ve muazzam uzun kuyruklu etek ve korsajlı ceketten meydana gelen takımlar teşkil etmiştir.

Sonradan bütün bu telli (sim işli) ve uzun kuyruklu örnekler ortadan kalkmış tafta, saten tiliyon veya Harput kumaşı denen taş baskısı, kendinden simli ve nakışlı ağır ipekli kumaşlardan uzun, kuyuksuz etek ceketler yapılmaya başlanmıştır.

Bu entarilerde etekler topuklara kadar uzun, dört beş dikişli, hafif kloştur. Ceketlerse korsajlı, balenli ve bele oturuktur. Yaka iki parmak dik ve balinalı olup, içinden krem rengi dantel çıkar. Korsaj, omuz ve yan dikiş hizasında kopçalıdır. Kollar uzun ve lambalıdır (koyun budu gibi olup üst kabarık, dirsekten aşağısı dar). Kol ağzından da yakada olduğu gibi bir parmak dantel çıkar. Göğüs kısmı bazılarında kumaş üzerine aplike siyah dantel ve üzeri baştan başa siyah sutaşı ve boncukla süslüdür. Etek kenarına baskı yerine fistolu bir şerit geçirilmiştir. Bu eteğin kirlenme ve yıpranmasına mani olur.

(4) A.g.e., s.13.

(5) A.g.e., s.7-8.

Etek ve ceket koyu renk çirifli bezle astarlıdır.

Ceket bazen etek üzerine çıkarıldığı gibi genellikle etek içine sokularak da giyilmiştir. Bele ya kendinden ortası taşlı, ya da gümüş, altın kemer takılmıştır.

Bu entariler, vücut hatlarını belli edecek nitelikte usta bir dikiş gerektirir ve zengin kumaşlardan yapılır.

Başa krep veya oyaly yemeni örtölür. Kışın sırtta bugünkü truvakar boyda bele oturacak elma kakum kürkle, astarlı mongül veya pelüş kadife ceket giyilirdi. (5).

2.3.6. Ceketler: Bunlar da şalvar üzerine giyilenler, entari üzerine giyilenler olarak ayrılır. Esasta aynı olup kumaş ve nakış olarak ayrılık gösterebilirler. Bazen de aynı şey ayrı bölgelerde ayrı tanımlanabilir.

2.3.6.1. Cepken: Kısa bir nevi yelek olup daha çok şalvar, içlik üzerine giyilmiştir. Üzeri sırma ve kaytanla işli olanları olduğu gibi adi kalınca bezden yapılanları da vardır.

Cepkenler yöreye göre kollu veya kolsuzdur. Kol kesimi iki türdür. Kol alt dikişi serbesttir. Kol ağzının ucunda düğmelenir, bu açıktaki bırakılıp omuzlardan kanat biçimi döküm sağlanır. Seymenlerin giydiği "Sarka"lar bu türdür. Ceket boyu kısa olup bele sarılan kemer ya da kuşaklar vardır. Bedene oturuktur.

2.3.6.2. Fermene: "Aslı Latince Paramentum olup, elbise önüne dikilen süse denir. Bizde bu terim çuhadan abadan veya kadife-den yapılan kısa yelek olarak kullanılmıştır. Özellikle Rumeli'de giyilen fermeneler cepken şalvarla beraber kullanılan, içlik üzerine giyilen kollu ve kolsuz, önleri yuvarlak veya düz olabilen yaygın giyim eşyalarından biridir."(5)

(5) A.g.e., s.9.

2.3.6.3. Salta: Bir çeşit kısa cepkendir. Bu terim, Venedik Cumhuriyetinin koruyucusu Saint-Marc adının Cezayirli gemiciler tarafından bize gelerek halk dilinde bozulup salta-marka diye kullanıldığı tahmin edilmektedir.(5)

Yakasız, iliksiz ve kolludur. Saltanın kol kısmı yarık, omuzları dik, yaka ve kol kenarları sırma ile süslenmiştir. Kadifeden yapılanları yanında sarayda ipekli kumaştan olanları da vardır. İpekli saltaların kenarlarına sırma işlenip geniş hırka biçiminde kalçalara kadar uzanan modelleri de mevcuttur. Bazen şalvar, bazen entarinin kumaşından olup aynı tarz işli olanları bulunduğu gibi, koyu-renk çuhadan dikilenleri de zincir işiyle süslü olanları da vardır. (4)

2.3.6.4. Hırka: Büyük Türk lügatında üste giyilen pamuklu libas diye açıklanır. Bele oturuk, arkası körüklü, kolları bolca, içi astarlı ve köpürmüş (kapitone dikişli) daha çok kışlık bir giyim parçasıdır ve bugün hala giyilmektedir. En pahalı ve nadide kumaşlardan en adi kumaşlara kadar kullanılmıştır. Bağdat şalı, mongül ve pelüş kadife, kutnu, pazen ve divitin gibi kumaşlardan yapılmış, içleri kürkle astarlıları da vardır. Bütün bunlar sosyal ve ekonomik duruma bağlıdır.(5)

2.3.6.5. Libade: "Dikişli, pamuklu kısa hırka (Kaamûsi Türkî, Semseddin Sâmi) Astarı ve iç pamuğu verev olarak yorgan dikişleriyle dikilmiş, sırtta bu dikiş balık sırtı olarak birleşmiştir".(6)

Etek ucır bolca, kol boyu bilekten kısa, ön kesimi düz ve tüm çevresi harçla süslüdür. Ön iliksiz ve açıktır. Bazı yörelerde gelinlerin giydiği saltaya "libade" denilmiştir.

(4) A.g.e., s.13.

(5) A.g.e., s.9.

(6) A.g.e., s.168.

2.4. BELE TAKILAN PARÇALAR

Giyimde önemli görevlerinin yanı sıra, tamamlayıcı aksesuar olarak da kullanılan, ayrı ayrı renk ve motiflerle dokunan önlükler, bele bağlanan püsküllü kuşaklar, kolanlar, madeni (gümüş, altın) kemerler çok önemli ve vazgeçilmez parçalardır.

Kuşakların, beli sıkma, soğuğa karşı koruma, elbiselerin bel üzerinden kaymalarını önleme, bazı araç ve gereçleri saklama gibi görevleri vardır. Kuşakların kullanıldığı giysiye göre değişen en boyları olduğu gibi, yapım teknikleri de ayrıdır. Kuşakların üzeri umumiyetle çeşitli motiflerle süslenir veya sırma, gümüş, ipek gibi malzemelerle işlenir. Türk kadın giyimindeki işlemler başlı başına bir inceleme konusudur. Kadın kuşakları belden başka baş süslemelerinde de kullanılır, baş için ensiz kuşaklar tercih edilir.

Kadın fesini çeşitli biçimlerde saran kuşaklar arkadan bağlanır ve iki yana sarkıtılır. Her iki uca birden "tokurdak" veya "dokurcan" denir. Uçlarında da "tozak" adı verilen püsküller bulunur. Baş kuşakları taşıdığı motiflerin adını alır. (4)

Bel kuşaklarının da birçok çeşidi vardır. Şalvarı büzen ve bele bağlayan kuşağa "uçkur" denir. Bunun dışında kalan uçları nakışla süslenir.

Kadınlar elbise veya şalvar üzerine sarılan dış kuşak da kullanırlardı. Bunlar erkek kuşakları gibi yünden, pamuktan veya çeşitli ipliklerin karışımından dokunur. İpekli veya desen bakımından sanatsal değeri büyük olanlar mevcuttur. Kadın kuşakları daha çok entari ve şalvar üzerine bağlanır. Üç etek ve iki etek gibi giysiler üzerine altın, gümüş veya madeni kemerler takılır.

Türk gelenekleri arasında gelinin beline babası tarafından kuşak bağlama oldukça yaygın bir adettir. "Gayret kuşağı", "Fatma ana kuşağı", "soy kuşağı" gibi isimler verilen gelin kuşaklarını baba

(4) A.g.e., s.13.

kızının beline bağlarken, "Gittiğin yerde elini, belini, dilini sıkı tut. Bu sözlerim kulağına küpe olsun" öğüdünü verirdi. Bazı bölgelerde bu kuşağın bağlanması, "Gelinlikle girdiğin evden kefenle çık" anlamını taşımaktadır. (4)

Kemerler kumaştan ve madenlerden olmak üzere iki şekilde hazırlanır. Kumaş kemerler yünden, ipekten veya bunların karışımından özel olarak yapılır ve üzerleri değerli maden ve taşlarla işlenirdi. Madeni kemerler bakır, pirinç, gümüş, altın gibi çeşitli madenlerden yapılırdı. Bu kemerlerin yapılma tekniği ve işleniş tarzı yapıldığı bölgenin özelliklerini göstermektedir. Diyarbakır ve çevresinde yaygın olan telkâri tekniğiyle yapılan gümüşten kemerler çok tanınmış örneklerdir. Trabzon işi diye anılan gümüşten hasır örgü biçiminde yapılan ve sonra altın yaldızla yaldızlanan kemerler orijinal bir üslûba sahiptir.

2.5. BACAK VE AYAĞA GİYİLEN PARÇALAR

2.5.1. Çoraplar: Elde 5 veya 2 şişle örülmüş olup ipliklerine göre de:

a) Yün, b) Tiftik, c) Pamuk olarak ayrılır.

Motiflerine, rengine ve de giyimine göre mana ve adları vardır; çakmak, çulluk burnu, minare, reynuz, bülbül gözü, koyun gözü, aşıklar yolu, kitap çimdiği, gülistan, eli böğründe, pençe, kuş kafesi, kurt izi, muska ve daha pek çok motif adları vardır. Bunlar bazen tek çorapta bir arada birleşir, bazen tek motif örülür. Motifler çorabı giyecek olana göre seçilir. Eğer gelin başka köye gidecekse, pembe çizgiye siyah ince iplik katılır. Dul kadın evlenmek istiyorsa, erkek çorabı giyer, iki ayrı renkte çorap giyen sevdiğini kaybetmiş demektir. (5)

(4) A.g.e., s.14.

(5) A.g.e., s.11.

2.5.2. Ayakkabılar:

Başmak; yemeni biçiminde, yüzü küçük, burnu küt ve yuvarlak, arkası sert, tabanı kalın köseleden olup nalça ve kabara çakılmıştır. Topuğu içtendir. (5)

Çarık; köylü giyiminde en yaygın olan, ayağı dış etkenlerden koruyan bir çeşit ayakkabı. En makbulü manda gönünün sırt kısmından yapılmış olanıdır. Tek parça gön, ayak tabanını, parmak üstlerini, ayak etrafı ile topuğu tamamen kapatır. Sırım ile bağlanarak ayağa geçirilir. Yalınayak asla giyilmez. Mutlaka kalın yün çorapla giyilir.

Kundura; iskarpinin kabası, konçsuz kısa topuklu, topuğu nalçalı, tabanı kabaralı, ağır ve kaba bir ayakkabıdır. (5)

2.6. SOKAK GİYSİLERİ

Kadının mahrem olması, sokak kıyafetlerinde, baştan ayağa kadar kapanıp örtünmesine yol açmıştır. Sokak kıyafeti olarak ferace, yeldirme, çar, çarşaf kullanılmıştır.

Ferace: Sof denilen ince Ankara yününden, çuhadan, ipekli den, taftadan, satenden, fantazi kumaşlardan dikilmiş bir sokak kıyafetidir.

"Şemseddin Sâmi Kaamûsi Türkî'de "kadınların sokakta yaşamakla beraber giydikleri üst esvabı ki, muhtelif biçimlerde olup en tanınanı, yakası etekle bir olanıdır" der".(6)

Düz ve sade olanların yanında, cepleri ve yakaları işlemeli feraceler de vardı. Devrin modasına göre bol veya dar biçimleri kullanılmıştır. Renkleri genellikle koyu olurdu. Saray ileri gelenleri içi kürklü feraceler giyerlerdi. Feraceler omuzlara kadar düşen çok geniş yakalı (bahriye yakası), yakaları kırmızı, mavi, yeşil satenden, zengin işlemleri olan bir giysidir.

(5) A.g.e., s.11-12.

(6) A.g.e., s.108.

"Ferace giyen hanımlar yaşmak kullanırlardı. Yaşmak, örtünme anlamına gelen Türkçe bir kelimedir. Yaşmak, iki parçadan muslin tül den veya tül bentten hazırlanırdı. Parçalardan biri baştan çeneye diğeri ise çeneden başa doğru bağlanır, sarkan kısımları ya feracenin üzerinden omuzlara sarkıtılır veya feracenin altına sokulurdu. Yaşmakla örtünen hanımların gözleri, burunları, kısmen kaşları açıkta kalırdı."(4)

Çar; Çar'lar beyaz patiskadan yapılan, yatak çarşafı gibi dikdörtgen dokunmuş tepeden örtülen bir kumaş parçasıdır. Kumaşın geldiği ve dokunduğu yere göre isim alır. "Bağdat çarı", "Halep çarı", "Şam çarı", "Bursa çarı" gibi. (5)

Çarlar bele sıkıştırılarak çeşitli şekillerde sarınılarak kullanılırdı. Bölgelere göre çarların yollu, kareli dokumaları vardı. (4)

Yakın mesafeler için baştan bele kadar örten yarım çar kullanılırdı. Ve yüz siyah bir peçeyle örtülürdü. (4)

Çarşaf: 19.yüzyılda II.Abdülhamit tarafından hazırlanan bir fermanla giyilmeye başlamıştır. (4)

Çarşaf üç parçadan meydana gelir. Peçe, baş ve bedeni örten kısım, etek. Anadolu kadınının giydiği çarşafta etek ve beden arkada belden birbirine tutturulmuştur. İstanbul'lu kadınlar ise sonradan üst kısmı pelerine çevirmiştir. Daha sonraları da etekler donatılmıştır. (5)

Kumaş ve renk çeşitli ve zengindir. Orta halliler daha çok siyah, lacivert, mor, nefti ve kahverengi, genç ve iyi halliler ise saksonya mavisi, turkuvaz, tirşe, yeşim, cam göbeği, erguvani, yavruağzı, leylak ve bej renkleri tercih etmişlerdir.

(4) A.g.e., s.14.

(5) A.g.e., s.13.

Halep ve Bağdat çarşafı sırma ipekli olurdu. Son devirde siyah çarşaf yaygın olmuştur. Yüzler kalın veya ince peçelerle örtül-müştür. (4)

Maşlah: Daha çok mesire (kır gezmeli) yerlerinde giyilmiş, kimona kollu, düz boy sokak kıyafetidir. Bize Arabistan'dan gelmiştir. Üzeri nakışlı olanları vardır. Yüze yaşmak, başa yemeni örtülür. Kibar giyimidir.(5)

Yeldirme: Maşlağa benzer. Farkı geniş robalı oluşudur. Bel-den robaya bol büzgüyle takılır. Mesirelerde, köy ve kasabalarda orta halliler tarafından giyilmiştir. Başa yemeni örtülür. Bugünkü pardesü yerine giyilmiştir.(5)

İhram; Eskiden Yunanlıların, Romalıların ve şimdi de Ber-berilerin büründükleri geniş ve beyaz yünlü çarşaftan ibaret giysidir.

Müslümanlıkta ise Kâbe'ye girerken hacıların örtündükleri dikişsiz bürgüye de "ihram" denilmektedir. Bugün Erzincan, Erzurum, Urfa, Bayburt'ta halen kullanılan düz boy bir giyimdir. Yekpare kumaş vücuda baştan sarılarak örtünülür.(5)

2.7. TAKILAR VE AKSESUARLAR

Aksesuara girmesi gereken takılar zenginliği ve değişik yer-lere göre uygulanışından dolayı başlı başına bir grup meydana getirir.

Kadın, kendini erkeğine beğendirmek amacı ile giyinir, saç-larına değerli taşlar ve süsler takar, kolye, bilezik, yüzük gibi aksesu-arlarla çekiciliğini artırmaya çalışır.

Kadın giyiminde süslenme araç olarak kullanılan takı ve aksesuarları şu şekilde sınıflayabiliriz:

(4) A.g.e., s.32.

(5) A.g.e., s.13.

- a) Sa takıları,
- b) Baş ve alın takıları,
- c) Boyun, gerdan, göğüs ve göbek takıları,
- d) El, kol ve kulak takıları,
- e) Nazarlıklar.

Bunlar genellikle altın (beşibiryerde, beşlik, top, siye, dilme, kayme vs.), gümüş, tane inci, külçe inci, burma bilezik, yüzük (elmas), küpe; elmas, altın, zümrüt ve yakut karışımı dal broşları, talar, boyun ve gıdık altınları gibi daha pek çok çeşit göstermiştir.

Ayrıca beşikten itibaren başlayan ve kem göze karşı da nazarlıklar ömür boyu takılmıştır. Altın ve mine işlemelilerinden, iğde dalı, it pıslığı, akik taşı, gök boncuğu gibi değişik nazarlıklar saa, omuza, bele, gmleğe tutturulmuştur.

BÖLÜM 3. KADIN GIYSİLERİ ALFABETİK TERMİNOLOJİSİ

TERİM

Bilim ve sanat kavramlarından birini anlatan kelime.(7)

TERM

İngilizce'de "isim, ad vermek, demek, tabir etmek" anlamlarına gelmektedir.(8)

TERMİNOLOJİ

Düşünceleri kelimelerle anlatma ve özellikle teknik terimler bulma sanatı. Özellikle bir sanatta, bir bilimde kullanılan teknik terimlerin topudur.(7) Bir ilim, sanatın terimleri; terimler dizgesi.(8)

Her alanda olduğu gibi giyim alanında da anlatılmak isteninin tam olarak anlaşılması, terim karmaşasının oluşmasını önlemek için terimlerin yerli yerinde ve doğru olarak kullanılması gerekmektedir.

Bu bölümdeki terim numaraları alıntı yapılmış olan kaynak kitapların kaynaklar sayfasında belirtilmiş olan sıra numarasına göre gösterilmiştir.

ABA

Kışlık giysiler için kullanılan kaba ve kalın yünlü kumaştır. Ayrıca kaba adı verilen kumaştan yapılmış üstlülklere de bu ad verilmektedir.(1)

ÂBANİ (Âğabani, Âbaniye)

Bir çeşit beyaz bez olup, üzeri safran sarısı ipekle yapraklı dallar işlenmiş kumaştır. En güzelleri Bursa'da yapılmış "Bursa Âğabanisi" diye isimlendirilmiştir.(4)

Esnafların çok kullandığı bir kumaş olduğundan bazı yerlerde "esnaf kumaşı" diye de adlandırılır. Âğabani sarık olarak kullanılır.(1)

(7) TÜRKÇE SÖZLÜK - Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1963, s.728.

(8) THE OXFORD ENGLISH, TURKISH DICTIONARY - Oxford University Press, ABC Kitabevi A.Ş., 1978, s.548.

ABDESTLİK

Kolları uzun, etekleri entariden kısa olan üstlükdür. (1)

ACEM ŞALI

Renkli, çizgili, desenli kumaşlara verilen ad. (5)

ACUR

Çoğunlukla etek kenarlarında ve çorap ağızlarında yer alan gözenekli bir eliş çesididir. Ajur da denilmektedir. Acurla işlenmiş olan giysi ve çoraplara acurlu adı verilmektedir. "Acurlu etek", "Acurlu çorap" gibi. (1)

AFET TIRNAĞI

Bir oya çesididir.

ADANA ŞALVARI

Siyah renkte ince bezden yapılmış, bol, uçkurly bir çeşit şalvardır. (1)

AGAL

İpekli siyah püsküllerin (Muş) yöresindeki adıdır. Kofinin yan kenarlarına dikilir. (1)

AĞ

Şalvar, potur, pantolon, don gibi bacakları örten giysilerin, apış arasında bulunan kısmına verilen ad. (1)

AĞI ÇALIK

Kısa ağıly, altı parçadan yapılmış (çatalbacak) içi astarlı şalvara verilen isim. (Beypazarı) (5)

AĞVAN

Püsküllü fesi andırır başlığın Van yöresindeki adı. (1)

AHMEDİYE

Barak yöresinde kadınların kullandığı başörtüsü. Başa bağlanması genç kıza, yaşly veya dul kadına göre değişiklik gösterir. (Gaziantep) (2).

AKARSU

Altın ve platin üzerine yalnız bir sıra pırlanta ile yapılan modası geçmez bir nevi sade gerdanlığın adıdır. (3)

AHLIK

Yanaklara sürülen allığın Yozgat yöresindeki adıdır. (1)

AKÇE KESESİ

Deri, kumaş, boncuk, ibrişimden örülen biçimleri olan, para koymaya yarayan torbacıdır. Ağız kısmı büzülmeye elverişli bir iple daraltılan ve bollaştırılan biçimdedir. (1).

AKLIK

Eskiden kadınların yüzlerini beyazlatmak için sürdükleri günümüzün pudrası.

ALA

Karışık renkli her türlü kumaşa verilen ad.

ALACA

Kırmızı zemin üzerine sarı çubuklu bir kumaştır. İpekli ve pamuklu cinsleri vardır. Mintan, şalvar, entari yapımında kullanılır. (3)

ALAŞIK

Giysilerin çevre ve eteklerine süs olarak dikilen bez şerit ya da kenarlıktır. (1)

AL BAYRAK

Çorum yöresinde yün çoraplarda kullanılan bir elişinin adı. (1)

ALBAZI

Fesin üzerine takılan üzeri pullu 90 cm.lik bir bez. (Bursa) (2)

ALIÇ ALTINI

Alın altını gibi bir bez üzerinde dikilerek kopçalı uçları alın altına takılarak göğsün iki yanından göbeğe kadar sarkıtılan bir sıra altın. (3)

ALIN ALTINI

İki parmak enliğinde dikilmiş bir bez üzerine beşlik ve onluk altınlar bir sıra dizilerek fesin alın üstüne gelen kısmı üzerine dikilir. Bunun üzerine düz kıvrak çeki çekilerek bu çeki üstüne de altın, elmas, inciden yapılmış top iğneler sokulur. (3)

ALIN ÇATKISI

Tanzimattan önceki devirde kadınların baş süslemelerinde kullandıkları saç bağının adı. "Geysûbend" de denilir; iki parmak kadar kalınlıkta bürümcük, canfes veya kadife kordela şerit olup üzeri renkli ipekli veya sırma ile işlenip süslenir. Saçların yüze dökülmesini önleyen, alına bağlanan saç bağı olarak da bilinir. (4)

Saç taranıp örüldükten sonra, örgüler salınır, alın üstüne

taranıp dökülen kâküllerin savrulmaması için üstünden bu sırma ipek işlemeli alın çatkısı altına alınır ve çatkının iki ucu arkadan bağlanır, düğümü saç örgüleri altında kalır, görünmez. Alın çatkısının daha geniş olanına "kaşbasdı" denir. Bu da aynı kumaşlardan yine işlemeli olarak yapılır, fakat saç bağı olarak değil de başı ağrıyan kadınlar tarafından alınlarını sıktırmak için kullanılırdı. Bunlardan kıymetli olanlar Topkapı Sarayı Müzesinde sergilenmektedir. (4)

ALLIK

Eskiden yüz yazması günümüzde de makyaj denilen yüz boyamasında kullanılan kırmızı boyanın adı. Geçmişte "gaz boyaması" adı ile satılır, dudak ve yanak boyamasında kullanılırdı. (4)

ALMALI

Kırmızı bordo zemin üzerine elma desenleri bulunan fesin üzerine bağlanan kare şeklinde pamuklu bir örtü. (Sivas) (3)

ALPOOT FES

Bursa ve çevresinde görülen yüksek tepeli, ön tarafında bir sıra pul olan fes çeşidi. (2)

ALTIN

Kadınları, erkekleri Türk süslenmesinde bilezik, yüzük, küpe, iğne, kemer, gerdanlık, saat, saat kordonu, gömlek kol düğmesi, esvab işlemesi (sırma) olarak altının çok geniş bir yeri olmuştur. Türk kadın süslenmesinde ayrıca altın paralarımızda önemli bir yer edinmiştir. Baş ve göğüs ziyneti olarak devletin altın paralarından, kuyumcu eliyle birer küçük halka eklenerek tepelikler, gerdanlıklar yapılmıştır. Ayrıca kadın hotozlarını ve feslerini süslemiştir. (4)

ALTIPARMAK

Alaca denilen kumaşın bir çeşidinin adı. Kırmızı zemin üzerine genellikle sarı, siyah, beyaz, mavi, yeşil ve mor çubukludur. (4)

ÂMMÂME

Baş gişilen külâh, kavuk veya fesin etrafına sarılan, renkleri, beyaz, siyah veya yeşil olan tülband sarığı. (4)

ANPİR

Varlıksız halkın giydiği çarşafa verilen addır. (1)

ARAKÇİN

Kenarlarının ve içinin ter ile yağlanıp kirlenmemesi için

külah veya fesin altına giyilen takke. Halk ağzında "terlik" de denilir. (3)

Herhangi bir bezden sade ve ince pamuklu olanları vardır. Sade ya da pamuklu olsun arakçinlerin dikişine son derece özen gösterilir. Gelin başlığı olarak da kullanılır. (4)

ARAKÇİN TAKKE

Gümüşten bir başlıktır. Gümüş paraların bir sırası sağdan sola, diğer sırası soldan sağa dizilir. (Tokat) (2)

ARAKKİYE (Arakiye)

Tiftikden yapılmış ince, hafif bir külahın adıdır. İsmi arapçada ter anlamına gelen arak'dan gelir, ter emici, ter toplayıcı anlamındadır. Arakçinden farkı sokağa çıkarken arakkienin üstüne başka bir külah veya kavuk giyilmemesidir. (4)

ARK

Yollu kumaşlara denir. Kumaşın üzerinde ince uzun çubumsu su yolunu andıran biçimde renkler bulunur.

ARKALIK

Ege'de hakim olan arkalık üçetek üzerine bağlanır. Yünden yapılmıştır. Üçgen haline getirilmiş, motifli, püsküllü, desenlidir. (2)

Belin arka kısmına sarılan, yün dokumadır. Genelde siyah renk hakimdir. Kolanla bele bağlanır. Bazı bölgelerde farklı desen ve isimlerle anılır. Örneğin, "şalkuşak", "acem şalı", "kollu", "bel kuşağı" vb.

ARŞİN

İbrişim dokuma üzerine gümüş ve altın işlemeli kumaştır. Sırma karışımı ile işlenmektedir. (1)

ASIM

Küpe, iğne, gerdanlık, alınlık gibi takılan süs eşyalarının tümü. (1)

ASTAR

Elbiselerin etekliklerine, camedan, cepken ve buna benzer üstlüklerin kumaşının iç tarafına geçirilen ince, parlak kumaştır.

ATLAS

İpekten dokunmuş, giyimlik bir kumaş olup kadın ve erkeklerde şalvar, yünle karışık dokunanlardan astar, kalınlarından elbise,

yorgan, bohça yapımında kullanılan genellikle kırmızı, mavi renkte bir çeşit kumaştır. XIX. yüzyılda Osmanlı sarayında atlas kışlık kumaş olarak kabul edilmişti. (4)

ATKI

Bir karış eninde, bir metre boyunda üst giysilerin kirlenmesini önleyen, boyunu, boğaz ve göğsü soğuktan koruyan yünlü veya iplikten dokunan bir çeşit şal.

AYAKKABI

Ayağı ve kimi zaman da bacağı saran, deriden, kumaştan, köseleden, plastikten vb. yapılan ayağı dış etkenden koruyan giyim eşyası. Başlıcaları başmak, çedik, edik, filar, fotin, iskarpin, kaloş, kamerçin, kundura, mest, mercan, terlik, merkup, pabuç, pantufla, patik, terlik, yemeni".

AYNALI

Göğüs kısmı bedene göre düz inişli olup, aşağı kesimde açılan ve etekleri belден bir karış aşağıda sona eren, kol ve beden kısmı süslü olan bir çeşit üstlük. (3)

BACAKLI

Felemenk altını. (1)

BAĞ

Bir şeyi başka bir şeye tutturmak için, düğümlenerek kullanılan kaytan, ip, sicim gibi araç, örneğin; "uçkur bağı", "ayakkabı bağı". (1)

BAĞDADÎ AKMİŞE

Bağdat'tan gelen ipekli kumaşların genel adı. (1)

BAĞDAT ÇARI

Ankara yöresinde renkli çar'lara verilen ad. (1)

BARTIN YAZMASI

Baş makinasının üzerine örtülen renkli, çiçek desenli yemeni örtü. Üçgen katlanıp başa örtülür. (Sivas) (3)

BARUT

Kütahya'da siyah ve koyu mavi olarak gündelik kullanılan bir çar çeşididir. (1)

BASMA

Düz beyaz dokumanın çeşitli basma süs motifleriyle süslen-

mesi. Türk Süslemeciliğinde "Yazmacılık" adını almıştır. Basmanın divitin ve pazen çeşitleri vardır. Genellikle şalvar, mintan, entari, hırka yapılır.

BAYAĞI HÜMAYUN

Kadın giysilerinde kullanılan pamuklu ve ipekli bir çeşit hümayundur. Bir çeşit kumaş da denilebilir. (1)

BAŞLIK

Gelin başı süslemede kullanılan tacın adı, muhakkak taç şeklinde olmayan, herhangi bir şekilde, mesela bir sorguç, bir çiçek demeti şekli verilmiş fakat mutlaka gelin başı süslemede kullanılan mücevherlerde başlık adını taşırdı. Gelin başlarının taç başlıklarla süslenmesi Abdülmecid zamanında başlamıştır. (4)

BAŞMAK

Eski bir ayakkabı adıdır. Başmak'ın burnu küt, yuvarlak; arka kısmı serttir. Tabanı kalın köseleden kesilir, fakat tabanına kundurada olduğu gibi nalça ve kabara çivi çakılmaz. Kadın başmağının erkek başmağından farkı küçüklüğü ile taban astarıdır. Kadın başmağına taban astarı olarak sahtiyan yerine bir atlas parçası konur. Başmağın dış tabanı da yemeni gibi düz olup kısa bir ökçesi vardır. (4)

BAŞ MAKİNASI

3-4 cm. eninde karton üzerine geçirilmiş siyah bez ve bu bez üzerine üç sıra halinde altın veya gümüş paralar dikilmiş bir başlıktır. (Sivas) (3)

BAŞÖRTÜSÜ

Hanımların saçlarını, yüzlerini ve omuzlarını örtmek üzere başlarına sardıkları çeşitli büyüklükteki ince ve kalın kumaşlarda yapılmış olan örtülerin genel adı.(1)

BELLİK

Gelin saç tuvaletinde ince örgülere verilen isim. (5)

BEN

Kadınların yüzlerine süs olarak koydukları yapmacık lekedir. (1)

BENDERİ

Konya'nın Sille yöresinde ipek işlemeli kuşaklara verilen ad. (1)

BENDİK

Amasya'da yaşlı kadınların kullandıkları bir don çeşididir. Uçkurludur ve şalvarın içine giyilir. Bazıları kalın olur ve şalvar gibi kullanılırlar. (1).

BENELUKA

Küçük renkli çuha parçacıklarının yan yana dizilmesi ile oluşan baş örtüsüne denir. Aynı biçime yapılan yatak örtüsü ve kilimlere de bu ad verilmektedir. (1)

BERKU

Kadınların yüzlerini ötmek ve gözlerini açıkta bırakmak için kullandıkları bir yüz örtüsüdür. (1)

BEŞME

Her çubuğu ayrı ayrı beş renkte olan, bir çeşit yollu kumaştır. (1)

BEZ

Pamuktan veya ketenden dokunmuş kumaş. Rengi daima beyaz olur. İpliğin cinsine, dokunuş tarzına, kalınlığına, inceliğine, yumuşaklığına, sertliğine göre muhtelif cinsleri olup "Amerikan bezi", "Trabzon bezi", "Yelken bezi" gibi isimler alır. (4)

BEZBAŞ

Sade sarık kullananların baş biçimine Kars yöresinde verilen addır. Sarıklar bezden oluştuğundan bu ad verilmiştir. (1)

BEZEK

Uçkur yeri, şalvarın ayak bileğini sıkan kısmı, şalvarın bezden yapılan astarlık kısmı, süs. (5)

BIÇAK BURNU

Ankara yöresinde bir yün çorap işine verilen addır. (1)

BİBER OYA

Yemenilere dikilen bir oya çeşididir. Daha çok gençlerde kullanılır. (1)

BİJAN

Bir cins kumaş türü. (5)

BİNDALLI

Entari, şalvar, yelek, üçetek yapımlarında kullanılmak üzere atlas kadife ve ipek üzerine karma dokunan şalâki düz kumaş üzeri-

ne kılaptan iri dallar işlenmiş bir çeşit kumaştır. Simleri kumaş dokusu üzerine, işlenerek yapılan şalvarların Kütahya yöresindeki adıdır.

BİLEZİK

Kadın kolunun bilek ile dirsek arası çember biçimi süsünün adı. Altın telkari, gümüş telkari, gümüş savatlı, paftalı diye çeşitleri vardır. (3)

BOA

Hanımların boyunlarına sardıkları dar ve kürklü atkıdır. (1)

BOGASI

Bir çeşit bezdir. Daha çok Amerikan ve kaput bezini andırmaktadır. Pamukludur, seyrek ve aralıklı lifleri gözüken bir biçimdedir. Güney batı kesiminde bugün de dokunmaktadır. Astar, kefenlik, bohça ve iç gömleği yapımında kullanılmaktadır. (1)

BONCUK

Elbise ve eşya süslemesinde kullanılır. En küçükleri toplu iğne başı kadardır. Ceviz büyüklüğünde olanları da vardır. Küçük boncuklar çeşitli renklerde olup oyacılıkta kullanılır. (3)

BONCUKLU FES

Üzeri boncuklarla işlenmiş başlık çeşidi (2)

BOY ELBİSESİ

Amasya'da bindallı yerine kullanılan bir deyimdir. Kadife ve atlastan yapılır. Üzeri işli, üst kısmı dar, alt kısmı geniş ve etek biçiminde olanlara o yörede bindallı denilir. (1)

BOYNUZ

Ankara yöresinde boyuna asılan göğüs süsüdür. (1)

BOZABA

Arslan derisi rengine Maraş'ta dokunan bir çeşit aba. (1)

BROŞ

Kadınların göğüse veya başa taktıkları mücevherli büyük iğne. (4)

BULGARİ

Bir çeşit sahtiyan deri türüdür. (1)

BURKA

Peçenin arapçasıdır. Zamanımızın maske karşılığıdır. (4)

BURNUS

Kır ve gezinti yerlerinde kullanılan kadın giysisidir. Kolsuz ve geniş yeldirmelidir(1).

BURSA ÇEKMEŞİ

Bursa'da dokunan bir çeşit yollu kumaşa verilen addır. Yolun biri pamuklu birisi ise ipekli olarak dokunmaktadır(1).

BUZİLU

Gelinlik bir elbiseye verilen ad(5).

BUZİYE

Gaziantep yöresinde kuzu derisinden yapılan, kürk biçiminde maşlaklara verilen addır. Bunlara aynı yörede "Kolsuz salta" adı da verilir(1).

BÜRCÜK

Alından sarkan saç tutamı. Zülûf(1).

BÜRGÜ

Kasaba ve köylerde kadınların sokağa çıkarken dini örtünme yolunda başlarının üzerine enlemesine atarak büründükleri yatak çarşafı gibi düz ve peştemal türünde geniş bir örtü. Baş ile beraber gövdeyi tamamen içine alır, el ile iç tarafından tutularak bir ucu ile de yüz örtülür(4).

BÜRÜNCEK

Kayseri yöresinde Çar'a verilen addır. Bir çeşit baş örtüsü olan bürüncek Niğde yöresinde de kullanılmaktadır(1).

BÜRÜMCÜK

Ham ipekten az miktarda keten ipliği katılarak dokunan yazlık bir kumaş. Ten üstüne giyilen iç gömleği yapılır. Tül gibi incesi ve az kalıncası olur. Tül gibi ince olanından kadın çamaşırı yapılır. Asla boyanmaz. Tabii rengi açık kremdir. Bazan dokunurken kanarya sarısı, kiremit alı, açık mavi muhtelif genişlikte kafes çubuklar yapılır(3).

BÜRÜNTÜ

Başa bağlanan yazmanın üstüne Köyceğiz yöresinde örtülen örtünün adı(1).

CAME

Bol, rahat ev giysilerinin genel adıdır. Sırtta giyilen anlamına gelmektedir(1).

CANFES

Gayet ince, mat ve daima düz renkli ipekli bir kumaş. Sarı, mor, yeşil gibi renklerde olup, en makbulü al canfestir. Şalvar ve min-tan yapılır, mat olan yüzü hareli, dalgalı görülür. (3)

CANFOR

Canfesin kendinden desenli olanıdır. (5)

CEFİ

Diyarbakır'da varlıksız kişilerin bellerine taktıkları kuşak. (1)

CEKET

Yelek ve gömlek üzerine giyilen, uzun kollu yakalı, önden düğmeli üstlüktür.

CEKİ

Kayseri yöresinde ince bezden fesin altına gelen kesime bağ-lanan ve üzerine altın bağlanan tülbent. (1)

CEPKEN

Yakası düz kesim, önü düz veya çapraz, bele kadar, uzun kollu, gömlek üzerine giyilen üstlüktür. Giyenin yaşına, maddi duru-muna göre işlemesi ve biçimi değişik olur. Daha çok sırma ile işlenir.

CEVAHİR

Elmas, yakut ve benzeri gibi değerli taşlara verilen isimdir. Mücevher. (1)

CEZAYİR KESİMİ

Bilecik yöresinde zeybek ve kızanların giydiği, kolsuz çok kısa etekli camedandır. Köçeklerde ve gençlerde bu giysi görülmekte-dir. (1)

CILKAVA

Kurt ensesindeki postdan yapılan kürke verilen isimdir. (1)

CISTİK

Erzurum'da oyun ekibinin ayağındaki yöresel ayakkabının adıdır. Kadın ve erkekler giyerler. Sahtiyandan sepilerek boyanmış parlak, kısa, uzun gonçlu bir çeşit "Çedik"dir. Uzun gonçluları meste benzer, altı yumuşaktır. Pabucun içine giyilir. (1)

CİĞERDELDİ

Nakış işlemeye yarayan küçük bir mekik'e verilen isimdir. Bununla yapılan el işlerine de aynı ad verilmektedir. Gaziantep yöre-

sinde bu işin bulunduğu iç çamaşırlara da "ciğerdeldi" denilmektedir(1).

CİK

Bir çeşit baş örtüsüdür. Kenarları oyalı olanlarına Türkmenler arasında verilen addır(1).

CİMCİME

Ankara yöresinde kırmızı, ince parlak deriden yapılan bir çeşit ayakkabıdır. Zeybekler de kullanmaktadırlar(1).

CİVAN KAŞI

Biri yukarı biri aşağı doğru kaşa benzeyen bir el işinin adıdır. Çorum'da yün çorapta kullanılır(1).

CİVAN PERÇEMİ

Bez üzerine işlenen el işi türüdür. Perçemi olduğundan bu ad verilmiştir(1).

CUKA

Yünden yapılmış kumaş türüdür. Elbise giyiminde büyük yeri vardır.

CUNA YAŞMAK

Bir çeşit tülbentin adıdır. İnce bezden yapılmış yaşmakların tümüne "cuna yaşmak" adı verilir(4).

ÇAKMAK PAPUÇ

Sivri burunlu, ucu kalkık bir papuç türüdür(1).

ÇAKŞIR

Belden aşağı kısma giyilen dar bir çeşit şalvardır. Paçaları ayakkabılıdır, ayakkabılı kısma "mest" adı verilir. Kadınların giydiklerinde ağızlık ve uçkur kısmı sırma kaytan işlemelidir. Çuha ya da ince kumaşlardan yapılmaktadır(1).

ÇALIK

Konya yöresinde fesin etrafına sarılan sarık çeşididir. Bir çeşit çember olarak da bilinir(1).

ÇALMA

Afyonkarahisar yöresinde renkli ipekliden yapılmış baş örtülerine verilen addır. Renkli olmasına rağmen beyaz çalmalarda görülür(1).

ÇANTALI

Üç peşli kadın entarisi (1)

ÇAPRAZ

Göğsü karşılıklı kavuşan, salta adı verilen kısa ceketlere denir. Varlıksızların giysileri arasında yer alır. Kaytansız, yenleri yırtmaçlı, bükme sırma işli sarka yada fermeneye Kütahya'da verilen addır. (1)

ÇAPULA

Yazlık ayakkabı çeşididir. Bir çeşit yemeni. Karadeniz yöresinde giyilir. Artvin'de "Cabula" da denir. (1)

ÇAR

Gizlenme amacı ile kullanılan bir çeşit örtü. Dörtköşe olup varlıklılarca ve varlıksız olanlarca da kullanılmıştır. Çar ferace ve yağmağın yerini almıştır. Arabistan'dan bize geldiği söylenir. Bütün bedeni saran şakaklara iğnelenen ve uçlarından öndeki kemere sokulan, arkada ise iğne ile tutturularak kullanılan bir giyim şekli vardır. Çar'a çarşaf da denilmektedir. İstanbul ve çevresinde dörtköşe örtülerin tümüne "çar" adı verilir. (1)

ÇARIK

Manda gönünün sırt kısmından yapılan bir çeşit yün çorapla giyilen köylü pabucu. Tek parça gönden yapılır, ayak tabanının etrafı ile topuğu kapatır. Sırım ile bağlanarak ayağa geçirilir. Çorapsız giyilmez. Burnu yukarıya doğru kıvrıktır.

ÇARKI FELEK

Bir işleme ve oya motifinin adı. Çiçek bir göbeğin etrafında aynı yönde kıvrılmış dallar, bu dalların üstünde de yine çiçekler, tomurcuklar, yapraklar bulunur. Görünüşü bir çarka benzer. (1)

ÇARPANA

Gaziantep yöresinde ayağa giyilen bir çeşit yemenidir. (1)

ÇARPMA

Dövülerek yapılmış kabartmalı gümüş kemerin halk arasındaki adı. Aslında bir gümüşçü deyimidir. (1)

ÇARŞAF

Çar'la eş anlamlıdır. Dini nedenlerle kadınların gizlenmesinde kullanılan dörtköşe büyük örtüdür. Arabistan'dan geldiği söylenir.

Bağlanışı ve örtülüğü çar'a benzer. Yüzde ayrıca yemeni ya da peçe kullanılır. 18 arşın kumaştan yapılır. Vücudun bütün hatlarını gösteren ince kumaşlardan, üstten tutulur. Kloş, fişekli, harmanlı, volanlı, pastalı, bastalı, arnur gibi biçimde yapıları vardır. Uzunlukları çeşitlidir. Ayaklara kadar uzananları vardır. Bazıları ayak bileklerine kadar uzanır.(1)

ÇATIK KAŞ

Çorum yün çorap el işlerinden birisidir. (1)

ÇATKILI

İşlemeleri çapraz olarak yapılmış üç etek ve şalvara Kütahya yöresinde verilen addır.(1)

ÇATMA

Elbise, örtü ve yastık yapımında kullanılan bir Türk kumaşıdır. Sade ve klaptanlı çatma çeşitleri vardır. İpekli bir dokuma türüdür. Üsküdar, Bilecik, Bursa'da dokunurdu. Buna göre de adlandırma yapılmıştır. Aydost çatması, Bilecik çatması, Bursa çatması gibi...(1)

ÇATMA SARIK

Adıyaman yöresinde çatkı için kullanılan yöresel adlandırma (1)

ÇEDİK

Kadın ve erkeklerin giydiği bir ayakkabı çeşididir. Kısa ve uzun konçludur. Altı yumuşak ve ince köseleden yapılır. Üstüne aynı renk bir papuç giyilir. Çediklerin bazıları çakşırın parçasına dikişir. Ökçesi yoktur. Tabanı düzdür. Ön goncu uzundur. Mest'e benzer.(1) Aynı zamanda yün örgüden çorap gibi ayağa giyilen patik anlamındadır.

ÇEKİ

Ankara yöresinde fes çevresine düzgünce sarılan sarığın adıdır.(1)

ÇEKME

Kadın ve erkeklerin iş başında giydikleri, uzun, geniş bol iç donu. Özelliği koltuk altından bağlanmasıdır. Savaş zamanı ya da dağa çıkarken çediğin üzerine giyilen bir çeşit çizme. Edik. (1)

ÇEMBER

Başa örtülen, pamuklu, kenarları oyali, sırmalı büyük yaz-

ma. "İpekli", "ipek başlı", "çatal ipekli" denilen çeşitleri vardır. Boyuna ve altına da bağlanır. (3)

ÇENTİYAN (Çintıyan)

Paçaları diz boyunda, büzgülü, dantel veya fistolu patiskadan iç donu üzerine giyilen basmadan yapılmış uçkurlu geniş şalvardır. (5)

ÇEVRE

Sivas'ta peşlinin göğüs kesimine iç çamaşırların görülmesini önlemek amacı ile, göğüse eşarp gibi bir parça halinde düz olarak yayılan ve uçları iç kesimde sıkıştırılarak kullanılan önlük. Kenarları kıvrılmış, oya veya işleme nakışlarla süslenmiş büyük mendil. Başa örtülen yazma çevre ve sırmalı çevre denilen çeşitleri vardır. (1)

ÇEZİ

Bir şalvar çeşidi. (5)

ÇİĞBANİ

Sarı, krem renkli abani. (5)

ÇİNGİL

Gümüşten salkım zincirlerin ve paraların (pulların) oluşturduğu bir göğüs takısı. (Uşak) (2)

ÇİFTE TAHTA

İpekli kumaş türüdür. (1)

ÇİMDİK HOTOZ

Kadınların başlarına taktıkları hotoz çeşididir. İstanbul'da çok kullanılmıştır. (1)

ÇİNTEMANİ

XVI. yüzyıldan başlayarak Türk kumaşları ve dolayısıyla giyim eşyası üzerinde kullanılmış bir işleme motifinin adıdır. (3)

ÇİT

Yaşlı kadınların örtündüğü üzeri çiçekli ve şekilli pamuklu bez. Şalvarlık, entarilik ve mintanlık olarak da kullanılır. (5)

ÇİTARİ

İpekle karışık, pamuk ipliği ile dokunmuş sarı ve kırmızı çubuklu bir kumaş. (5)

ÇİZGE (Dizge)

Yün iplikten dokunan, bele dolanan, uçları tiftik kılı ve

mavi boncuklu bir çeşit bel bağı. (Bursa) (2)

ÇORAP

Ayağa giyilen, giyim kuşamı tamamlayan bir parça. El örgüsü ve makina örgüsü olup ipliğinin cinsine, nakışına, yöresine göre çeşitli isimler alır. Her yörenin kendine has motifi vardır. Kısa konçlu, uzun konçlu, ajurlu, düz renkli, desenli olanları mevcuttur. "Çakmak" "çulluk burnu", "çarkı felek", "eli böğründe", "bülbul gözü", "kız nazı", "perçem" gibi isimler alır. Yün ve iplikten örülür. Çeşitli renklerde.

ÇÖZME

İpekli kumaş türüdür. Kadınlar şalvar yapımında kullanmışlardır. (1)

ÇUFA

Salte yapımında kullanılan siyah renkli yün kumaş. (5)

ÇUHA

Genellikle erkek esvabında kullanılır. Bazan da kadınlarda kışlık ferace giyiminde kullanılır.

ÇULFALIK

Nevşehir kadınlarının el tezgahlarında dokudukları gömleklik kumaş. (5)

DAİRE

Etekleri aşağıya doğru açılan bol kumaşlı elbiselere denir. Ayrıca Kars yöresinde bol donlara da bu ad verilmektedir. (1)

DAK

Yüzün belli kısımlarına (alın, çene, yanak, iki kaş arası) yapılan süs.

DAL

İnce ve yüksek sayıda kadın saç örgüsüne, Kars yöresinde verilen addır. (1)

DALLI SERPME

Üzerine dal serpme işlenmiş motif. (3)

DALLI YEMENİ

Kıl peçe yerine kullanılan yüz örtüsüdür.

Bir çeşit yemenidir. (1)

DAMALI

Üzerine kareler işlenmiş kumaş. (3)

DAMASKO

İpek ve keten karışımından yapılmış kumaş türüdür. Şam'da dokunan kumaşların taklidi olduğu söylenir.

DANE

Etrafı oyalı yazma başörtüsü. (5)

DARTAN

Yaşlı kadınların, dartan kumaşından yapılmış baş örtüsüne Marmaris yöresinde verilen addır. (1)

DARÂYİ

Sarı kırmızı elvan renkli İran kumaşıdır. (1)

DAŞ DONU

Isparta yöresinde bir üç etek çeşididir. Daşdonu adı verilen bir kumaştan yapılmaktadır. İşli bir entarı çeşididir. (1)

DEĞİRMİ

Niğde yöresinde boynlara asılan bir çeşit tülbenttir. (1)

DELDAK

Gömlek üzerine giyilen yün veya pamuklu kapitone yapılmış astarlı, kollu veya kolsuz bir cins işlik. (5)

DELEK

Saç örgüsü. (5)

DELME YELEK

İşliğin üstüne giyilir. Kapaklı ve kapaksız diye iki çeşidi vardır. (3)

DE-RE

Van yöresinde giyilen belden yukarısı dar, önü düğme ile kapalı, uzun kollu belden aşağısı pilili fistan (elbise). (2)

DERGİ

Doğu Anadolu'da kullanılan bir çeşit don, tuman. (2)

DESMAL

Bir köşesi çiçek motifli, kenarları oya ile süslenmiş ipek veya patiskadan beyaz mendil. (Ağrı) (2)

DESTAR

Kenarları işlemeli, oyalı beyaz başörtüsü (Bodrum). (2)

DESTİMAL

Bir çeşit yağıktır. İstanbul yöresinde geniş mendillere ve hırka-i şerif ziyaretinde konuklara padişahça verilen tülbentlere de destimal denilmektedir. İstanbul'da bu sözcük elbezi için de kullanılmıştır. (1)

DEVE TABANI

Bursa'da dokunan bir kumaş çeşididir. (1)

Deve tabanı adı verilen bir bitkinin yaprak biçimi esas alınarak üzerine işlenmiş yada baskılı işler bulunan bir kumaş çeşididir. (1)

DIŞ KUŞAK

Elbise üzerine bağlanan kuşaktır. (1)

DIŞ YELEK

Kadın ve erkeklerin süslemeli ve işli olarak çuhadan, kadife ve diğer kumaşlardan, çoğu kez elbise kumaşından yapılan gömlek üstüne giyilen yeledir. (1)

DİBA

Bir çeşit kalın canfestir. Renkli ve ipekli kumaş türüdür. Çitarinin yalnız ipekli dokunmuş olanıdır. (1)

DİBA-YI MÜNAKKAŞ

Altın ya da gümüş karışımı ile dokunmuş çiçekli deseni olan ipekli kumaştır. (1)

DİBET

Dayanıklı yünlü kumaş. Ferace ve kürk yapımında kullanılmaktadır. (1)

DİKOLTA

Kombinezon. (5)

DİLMEÇLİ

Sivas yöresinde yırtmaçlı, peşli elbise kolları için kullanılmaktadır. (1)

DİMİ

Sık dokulu bir çeşit bezdir. Daha çok varlıksızlar giymektedirler. Don ve gömlek yapımında kullanılmaktadır. Sık dokulu olduğu için şalvar yerine de kullanılır. (1)

Orta Anadolu yöresinde dimiden yapılmış giysi ve şalvarlara verilen addır. Nevşehir ve Niğde yöresinde çok kullanılmaktadır. (1)

DİNGE

Al üzerine çiçekli valanın Kars yöresindeki adıdır. (1)

DİP

İbrişim dokuma üzerine sırma kullanmadan altın ve gümüş işlenmiş kumaştır. Pamuk katılmamaktadır. (1)

DİREKLİ PEŞTEMAL

Giresun yöresinde bele bağlanan peştemalın adıdır. (1)

DİŞEME

Bükülü simle yapılmış bir tür işleme. (5)

DİVAL

Kutu içi elbise, Maraş işi ile işlenir. Motifleri mukavva ve deriden kesilip pamuk ipliği ile kumaşa tutturulur. Üstü gümüş ve altın sırma ile işlenir. (5)

DİZ BAĞI

Diz üzerinde işler bulunan üç etek ve şalvarların Kütahya yöresindeki adıdır. (1)

DİZEĞİ

Niğde yöresinde örülü ve uçlarına nazarlık takılan saç şeklidir. (1)

DİZLEME

Dize kadar uzayıp içinden iplik gerilerek bağlanan kadın çorabına verilen ad. (1)

DİZLİK

Yün çorap üzerine giyilen diz kapağını kaplayan diz arkası kısa, ön kesimi yüksek, dizi dış zararlardan koruyan çıkıntılı meşin ya da kösele koruyucu. (1)

Dize kadar olan kısa don. Diz kapaklarını örter, diz kapağından aşağı ancak üç dört parmak kadar iner. Baldırlar tamamen açıkta çıplak kalır.

DOKKİN

(Konya) Aksaray'da kadınların iş yaparken giydikleri şalvarlara verilen isimdir. (5)

DOLÂBİ

Geçmişte Bursa'da dokunan bir kumaşın adıdır. (1)

DON

Vücudu belden aşağı topuklara kadar örten ve bacaklar için iki parçası bulunan ten üstüne giyilen bir iç çamaşırı.

DONANTERİ

Sincan'da cip kumaşından yapılan Romen göçmenlerinin giydiği şalvar ve bluz. (5)

DÖRT PEŞLİ

Bir kadın entari cinsidir. Üst kısmı dar ve boğazları dik, kolları bol, kol uçları dar, belden aşağısı bol ve geniş bir elbisedir. Dört tane, bir öne bir arkaya, bir sağ yana bir sol yana peş eklendiğinden bu adı alır. (1)

DÖŞLÜK

Göğüse üstten kopçalı ve alttan bağlı bir çeşit önlüktür. Kars dolaylarında kullanılmaktadır. Görevi sıcak tutmaktır. (1)

DUDU BURNU HOTOZ

Eskiden kadınların başlarına taktığı bir hotoz adıdır. İsmini dudu kuşunun gagasından almıştır. (1)

DULUK

Sıra başları, şakak gerisinden başlayan ve sıra başına yerleştirilen altına verilen ad. (5)

DULUKÇALIK

İçel (Kırtıl köyü) yöresinde, fes çevresine yapılan altın, gümüş, pul, boncuk, yada çavdar sapından oluşturulan ve yanaklara sarkıtılan süslerin tümü. Duluk, yanak anlamında, dulukçalık ise yanak süsleri anlamında kullanılır. (1)

DUSTURİ

Bursa'da dokunan bir cins pamuklu kumaştır. (1)

DUVAK

Gelinin başına takılıp yüzünü örten tül ve telli süslü örtü. Bazı bölgelerde hâlâ kırmızı tül den duvaklar tercih edilir.

Eski gelin duvakları gelin telleri ile beraber başın üstünden diz kapakları altına kadar inerdi. Şehirlerde ve kasabalarda beyaz tül den yapılırdı. Günümüzde büyükşehirlerde duvak gelinlerin başında büyükçe bir mendil kadar kalmıştır.

DÜLBENT (Tülbent)

Çok ince beyaz bezdir. Sık ve seyrek dokunuşuna, keten ve pamuk ipliğinden oluşuna göre çeşitleri vardır.(3)

DÜZGÜN

Eskiden makyajda kadınların yüzlerine sürdükleri beyaz ve kırmızı boyalar karşılığı bir cins pudra.

EBANİ

Hicaz'dan geldiği söylenen bir çeşit kumaştır. Kuşak yapımında ünlüdür. (1)

Fes etrafına sarılan kumaşa verilen addır. (5)

EDİK

Her tarafı yumuşak ve renkli sahtiyandan yapılmış yarım konçlu ayakkabı. Önü ve arkası yukarıya doğru kalkık az topuklu bir ayakkabı. Yünden örülmüş terlik.

EĞRİMLİ

Kütahya yöresinde kadife üzerine sırma bordürleri eğri işlenmiş, etek ve şalvarlara denmektedir. (1)

EHRAM

Bütün vücudu çarşaf gibi saran, büyükçe bir örtü, giysi gibi kullanılmaktadır. Erzincan, Erzurum ve dolaylarında kullanılır. (1)

ELDİVEN

Ele geçirilen ve deriden, kumaşdan kesilip dikilen veya yün ve pamuk ipliğinden örülen el muhafazası, ellik, elcik.

Kırsal kesim ve şehirlerimizde eskiden beri kullanılan Türk eldivenleri (deri, kumaş, örgü) üç şekil üzerinedir:

1) Parmak yerleri olmayan, hamam veya para keselerine benzeyen ve bilekten bir bağcıkla bağlanan eldivenler 2) Yine kese şeklinde olup yalnız baş parmak için ayrı bir yer yapılmış olan eldivenler 3) Pençe şeklinde beş parmak için de ayrı ayrı yeri bulunan eldivenler.

Eski Türk deri eldivenlerde bilhassa ceylan ve deve derileri kullanılmış ve sahibinin maddi durumuna göre ipek ve altın tel ile işlemeli eldivenler yapılmıştır. (4)

ELMA KÜRK

Tilki postunun yanak kısımlarından yapılan değerli kürktür.

ELMALI YAZMA

Tokatta gelin başıdır. Yazma en üstte üçgen katlanıp tepede bağlanır. Üstüne iki tane daha elmalı yazma bağlanır. Yazma siyah üzerine kırmızı elma motiflidir. (2)

ELMASİYE

Parlak, büyük desenli kumaş. (5)

ENЕКÇЕК

Uçları kopçalı, üzerinde altın dizilmiş iki parmak eninden 25-30 cm. uzunlukta olup bir ucu sağ kulak üstünden festeki kısıtı'ya takılıp öbür ucu çene altından geçirilerek sol kulak üstünden yine kısıtıya ilıştırilen süse denir. (3)

ENTARİ (Anteri)

Türkçe bir kelimedir. Basma, patiska vb. kumaşlardan yapılan, uzun, düz, süssüz bir kadın esvabı. Eskiden erkekler tarafından da giyilmiştir. (4)

Şehir ve köylerimizde kadınlarımızın büyük çoğunlukla hala giydikleri bir esvaptır. Genellikle kendi kumaşından yapılmış basit süsler veya ucuz hazır dantelalarla süslenir, yine kendi kumaşından basit bir kuşakla belden bağlanması entarinin özelliğidir.

EPRI

Tül. (5)

ERHANE

Çorum'da saltaya verilen ad. (5)

EROPÇİN

Gelin başında kullanılan dört parmak genişlikte mukavvadan yapılmış parçaya verilen isim. (5)

ESELİ

Bodrum yöresinde kadın baş örtüsü çeşididir. Sırmalıdır ve kırmızı örtü üzerine örtülmektedir. Üçgen biçiminde katlanarak kullanılır. (1)

ETEK BAĞI

Kaytan ve kuşağın adıdır. Ferace ve çarşafın altından eteklerin gizlenmesi, fistan ve entariyi yukarı toplamak için firdolaya bağlanır. (1)

ETEKÇEK

Kırklareli yöresinde kullanılan bir çeşit önlüktür. Şalvar üstüne diz kapakları biraz aşan uzunlukta, üst yanında iki tarafı da uzun iplerle arkada bel hizasında düğümlenerek kullanılan büyük kumaş parçasıdır. Sinop yöresinde de kullanılmaktadır.(1)

ETEKLİK

Belden aşağı giyilen bir kadın esvabıdır. Üst bedene giyilen bir bluz ile tamamlanır.(3)

Tanzimattan sonra yaygın bir şekilde giymeye başlanmış-
tır. Tanzimattan önce erkekler tarafından "tennûre" adı ile mevlevî
dervişlerince semâ ayini esnasında giyilmiştir.(4)

Eteklerin topuğa kadar uzun, baldır hizasında, diz kapağın-
da, diz kapağının üstünde, kırmalı olanları ve çan şeklinde olanları
vardır.(4)

FASİNYE

Tekirdağ yörelerinde kadife uzun etekli ve kuyruklu üç etek-
lere denmektedir.

FASONE

Bir çeşit yünlü kumaştır. (1)

FASONE ENTARİ

Fasoneden yapılmış elbisedir. Ankara dolaylarında kullanıl-
maktadır.(1)

FAYKE

Bir üst giysisi olan yeleklerin tümü. (Ağrı) (2)

FELEK TABANCASI

Bir hotoz çeşididir. Biçimi tabancaya benzediğinden bu ad
verilmiştir. (1)

FERACE

Kadınların sokakta yaşmakla beraber giydikleri başı ve saç
örtten üst giyimdir. Çarşıftan evvel kadınlar müslümanlık gereği örtün-
me için ferace giyerlerdi. Çuhadan, sofdan, sonraları ise fantezi
kumaşlardan yapıldı. Düz, süssüz sade olanları olduğu gibi, cepleri
ve yakaları işlemeli olanlar da mevcuttu. (4)

Arkası ve yakası uzun olanları, modaya göre bol ve dar olan-
ları vardır. Renkleri genellikle koyudur. Bir ara al ferace moda idi.

Feracelerin çok geniş pelerine benzeyen büyük yakaları vardır ve bu yakalar son derece gösterişli, şatafatlı, dikkat çekicidir(4).

FERAHİ

Fesin üst tablası üstüne dikilen ve fesin daima kalıplı durmasını sağlayan sarı pirinçten yapılan daire şeklinde ince bir plakanın adı(4). Fesin püskülünün rüzgârda savrulup dağılmaması için kullanılır.

FERMENE

Kolsuz işlemeli bir çeşit yeledir. Cuka ve abadan yapılan bu yelek kısadır(1).

Bir yazma işidir.

Salta, ceket, şalvar ve potur kenarlarına sırma ve kaytandan yapılan iştir. Bu işi yapanlara fermeneci denmektedir(1).

FERMİYE

Aydın yöresinde kullanılmakta olan bir çeşit yeledir(1).

FES (Kadın Fesi)

XVI.yüzyılda yaygın olduğu bilinmektedir. Müslüman Türk kadının günlük ev hayatının tuvaletinde başını hotozdan çok tepelikler, inciler, elmaslarla bezenmiş altın tellerle işlenmiş fesler süslemiştir(4).

Anadolu'da ise fes geçen asır sonlarına kadar hotoza daima tercih edilmiştir. Sokağa çıkılırken fesli başın üstüne bir bürgü, çar atılmıştır(4). İstanbul kadınlarında ise fesin yerini XIX. yüzyılın ikinci yarısında hotozlar almıştır.

Fes, kırmızı ve kalın çuhadan yapılmış, silindir biçiminde bir başlıktır. Fes genellikle eğri giyilir. Kaş üstüne kadar eğik olur. Bazen ön tarafa doğru düz olarak giyilir. Serpuş da denilir(3).

Bazılarının önünde başlık bulunmaktadır. Püsküllü ve püskülsüz olanları vardır. Çevresine sarık dolananı da bulunmaktadır. Püskül ağırlıkları farklılık göstermektedir. Ferahili olanları da vardır(1).

FES PÜSKÜLÜ

Bir ucu fese bağlı, bir ucu serbest iplik demet şeklindeki süs(3).

FESTEN

Robadan büzgülü bol yatak kıyafeti. (5)

FISTIKLI

Çorum'da yün çoraplarda kullanılan bir el işidir. (1)

FİKA

Fesin üstündeki bakır üstüne konan kırmızı bez. (5)

FİLAR

Ökçesi hafif bir ayakkabıdır. "Şıp şıp" da denmektedir. Terliği andırmaktadır. Sırma ve inci işlenmiş olanları vardır. Arkası ayakkabı gibi kapalıdır. Makosene benzemektedir. (1)

FİNO FES

Gelinlik çağı öncesi genç kızların başlarına taktıkları kasnaksız, altınsız, boncuksuz, sade kırmızı fes (D.Anadolu). (2)

FİRÜZE

Bir ziynet taşının adıdır. Mavimsi ve yeşilimsi renktedir. Göz değmesini önlediği söylenmektedir. Silahlık, yüzük, tepecik süsü olarak da kullanılmaktadır. (1)

FİSTAN

Kadın giysisi olarak giyilmektedir. Geniş ve uzun bir elbisedir. Dizlere dek uzayan eteklere ve kırmalı elbiselere de fistan denilmektedir. (1)

Entari, aynalı, fırçalı, şemsiyeli karpuz kollu, döt peşli, yakadan büzmeli çeşitleri vardır. Şalvarın üzerine giyilir. (1)

FİŞEKLİ ÇARŞAF

Üzerinde çubuk işleme bulunan ya da çubuk yollu dokunmuş şalvara verilen addır. (1)

FUTA (Fita)

İş yaparken bele bağlanan ipek peştemal. Çeşitli renkte çubuklu ve çubuk kafesli olarak dokunur, çubuklar inceli kalınlı olup, genellikle zemin renginin bir derece koyusundan yapılıp, al-kırmızı renk esas olagelmıştır. (4)

FÜLFÜL

Kadın kemerinin küçüğüne verilen addır. Köylü dilinde "karabiber" adı verilir. (1)

GALİÇE

Alçak ve altı düz, yumuşak kadın ayakkabısının Niğde yöresindeki adıdır(1).

GARGAR

Çingiraklı altı tahta üstü deri karışımından yapılan bir ayakkabının Muş yöresindeki adıdır(1).

GARUK

Gargara adı verilen Çingiraklı tahta ve köseleden yapılan bir ayakkabı (Muş)(2)

GARZE

Diyarbakır yöresinde bir çeşit kenarı oyali kreptir(1).

GAYTAN (KAYTAN)

Bir çeşit elbise süslemede kullanılan kordon.

GAZİ ALTINI

Kars dolaylarında varlıksız olan kadınların alınlıklarında görülen altına verilen addır(1).

GELEK

Kahkül, zülûf(5).

GELİN AKI

Gelinin başına sürülen sim işli örtüye verilen ad(5).

GELİN ÇIKARTMASI

Çok küçük daire biçiminde değerli taşlarla işli yüz yapıştırılmasına verilen addır. Buna aynı zamanda "çıkarma" adı verilmektedir. Alna, çene ve yanağa yapıştırılmaktadır(1).

GELİN ENTARİSİ

Köylerde kadınların giydikleri düğün giysisidir. Eteğin arka kısmı uzun, çok pahalı kumaşlardan yapılan altın, gümüş, sırma işli, incili giysidir. Düğünlerde giyilir, sonra saklanmaktadır. Oyun giysilerinin çoğu bunun kalıntısıdır(1).

GELİNLİK

Bir kadının ömrü boyunca giydiği en pahalı, en süslü entarinin adı. Özelliği eteğinin uzun olması, altın ve gümüş işlemler, bu işlemlere katılmış incilerdir. Düğünde giyilip sonra hatıra olarak saklanır. Günümüzde gelin entarisi tabiri ancak küçük kasabalarda, köylerde kalmıştır, büyük şehirlerde gelinlik muhakkak beyaz ve bir gece

tuvaleti şeklindedir.

GELİN PABUCU

Eski Türk kadınının ayakkabılarının en süslüsüdür. altın ve gümüş sırma ile süslenir. İşlemeleri arasına inciler de katılır. Gelin pabucu düğün günü kocasının evine giderken bir kere giyilir ve sonra hatıra olarak sandıkta saklanırdı. (4)

GELİN SORGU

Bir çeşit kadın hotozudur. (1)

GELİN TELİ

Gelin tuvaletinde duvağı süsler. 1-2 mm. eninde gayet ince uzun gümüş tellerdir. Duvakla beraber, pırıl pırıl at kuyruğu halinde baştan diz kapakları altına kadar sarkardı. (3)

Günümüzde duvak kısalmış, gelin teli de bir püskül halinde kalmıştır.

GERDAN ALTINI

Muhtelif altınlar ipek kaytan veya şerite biraz aralıklı olarak dizilerek boyuna takılır. altınların büyükleri ortaya, küçükleri kenara gelir. Hepsinin Mahmudiye'den olanları vardır. (3)

GERİK

Bingöl ve Bitlis yöresinde el dokuması bir yelektir. (1)

GEYSU

Kadın saç şekillerindendir. Köçeklerce çok kullanılmıştır.

Uzun örülmüş ya da örülmüş gibi salınan uzun saçtır. Bu günde halen kullanılmaktadır. (1)

GEYSUBENT

Alın çatkısının İstanbul'daki eski adıdır. (1)

GEZİ

İpek ve ipekle karışık hareli bir kumaştır. Bir arşın eninde dokunduğu için gezi adı verilmiştir. Her rengi vardır. Açık renkleri makbuldür. Eni çok dardır. Eski kadın entarileri geniş ve uzun olduğu için iki top geziden bir entari yapılırdı, bundan ötürü arşın ile değil topla satılırdı. "Şam gezisi", "Halep gezisi", "Bağdat gezisi" diye çeşitleri vardır. (4)

GIDIK ALTINI

Boyuna takılan altın. (5)

GIZMA

Muş yöresinde kadınların süs için kullandıkları (burunlarına taktıkları) halkadır. (1)

GİRİKLİ

Uşak yöresinde yırtmaçlı anlamında kullanılan sözcüktür. (1)

GORERİS

Yünden örme, burun, topuk ve boğaz kısmı renkli ve desenli çorap. (Ağrı, Van). (2)

GÖĞEBAKAN

Sarı sahtiyandan yapılan, yarım konçlu, yarım topuklu çizme modelinde ayakkabı (İzmir). (2)

GÖĞÜSLÜK

Kadınların ön kısımlarına örtmek için kullandıkları boyuna asılı ya da diğer giysilere tutturulan süslü oyalı işlemeli bir bezdir. (1)

Peşlinin göğüs kısmında bıraktığı boşluğu örtmek için kullanılan kalın yazmadır. (1)

GÖKBEZ

Mavi bir kumaşın Muğla yöresindeki adıdır. (1)

GÖKDİMİ

Muğla yöresindeki renkli bir dimi cinsine verilen addır. (1)

GÖMLEK

Vücudun üst kısmına tene giyilen ince iç çamaşırdır. Ayrıca yecek veya çeket altına giyilen dış çamaşırdır. Erkek ve kadınlarınkinin biçimleri değişiktir. (1)

GÖNÜL BARIŞTI

Çorum'da çoraplarda kullanılan bir el işidir. (1)

GÖNÜL ÇEMBERİ

Ankara yöresinde bir çorap işidir. (1)

GÖPÇÜK

Gaziantep yörelerinde köylülerin kullandığı yerli fes püsküldür. (1)

GREMSE

Yakın akrabaların geline hediye ettikleri altınlar. (5)

GRON

Üzerinde ayrı renkte ufak güller bulunan ipekli bir kumaş. (5)

GUDNU DON

Uçkurluğu (lastiği) diril denilen kumaştan, alt parçaları gudnu denilen ipek ve pamuklu kumaştan yapılan bir şalvar çeşidi (Uşak)(2).

GUGURUK

Tepe topuzu diye bilinen bir saç şeklidir. 1900 yıllarına dek kullanılmıştır(1).

GULİ

Saç örüğü (Ağrı)(2).

GUSTİL

Altın veya gümüş yüzükler (Ağrı)(2)

GÜDÜK

Divitinden yapılan, kolları biraz kısa, bel hizasında, önü ve kol kenarları motifli bir çeşit Sarka. (Bursa)(2)

GÜL ŞEFTELİ

Bir çeşit yemeni cinsidir.

GÜRÜN ŞALI

Çorum yöresinde varlıklıların kullandıkları bir cins ipek kumaştır(1).

HADE

Gaziantep'de yapılan bir çeşit edikin yöresel adıdır. Bir nevi kundura çeşididir(1).

HAKİR

İpekli kumaş cinsidir. Şalvar ve üç etek dikilir. Varlıksızlar tarafından kullanılmaktadır(1).

HÂL

Kadınların yüzlerine koydukları süs beninin adıdır(1).

HALHAL

Kadınların ayak bileklerine taktıkları bilezik. Aslında arap kadınlarının günlük süslerinden olan halhal bizde köçek, çengi kızlar tarafından kullanılmıştır(4).

HAMAYLI

Omuzlardan çapraz olarak bele inen bağ, nişan. Aynı surette asılan muskalara, uğur tılsımlarına da hamaylı denir(3)

HARA

Dalgalı bir kumaş cinsidir. Sofa benzemektedir. Halk arasında adı değişik kullanılmaktadır(1).

HARBA

Kutu içi elbise(5).

HARÇ

Giysilerdeki kaytan ya da şerit süslerin genel adıdır(1).

HARÇLI ENTARİ

İpek ve kaytan gibi şeritlerle süslü entarilerin genel adıdır(1).

HARELİ

Simleri kumaş dokusu içine işlenmiş, dalgalı ve parlak üçetek ve şalvara Kütahya yöresinde verilen addır(1).

HARİK

Bitlis ve Bingöl yöresinde kıl liften yapılan bir ayakkabıdır(1).

HARMANLI ÇARŞAF

Etekleri geniş olan çarşafa verilen addır(1).

HARPOT KUMAŞI

Ordu yöresinde çok kullanılan bir kadife kumaş çeşididir(1).

HASEKİ KÜPESİ

Çiçek biçiminde yapılan el işi küpenin adıdır(1).

HASIR BİLEZİK

Diyarbakır yöresinde altından hasır dokuma biçimi örülerek yapılan bir bilezik çeşididir(1).

HASS-ÜL-HAS

Fistan yapımında kullanılan değerli bir kumaştır(1).

HATAYİ

Bir çeşit kumaşın adıdır. İki türlü olduğu söylenen ipekli kumaşın mavi rengine verilen addır(1).

HEFTRENK

Yedi renk üzerine iplikle dokunmuş dibanın bir çeşidinin adı. Memleketimize İran ve Venedik'ten geldiği söylenmektedir.

HINNE

Ellere ve saça yakılmış kına. (Ağrı)(2)

HIRKA

Kolları az genişçe, boyun kısmı yakasız önden yukardan aşağı kadar bir sıra düğme ile kapanır. İki yanı genellikle ceplidir. Yüzü ile astar arasına istenilen incelikte bir tabaka pamuk konur ve bu pamuk tablası ya düz dikişlerle ya da baklava dikişi denilen kafesli dikişlerle dikilir. Günümüzde ve Anadolu'da yaygın olarak kış mevsiminde hala giyilmektedir. Hırkanın kumaşı giyecek olan kişinin maddi durumuna göre değişir(3).

HIRTLEK

Mahmudiyeden yapılan bir sıra altın diziden oluşan bir kolyedir. Üstüne inci boncuk takılmaktadır. Hirtlek bol olduğundan inci boncuk altında kalan kısmı süslemektedir. Sivas giyiminde görülmektedir(1).

HIŞIR

Gaziantep yöresinde kadınların kullandıkları bir hotoz çeşididir. Gümüşten yapılmaktadır. Altından yapılanların ismi değişiktir. Gümüş taçlara da yörede bu isim verilmektedir. (2)

HIZMA

Tek burun deliğine veya ikisine takılan altın veya gümüş içten vidalı süs eşyası(2).

HİNDİ

Kağıt içi yazmalardır. Çeşitli renk ve motifleri vardır. Satın alındıktan sonra etrafına oya işi yapılır(1).

HİNT ABANİSİ

Hint kumaşından yapılmış bir çeşit sarıktır. Çorum'da varlıklılar tarafından kullanılmaktadır(1).

HİSAP İŞİ

İplikler arasındaki delikleri sayarak yapılan el işinin adıdır(1).

HİZAR

Hakkari yöresinde kullanılan renkli ve üzeri işli olan çarşaftır(1).

HOLTA

Bir çeşit şalvardır. Üç veya iki etek entarinin altına giyilir. Paçaları büzmeli olup bele uçkurla bağlanır. Dizden bağlanarak aşağıda bol bir dökümlülük hasıl olur. Yanları sırma ile işlidir. Daha çok gelinler tarafından kullanılır(3).

HORON BEZİ

Kara bezdir. Karadeniz yöresinde kullanılmaktadır(1).

HORASANİ

Bir çeşit serpuştur. Tepesi düz, içi pamuklu ve kenarları dikişlidir. Üstüne ince yeşil sarık sarılmaktadır. Ön kısmı ay biçimindedir. Açık bırakılan sarıksız kısmı ise namaz kılmayı sağlamaktadır. Üzerine kafes biçiminde sarık da sarılmaktadır(1).

HOTOZ

Kadınların kendi saçlarından veya yemeni ile yaptıkları baş süsüdür(3). Gelin başı olarak da mukavva bir iskelet üzerine grep sarı olarak en üstte oyalı yazma örtülür(5).

HULLE

Biri belden üstte birisi ise belden aşağı giyilen iki parçalı giysidir(1).

HÜMAYIN

Elbiselere astar olarak kullanılan iyi cins bir kumaştır. Çorum yöresinde çok kullanılmıştır(1).

Bir ipekli kumaş türüdür. Üç etek, entari ve şalvar yapımında kullanılmıştır. (1)

HÜRŞİDİYE

İç çamaşırı ve don yapımında kullanılan bir çeşit kumaştır. Çorum yöresinde kullanılmaktadır(1).

HÜSEYNİ

Kadın elbiseleinde süs olarak kullanılan ipekten, yünden ve pamuktan yapılan şerit, kaytan, saçak ve benzeri şeylerin genel adıdır(1).

İÇLİK

Kışın esvap altına giyilen pamuklu yelek, zıbında denir. Günümüzün fanilasına yerine geçer.

İÇ DONU

Beyaz, ya da renkli ince kumaşlardan yapılan ayak paçaları ve bel kısmı uçkurlu uzun dondur. Çorabın üzerine kadar inmektedir. Çorap içte kalacak biçimde bağlanır ve şalvarın altına giyilir. (1)

İÇ KUŞAK

Beli sıkı tutmak üzere don, fanila üzerine giyilen ve elbise altına bağlanan dar enli ve uzun kumaş parçasıdır. Tiftik yününden yapılır ve beyaz renktedir. (1)

İÇ YELEK

Çamaşır içine giyilen pamuklu kışlık yelettir. Buna "pamuklu yelekte" denmektedir. (1)

İDARE BEZİ

30 ipek, kalanı kumaş olarak dokunan bir bez çeşitidir. İçi tellidir. Halk arasında "Hilâli" de denir. (1)

İĞAL

Keçi kılından sıрма işlemeli, iki katlı ve örtülerin üzerine sarılan ve Urfa yöresinde kullanılan bir örtüdür. (1)

İHRAM

Kabeye giden hacıların yün, pamuk, ya da ketenden dikişsiz giysilerine verilen addır. Urfa yöresinde kendi dokudukları biçimleri kullanılmaktadır. (1)

İKİ ETEK

Ankara dolaylarında kullanılmaktadır. İki parçalı entari demektir. (1)

İLBADE(LİBADE)

Dik yakalı, kısa pamuklu cepken. Düz ve sıрма işlidir. Ekonomik duruma göre basma, pazen ve poplin türü kumaşlardan yapılır. (3) Astarı ile yüzü arasındaki pamuğu verev dikişle dikilir. Bu dikişler hırkanın sırt kısmında balık sırtı şekilde kavuşur. Kolları bol, kol yenileri bileğin üç-dört parmak üstündedir. (4)

İNCİLİ

Çorum yün çorap işlerinden birinin adıdır. (1)

İPEKLİ KUMAŞ

İpekli kumaş türüdür. Kılcal gümüş tellerle işlenmiş olan bu kumaşla giyim eşyaları yapılmaktadır. Kütahya'da "İzmir'li" diye bilinmektedir. (1)

İSTÜFE

Sırmalı veya klaptanlı bir cins ipekli kumaşın adıdır. Muhtelif renkleri vardır. Birçok yörelerde gelin elbisesi yapılır. Sırma teli işlenmiş olanları vardır. (4)

İSTANBUL KEMHASI

İpekli kumaş türlerindendir. Havsız bir çeşit kadifedir. İstanbul'da yapıldığı için bu adı aldığı söylenmektedir. (1)

İŞLEMELİ TAÇ

Dört terkli dikişli, üzeri ibrişim işli, üstünde Bağdat gülü bulunan yeşil şemle, ya da tülbent sarılan bir çeşit taçtır. (1)

İZMİRLİ

Bindallının Kütahya yöresinde dokunan değişik bir çeşitidir. (1)

KABA

Bir oya cinsidir. (1)

KABÂ

Önü açık olan kaftana benzeyen bir üst giysisidir.

KABAK ÇİÇEĞİ

Bir broşun adıdır (Bak. Broş) (1)

KABALAK

Artvin dolaylarında uzunca kumaş ve şaldan yapılmış bir kaşkol çeşitidir. Erzurum'da kullanılmaktadır. (1)

KABARA

Kadife ve çuha üzerine altın ve gümüş kabartma olarak yapılan işdir. (1)

KABARALI KUNDURA

Altına demir parçalarından çivi biçiminde yapılmış ve çakılacak kısmı geniş olan ve adına kabara denilen çivili ayakkabılara verilen addır. (1)

KADAMA

Kadife elbiselerin üzerine motiflerle yapılan sarı sim işi. (Erzincan) (1)

KADEH

Bir yazma işidir(1).

KADİFE

İpek, pamuk veya yünden yüzü tüylü kumaştır. Kadifenin çeşidinden kavuk, tekke, cepken, camadan, hırka, entari, şalvar, ayak-kabılar yapılmıştır. En güzel kadifeler Bursa kadifeleridir(3).

KADİL

Ankara çevresinde bir yün çorap el işidir(1).

KAFA ALTINI

Kenarlarına yirmilik altınlar dizilmiş başlık(1).

KAFTAN

1828'den önce eski kıyafetlerde en üste giyilen astarsız entari, kıymetli kumaşlardan yapılan kaftanların, göğüs kısımları altın telli şeritlerle, kordonlarla, elmas ve altın düğmelerle süslenir(4).

KAHKÜL (KÂKÜL)

Dilimize Farsça'dan gelmiştir. Perçem, zülûf, alına ve yanaklara dökülen saç anlamındadır(4).

KAHRI

Bele takılan yün işlik veya keçi kılından örülmüş kemer. (Diyarbakır)(2)

KAKUM

Bir kürk cinsinin gelinciğe benzeyen çeşitidir. Beyaz renkli bir kuzey hayvanının postudur. Saray ve varlıklı aile kişileri kullanırlardı. Buna "kakum kürk"de demektedirler. Bu kürkten parça işlemeli elbiselere "kakum serhatli" denmektedir(1).

KALIÇ POTİN

Diyarbakır yöresinde kalçın ve potinin birlikte giyilmesine verilen yöresel addır. Bir çeşit ayakkabıdır(1).

KALÇIN

Konçu diz kapağına kadar çıkan kışlık kalın çoraptır. Pabuçla yahut çizme altına giyilir, o kadar sık örülür ki, tabanı üzerine konulduğunda dimdik durabilir. Abadan kesilerek dikilen kalçınlar da vardır(3).

KALOŞ

Potin üzerine giyilen yarım kunduradır. Potinsiz giyilmez. Arkasındaki yay ile potine kenetlenmektedir. Lâstik kullanılınca bunlar kalkmıştır(3).

KANADIYEN

Ceket gibi giyilip önden düğme ile kapanan veya baştan geçirilip giyilen, önü fermuarlı pamuklu bir cekettir(1).

KAPLAMA

Hırka; kadife atlas kumaşlardan yapılır(5).

KAŞBAŞDI

Kaşların üzerinden alına sımsıkı bağlanan tülbent, bez. Kadınların saç süslemesinde kullandıkları alın çatkısının diğer bir adıdır(4).

KATIK

Trakya yöresinde küçük çuha parçalarının yanyana dizilmesi ile yapılan baş örtüsüdür. Bir çeşit benelukadır(1).

KATIR

Kastamonu yöresinde kullanılan ayakkabı(1).

KATİP ÇİMDİĞİ

Ankara yöresinde bir yün çorap el işidir(1).

KAVAFİYE

Edirne yöresinde kadınların giydiği bir ayakkabıdır(1).

KEÇE

Yün veya kıldan ıslatılarak dövülmek suretiyle yapılan kalın kaba kumaş.

KEÇİ

Parlak ipekten yapılan Kars yöresinde kullanılan bir baş örtüsünün adıdır(1).

KEÇİK

İpek kıvraktan yapılan tepe altını üzerinden, uçları çene altında bağlanan yaşlıların fes üzerine doladıkları bir çeşit yazma.(3)

KEFİYE

Alın üzerinden, kendine mahsus bir bağcık kordon ile sımsıkı sarılıp tutturulan, ipekten püsküllü ince bir örtüdür. Alın açık kalır, örtünün geri kalan kısmı omuzlara ve sırtta dökülür. genellikle kırmızı renkte ve kenarları püsküllüdür.(3)

KEJİ

İpekli, normal kalınlıktaki ipliklerden saç gibi örülmüş her iki ucu püsküllü bir nevi kemer. (Diyarbakır)(2)

KEKLİK İZİ

Ankara yöresinde yün çorap üzerine keklik ayağı biçiminde yapılan iştir.(1)

KELEBEKLİ YELEK

Sakarya yöresinde kısa, kolsuz ve içli cepkenlere verilen yöresel addır.(1)

KEMER

Bir şerit şeklinde yapılan ve giyilen elbiseyi belden sıkıp tutmak için, süs olarak kullanılan, bele yalnız bir defa dolanarak önden bir toka ile tutturulan aksesuardır. Kemer elbise kumaşından veya altın, gümüş savatlı olarak yapılır.

KEMHA

Bir çeşit ipekli kumaştır. Havsız kadifedir. Dokunma yerine göre adlandırılmaktadır.(1)

KENEFİ

Çorum yöresinde iç çamaşır yapımında kullanılan yerli dokuma bezin adıdır.(1)

KESPİK

Ağrı yöresinde Koffi'nin eksenine bir sıra halinde akarsu kenarlarında bulunan, beyaz, oval, ortası delik tazı boncuğu denilen süsler dikilir. Buna yörede "kespik" denir.(2)

KESREVAN

Hakkâri yöresinde bağdat işi ipekli ve sırmalı poşulara denmektedir.(1) Kadınların varlıklı olanlarında görülmektedir.

KEŞAN PEŞTAMALI

Giresun yöresinde başa örtülen peştamalin adıdır. (1)

KİL PEÇE

İstanbul yöresinde kadınların çarşafla birlikte kullandıkları yüz örtüsü, peçedir. (1)

KLAPTAN

Süs işlemlerde kullanılan pamuk ipliği üzerine gümüş ve altın işlemesi.(1)

KINA

Kadınların süslenmesinde kullanılan kına ağacının yapraklarından elde edilen kırmızı renk veren bir bitkidir.

KIRAS

Sadece boyun kısmı açık diğer tarafları kapalı olan aynı zamanda işlik olarak da bilinen bir iç giysisidir. (1)

KIRIK BİSAT

Muğla yöresinde köylü kadınların giydikleri bir çeşit elbisedir. (1)

KIRK DÜĞME

Kars yöresinde giyilen önü çapraz ve çok düğmeli, işlemeli, etek ve kol ağzları işli bir çeşit saltadır, yelektir. (1)

KIRTOŞKE

Ağrı yöresinde giyilen bir nevi ceket. (2)

KISKI

Çanakkale yöresinde üst üste kiremit vari dizilmiş altınlarından oluşan bir gerdanlıktır. (1)

KISTI

Çeki üstüne bağlanan mor yazma. Alın altının da üstüne bağlanır. Altın dizisi de denir. (3)

KIVRAK

Gelinlerin başlarına örttükleri kare şeklinde, kırmızı yeşil pullu işlemeli örtü (Sincan). (5)

KIVRAM

Gömlek yapımında kullanılan önü çividi mavi, çizgili beze verilen isimdir. (Konya) (5)

KİRBAS

Astarlık bezin eski adıdır. Keten veya pamuk ipliğinden dokunur. (4)

KİŞNİŞ

Diyarbakır yöresinde kadınların boyunlarına taktıkları beş sıralık altınlardır. (1)

KOFU

Ağrı'da kızların başına koydukları fes biçiminde olan başlıktır. Ön kısmı altınlarla süslüdür. Üzerine renkli vala sarılmaktadır. (1) Kofi de denir. Doğu ve G.Doğu Anadolu bölgesinde görülür.

KOLÇAK

Kolların kirlenmemesi için koyu renk kumaşlardan yapılan, bilekten dirseğe kadar olan kısma iki ucundan ip veya lastikle takılan parçaya "kolçak" denir. (D.Anadolu). Diyarbakır'da "piyik" adı ile bilinir. (2)

KOPRAN

Kırklareli yöresinde cepkene verilen yöresel addır. (1)

KORLU

Diyarbakır yöresinde kadınların boyunlarına taktıkları beş sıralı altın gerdanlıktır. (1)

KÖPÜRME HIRKA

Pamuklu ve astarlı bir hırkadır. (5)

KREMİSE

Kadife kurdele veya zincire dizilmiş altın. (Çankırı) (5)

KUMRU YAKA

Bir çeşit elbise yakasıdır. Kumrunun boynundaki çizgiye benzemesinden bu adı aldığı söylenir. (1)

KUNDAK

Yemeninin başa sırma şeklinde bağlanmasına denmektedir. Buna kundak bağlama da denmektedir. (1)

KUNDAK BAŞI

Fitozun kundak biçiminde olanına Diyarbakır'da verilen addır. Bir çeşit baş bağlama, ya da başlık (kadın) çeşitidir.

KUNDURA

Konçsuz bir iki parmak topuklu, ökçe altı demir nalçalı,

taban altı kabaralı, ağır ve kaba ayakkabı. Aslında erkek ayakkabısıdır, fakat köylerde kadınlar tarafından giyilmektedir.

KURON

Bir çeşit ipekli kumaştır. Kütahya'da kullanılmaktadır. (1)

KURŞAK

Kars yöresinde kuşak yerine kullanılan bir sözcüktür. (1)

KURT İZİ

Ankara yöresinde yün çorap üzerine kurt ayağı biçiminde yapılan iştir. (1).

KUTNU

Pamuk ipliği karışık atlas taklidi ipekli bir kumaştır. Entari yapımında kullanılmaktadır. "Meydaniye", "Osmanlı", "Cidari", "Mecidiye", "İncebade" diye isimlerle anılır. (1)

KUTİK

Hakkâri yöresinde kadınların giydiği kollu ve kolsuz yeleklere verilen addır. Fistan üzerine giyilir, ipekten yapılır, sırma ve sim işlidir. (1)

KUŞAK

Beli sıkı tutmak için sarılan uzun ve dar veya dört köşe kumaş. Kadın giyiminde çok önemli yer tutmuştur. Bağlanış ve kumaşın cinsine göre o insanın ailesini ve zenginliğini ifade eder. Kuşaklar pamuk, pamukla karışık yün veya sırf yünden olur. Üzeri işlemeli ya da desenlidir. Bele arkadan bağlanır. Ya da uçları bele sarılmış olan kısmın içine zorla sokularak tutturulur. Uçları çengelli iğne ile pekiştirilir.

KUŞ DİLİ

Isparta yöresinde bir çitari çeşidine verilen addır. (1)

KUŞ DİLİ

Bir oya cinsidir. (1)

KUŞ GÖZÜ

Bir oya cinsidir. (1)

KUŞ YUVASI

Fesin önünde çökük bırakılan kısmın adıdır. (1)

KÜLAH

Başa giyilen başlık türlerinin genel adıdır. Çok çeşitlidir.

Dar anlamda ise keçeden (beyaz), ucu sivri başlık anlamına kullanılmaktadır. Bazılarına sarık sarılır bazılarına ise sarılmamaktadır(1).

KÜPE

Kadınların kulaklarına taktıkları süs.

KÜP KAPAĞI

Bir çeşit ortası çukur kenarları uzun hotozdur(1).

KÜRK

Soğuktan korunmak için hayvan postlardan birbirine dikilerek yapılan üstlük giysidir. Pek çok çeşitleri vardır(1).

LAÇİN

Ceylan derisinden yapılmış bir çeşit mestdir(1).

LADEN

Eskiden kadın tuvaletinde yüzde suni ben yapmak için kullanılan çam cinsinden bir bitkiden çıkan ve kara bir macun halinde bulunan zamkın adı(4).

LAFKAYIT

Konya yöresinde süslü cepkenlere verilen yöresel addır(1).

LAHOR

Bir şal çeşididir(5).

LÂHORÂKÎ

Lâhor şalının taklidi bir yünlü kumaşın adı. Entari ve hırka yapımında kullanılır(4).

LÂL

Kırmızı renkli, süste kullanılan değerli bir çeşit taştır(1).

LAPÇIN

Dışı parlak, içi lastikli(5), tabanı meşinden yapılan gaytanla bağlanan kalın topuklu, topuklarında demir çakılı, daima kundura ile giyilen kulaklı mest(3).

LEÇEK

Beyaz uzun örtü olup, başa örtülür. Artvin dolaylarında kadınlar yazmanın üstüne örterler(1).

LİBADE

Dikişli pamuklu kısa bir hırkadır(1).

LİRA ÇEYREĞİ

Altın liranın dörtde biridir. Başlıklara dizilir, boyna asılır(3).

LİVANLI

Çorum'da varlıklıların giydiği iyi cins bir ayakkabıdır. Kundurayla yemeni karışımından oluşmaktadır(1).

LUVİ

Çankırı'da kullanılan bir çeşit kumaştır. Parlak beyaz yünlüdür. Bazılarınca da üzerine inci dizilip işlenmiş kumaşların geçmişteki adıdır(1).

LÜLE

Saçın, boru çevresine dolanmış gibi, örülme şekline denilmiştir(1).

MAHARMA

Burdur yöresinde beyaz patiskadan yapılan günlük elbisedir(1).

MAHMUDİYE

İkinci Sultan Mahmut zamanında basılmış altın sikke. Bugün süs altını olarak kullanılıp, boyna takılmaktadır(3).

MAHRAMA (MAKRAMA, MİKRAMA)

Kenarı işlemeli bir çeşit havlu. Bazı köylü kadınların başlarına sardıkları nakışlı peştemal, entarilerin kenarlarına süs olarak konulan uzun püskül(3). Çevresi süslü başörtüsü. Ayrıca bazı yörelerde peşli entari kenarlarındaki işlemedir(1).

MANTİN

Fransızca'dan dilimize girmiştir. Canfes'den kalın, bir cins ipekli kumaş. Elbise ve ferace dikilir. Dayanıksızlığı ve su damlalarının leke yapması nedeniyle pek makbul sayılmazdı(4).

MANTİN ÇARŞAF

Kadınların Diyarbakır yöresinde gezmeye giderken giydikle-

ri çarşaf çeşitidir. Mantinden yapılmış çarşaftır. (1)

MARTİN

Kızanların kullandıkları bir çeşit tüfektir. (1)

MAŞALLAH

Nazar değmemesi için kullanılan süs eşyası. Bunlar altın ve gümüşten, üzerinde arap harfleriyle dualar yazılı madenlerden yapılır. İğne ile tutturulur. Mavi camdan olanlarına "nazarlık" denir. (1)

MAŞLAH

Altı üstü bir, kol yerine yukarıda iki ucunda yarıkları olan bir üstlüktür. Bizde yeldirme yerine kullanılmıştır. (3)

MAVRUM GÖMLEK

Yakasız, düğmeli ve fakat önü açık kullanılan bir çeşit işliğin Maraş'taki adı.

MECİDİYELİ ÜÇ ETEK

Üzerinde para biçimi işler bulunan kumaştan yapılmış üç etek entarilerinin Antalya yöresindeki adıdır. (1)

MELEKOF

Giysilerin en altına giyilen iç çamaşırı. (Muş) (1)

MELEZ

Yün çoraplarda kullanılan Çorum'un yöresel el işidir. (1)

MELEZ KÖYNEK

Antakya yöresinde giyilen kısa kollu bir gömlek çeşididir. (1)

MEMDUHİYE

Bir çeşit saç altını. (5)

MEMELİK

Göğüsleri tutmak için kadınların kullandıkları iki yuvacıklı ve arkadan bağlanan içlik çamaşırdır. Tene giyilmektedir. (1)

MENDİL

Gözyaşı, yüz, burun, el silmeye mahsus pamuk, keten veya ipekten dört köşeli dokunmuş kumaş parçası. Kenarları nakış ve oyalarla süslüdür. Kadın süsünde ipek ve altın tel ile nakışlı, oyali mendil üstlüğün göğsüne veya bir omuz başına elmaslı bir iğne ile iliştilir.

MENDİLLİ

Hakkâri yöresinde kullanılan ve iki yanına birer mendil bağlanan sarıktır. (1)

MERKUP

Mest ve çedik üzerine giyilmektedir. Sarı meşinden yapılır. Ankara yöresinde ve Gaziantep'de kullanılmaktadır(1).

MEST

Tabanı ve yüzü yumuşak deriden kısa konçlu düğmesiz ve bağısız, ayağa tıpkı çorap gibi giyilen iç ayakkabısıdır. Sokağa mestle çıkılmaz. Üstüne mutlaka pabuç giyilir. Günümüzde mest pabuçla değil, lastikle giyilmektedir. Sarı ve siyah sahtiyandan yapılır(3).

MEŞREFE

Gaziantep yöresinde varlıksız kişilerin kullandıkları kareli bir baş örtüsüdür(1).

MEYDANI

Diyarbakır yöresinde dokunan, çizgili ve ipekli kumaştır. Erkekler bayramda giymek için mor renklisini diktirirler(1).

MEZER

Şal kuşağın üstüne veya kemerin altına, göbekten ayak üstüne kadar uzanan, iki taraftan sarkan şeritler vasıtasıyla belden bağlanan önlüklere (peştemal) "mezer" denir. (D.Anadolu)(2).

MİL

Gözlere sürme çekmek için kullanılan düz ve ucu pamuklu aletidir(1).

MİLLİ

Karadeniz yöresinde Torba çarşafın yöresel adıdır(1).

MİLTAN

Maraş yöresinde mintan yerine kullanılan bir deyiştir(1).

MİNTAN

İç gömleği üstüne giyilir. Etekleri kalçayı örtecek kadar uzun, düz yakalı, uzun kollu önü entari gibi yarım yırtmaçlı olup, yırtmacı üç-dört düğme ile kapanan baştan geçirilip giyilen dış gömleği-

dir. Kollarının bitimi yırtmaçlı olup, düz bir kol kapağı eklenir. Bu kapak üstünden sedef veya madeni düğme ile iliklenir. Mintan şalvarın içine sokulur. Üzerine yelek, cepken, cemadan gibi üstlükler giyilir.

MONGÜL

Bir çeşit ipek kadifenin Ankara yöresindeki adıdır. Hırka ve cepken yapımında kullanılmaktadır. (1).

MOR KAŞIK

Aydın yöresinde bir kumaş cinsine verilen addır. (1)

MUKADDEM

Saçaklı poşuya verilen addır. Kırmızı keçeden fes üzerine sarılan gemici gençlerin takdıkları poşudur. Saçakları, yüzün üstüne, kaşın, gözün önüne sarkar ve düşürülür. Zeybek, efe ve kızanların başlarında kullanılmaktadır. (1)

MUSKA

Çoğunlukla üçköşe bir sarılışla yedi kat muşamba ve meşin içine yerleştirerek üstte taşınan dua yazısıdır. Askısı kaytandan yapılır. Askıları elbise, şapka, palto ceket içine dikilir.

MUSTAFALI FES

Orhaneli (Bursa) güney köyünde ve civarındaki köylerde görülen fes çeşidi. Bu fesi düğünlerde gelinler giyer. Fesin üzerinde Mustafa ismi verilen gümüşler mevcuttur. (2)

NAMAZ BEZİ

İki değirmi büyüklüğünde tülbentden yapılan kadınların namaz kılarken başlarına örttükleri beyaz örtü.

NAZARLIK

Nazar değmemesi için üstte takılan mavi boncuk, üstünde maşallah yazılı nazar altını, kurt dişi, kaplumbağ yavrusu kabuğu. Bunlara altın veya gümüş çemberler geçirilir. (4)

NAZAR BONCUĞU

Göz değmemesi ve bakış etkisinden korunmak amacı ile mavi camdan üzeri göz biçimi, ortası delik, delikten ip geçirilerek elbise cebine, içine ve çeşitli yerlere dikilen boncuktur.

NİKAP

Yüz örtüsü peçedir. Yaşmak da denir. Şeffaf kumaşlardan

yapılmaktadır. (1)

NİNO

Don yapımında kullanılan çizgili kumaş. (5)

NİŞABAK

Sincan köyünde beyaz çoraplar üzerine koyu renkte yapılan motive verilen ad. (5)

OĞUZ ŞALI

Uçları yere dek uzun, kenarları işlemeli ve saçaklı şal ve çuhadır. Kadınlar tarafından kullanılmaktadır. (1)

OKKALIK

Zengin ailelerin giydikleri altın ve sırma işlemeli elbise. (Çankırı) (5)

OSMANLI İŞLİK

Ankara yöresindeki bir çeşit içliktir. (1)

OSMANLI KEMERİ

Bursa yöresinde kullanılan bir kemer çeşididir. (1)

OYA

Çamaşır, elbise ve yazmaların kenarına tığ ve iğne ile örülen veya hazır alınıp dikilen ipek veya iplikten örgü, renkli ibrişimden iğne ile çiçek veya yaprak şeklinde örülen işlemenin adı. Oyalar motiflerinin isimleriyle anılırlar; yaprak oya, gül oya, karanfil dişi, çarkı felek, oğlan perçemi, v.b. (3)

OYALI YAZMA

Zennelerin, saçları üstüne kenarları oya işi ile işlenmiş olarak sardıkları yazma, ya da çevrenin adıdır. (1)

ÖN BEZİ (ÖNLÜK)

İş yaparken elbise kirlenmesin diye bele uçkurla bağlanan örtü. Uzunluğu dize kadardır. Çeşitli renk ve desende olup genelde el tezgahlarında tiftik yönünden dokunur. (3)

ÖRÜMCEK

Çorum'da yün çorap el işi çeşitlerinden biridir. (1)

PABUÇ

Yemeni, mest, kundura, terlik gibi isimler alan çeşitli biçimdeki ayakkabılara verilen genel isim.

PAÇA

Çorum yöresinde şalvarın içine giyilen içdonudur. Bir çeşit tumandır. (1)

PAÇADON

Bağlama şalvar altına giyilen bir don çeşididir. "Çakşır", "tuman", "mandik" de denir.

PAÇALIK

Çanakkale yöresinde yırtmaçlı ve kenarlarına kırmızı renkli parça geçirilmiş kadın şalvarına denmektedir. Gelinlerin paça günü giydikleri giysidir. Sade ve düz elbisedir. (1)

PAFTA

1) Esvapları süslemek için, esvabın asıl kumaşının renginin farklı renklerinden kumaşlardan eklenen parçalar.

2) Esvabın kendi kumaşının renginden esvaba süs olarak kullanılan parçalar.

3) Ayrı ayrı levhacıklar halinde yapılan, üzerleri elmaslarla süslenen ve birbirine eklenen altın ve gümüş kemerlerin her parçasının adı. (4)

PALASKA

Genellikle asker dönüşü yavuklu veya eşlere hediye olarak getirilen, enli, çift dilli, geniş tokalı deri kemer. (Ağrı) (2)

PAPAZİ

İnce tül veya ipekli organzenin adı. Kadın elbiselerinin yaka kısmına konulduğu gibi hotoz yapımında da kullanılırdı. (4)

PEÇE

Kadınların yüzlerini gizlemek amacı ile kullandıkları yüz örtüsüdür. Çeşitleri bulunmaktadır. (1)

PEÇEK

Bazı yörelerde yaşlı kadınların sokakda yüzlerini örttükleri ince siyah örtüdür. Peçenin bazı yörelerdeki adı ya da söylenişidir.

PEKİN

Bir çeşit ipekli kumaştır. Mavisine hata-i denilmektedir. (1)

PELİK

8-10 veya daha çok sayıda örülen saçlara verilen isimdir. (5)

PELERİN

Omuzlar üzerine atılarak kullanılır. Yakası ve önü harçla süslenmiştir. Harmani de denilir.(3)

PELÜŞ

Bir çeşit ipek kadifenin Ankara dolaylarındaki adıdır. Hırka ve cepken yapılmaktadır.(1)

PENBE ÇUL

Gömlek yapımında kullanılan iki tarafı pamuklu dokunmuş ince bezdir.

PENBE ZAR

Üstü bürümcük, altı pamuklu dokunmuş gömleklik ince bezdir. (1)

PENEZ

Sarı parlak madeni parçacıkların Bursa ve Ege yöresindeki adıdır. Bunlar altın yerine kullanılan süscüklerdir. (1)

PERÇEM

Tepede bırakılan saç ile alına düşürülen saç için kullanılır. (1)

PERDE

Dış giyimde başta kullanılan büyük örtümsü bir çeşit çemberdir. (1)

PERİVAN

Entari üzerine belden aşağı düğmelenmek suretiyle takılan peştemal (mezer). (Van) (2)

PESENT

Bir çeşit geniş şalvar. Üzeri sim, sırma, gümüş ve altın tel, pul, boncuk işlemelidir. (Eskişehir) (2)

PEŞ

Üçgen biçiminde giysinin yanlarına eklenen kumaş parçadır. (1)

PEŞLİ ENTARİ

Üst kısmı bedene oturan, alt kısmı geniş olan entaridir. (1)

PEŞLİ HIRKA

Üst kısmı bedene oturan alt kısmı geniş hırkadır. (1)

PEŞMİNE

Hırka, sarık yapımında kullanılan kıl ve yün karışımından

oluşan bir kumaş cinsidir. (1)

PEŞTEMAL

Bele bağlanan ve vücudun belden aşağı kısmını örten uzun geniş örtü.

PIRPIRLI

Kırmızı tülde yapılan, etrafı oyalı, üzeri pul boncuklu, özel günlerde giyilen başörtüsü. (Erzincan) (2)

PIŞTİK

Entarinin üzerine, arkadan sarkacak şekilde üçgen biçimine dönüştürülen ebadı kare şeklinde olan şal kuşaktır. (Ağrı) (2)

PİROŞ

İpek kadifeden uzun kollu, erkek yaka, önden açık misafirlik hırkadır. (5)

POŞU

Başa sarılan ve boyna bağlanan ipekli örtüdür.

PUL

Elbise süsünde kullanılan mercimek çapında ortası delik, parlak incecik maden levha.

PURİK

Ağrı yöresinde iki etek entarinin pilisine verilen ad. (2)

RABONİ

Sarı ipekle işlenmiş baş örtüsüdür. (Kayseri) (5)

RASTIK

Kaşlara ve saçlara koyu görünmesi için sürülen siyah boya.

REKÇİN

Gelinin başına giydirilen mukavvadan yapılmış boyu bir karıştan yüksek, tepesi yuvarlak başlıktır. (5)

SAÇ ALTINI

Zincir ve kaytana takılarak saç örgülerinin ucuna takılır. (3)

SAHA

Bir bezden bant üzerine dikilen altınlar. (5)

SAHTIYAN

Sepilenerek boyanmış ve cilalanmış ayakkabı yapımında kullanılan bir deri çeşidi. (5)

SAKA

Çorum'da bir bez üzerine altınlar (Mahmudiye) dikilir ve çene altından geçirilerek fesin iki kenarına tutturulan süse verilen addır. (1)

SAKANGUR

Bir çeşit ince tül ve tülbent adıdır. (1)

SAKO

Artvin dolaylarında giyilen kalın paltodur. Kışlık giysi olup en üste giyilmektedir. (1)

SAKSI DİBİ

Bir fes şekli ve fes kalıbıdır. (1)

SAKU

Niğde yöresinde cepkenle ceket arası süslü bir giysiye verilen addır. (1)

SALHA

Yakasız, iliksiz, kolları bolca kısa veya uzun ceket. (5)

SALKIM SÖĞÜT

Ankara yöresinde bir çeşit yün el işinin adıdır. (1)

SALLAMA

Kars yöresinde bir kemere verilen addır. (1)

SALMA YEMENİ

Kadınların başlarına bağladıkları yemeni şekli. Bu bağlama şeklinde saçlar taranır, örülür veya birkaç kolan sırt üstüne bırakılır, değirmi şeklinde olan yemeni ortadan katlanarak üçgen şekline konup ve bu üçgenin uzun yanı alın üstüne getirilerek üçgenin köşesi saç örgüleri üstüne salınır ve iki ucu, saç üstüne salınan kısmın altından çapraz dolaştırılıp alın üstündeki kısmının üstünden bağlanır. (4)

SALTA

Üstlük çeşitidir. Buna cepken de denilmektedir. Kolları yırtmaçlıdır. Omuza atılmış gibi kullanılmaktadır. Kol kenarları ile ön kısmı sırma kaytanla işlidir. Kollu ve kolsuz olanları vardır. Camadan, camedan salta bir çok yörede aynı anlamda kullanılmaktadır. Salta kadın ve erkeklerce giyilmektedir. Bazılarına göre salta ipekli kumaş üzerine çevresi sırma işli geniş etekli ve kalçaya kadar uzanan bir hırkadır. Kollusuna cepken kolsuzuna camedan derler. (Bunlar için Bak.

Camedan, Came, Cepken)(1).

SANDAL

İpekli ve pamuklu kumaştır. İpek pamuk yollarının yanyana gelmesi ile dokunur. Bir çeşit ayakkabıya da sandal adı verilmektedir. Yaz ayakkabısıdır(1).

SARAYLI FERACE

Koyu renkli yarım kollu uzun feracedir(1).

SARIK

Başlıklar üzerine sarılan tülbent, ağbani ve şallar (Bak. Ammame, Taylesan)(1).

SARI OSMANLI

Aydın yöresinde çok kullanılan bir çeşit kumaştır(1).

SARI PAPUÇ

Ankara yöresinde kadınların giydiği bir çeşit çizmedir(1).

SARKA

Süslü cepkenlerin Konya yöresindeki adıdır. Kadifeden yapılmaktadır. Kütahya'da kaytan işli fermeneye verilen addır(1).

SARHOŞ YOLU

Çorum'da yün çoraplarda kullanılan bir el işidir(1).

Düz olmayan yollu işlemelree verilen ad(3).

SARMA

Kadife ya da kumaş üstüne kabartma çiçek şekilli, iplikle işli kumaştır. Bazı yörelerde bir el işi çeşididir(1).

SATRANÇ

Kütahya'da bir dokuma çeşitidir. Bu dokuma çeşidiyle dokunmuş çarın adıdır(1).

SEHRENK

İpekli kumaşlardan birinin adıdır. 3 renklidir. Bursa'da dokunmaktadır(1).

SELİMİYE

Yolaklının diğer adıdır. Sevahiden üzeri ipekli ve som sırma işlidir. Üç etek biçimindedir. Bugün kadın giysisi olmakla bera-

ber, erkek giysisi olarak da kullanılmaktadır. Adının Yavuz Sultan Selim'den geldiği söylenmektedir. (1)

SELBUR

Bir çeşit ayakkabıdır. İpten yapılmaktadır. Karda ve bataklıkta kullanılmak için yapılmıştır. (1)

SEN GİT BEN GELİYORUM

Samsun yöresinde arka etekleri uzun olan entari için kullanılmaktadır. (1)

SEPETLİ FİSTAN

İnce tenekeden balina yaparak bele takılan çemberin üstüne giyilen fistandır. (1)

SERASER

İpekli ve altın gümüş işlemeli kıymetli kumaştır. (1)

SERPUŞ

Başlıkların tümüne birden verilen addır. Takke, kavuk, fes, külah, börk, üsküf, selimi, yusufi, sikke, mevlevi, örf, serdengeçti, düzkaş, kalafat, dardağan, molla, paşa, toğtüş zaimi, katibi, çatal, perişani, kafesi, silahşör gibi. (1)

SETRE

Önü ilikli, düz yakalı geçmişte giyilen bir cekettir. Cukadan yapılmaktadır. (1)

SEVAİ

Gelin gömleği yapılan bir cins altın ve gümüş sim işli kumaş. (1)

SEVAHİR ENTARİ

Isparta yöresinde üçetek yerine kullanılmaktadır. (Bak. Üçetek). (1)

SIÇAN KULAĞI

Küçük yaprak biçimindeki el işine verilen addır. (1)

SIÇAN DİŞİ

Delikli bir el işine verilen addır. (1)

SIHMA

Entarinin üzerine giyilen bezden kalınca yapılmış sıcak tutmaya yarayan bir yelek. (Şanlı Urfa) (2)

SIKTIRMA

Fistanın üzerine giyilen göğsü işli, bele kadar uzanan içlik.
(Bursa) (2).

SİYEÇ

Fese takılan altınlara verilen isim. (5)

SÜRME

Kirpiklere ve göz kenarlarına sürülen siyah boya.

ŞAHI BENK

Çiçekli atlas cinsi bir kumaş çeşitidir. Altın sırma telli, sarı ipekten çiçek ve benekleri bulunmaktadır. (1)

ŞAL

Omuz ve boyun için atkılık, kuşaklık, sarıklık olarak dokunan yünlü kumaş. Erkekler ve kadınlar tarafından kullanılır. Tiftik yününden dokunanları olduğu gibi ipek karıştırılarak dokunanları da vardır. Şaldan boy hırkaları da yapılır. Acem şalı, Hind şalı, Keşmir şalı, Lahor şalı diye isimlendirilir. (3)

Artvin dolaylarında pantolon yerine giyilen beli uçkurlu, büzmeli, arkası geniş ve büzgülü, bacak kısımları dar, yan dikişleri sırmalı elbisedir. Hakkari yöresinde kullanılmaktadır. (1)

ŞALAKİ

Şalı andırmaktadır. Yün benzeri kumaştır. Elbise, hırka, mintan yapımında kullanılmaktadır. (1)

ŞAL KUŞAK

Keşmir keçisinin yünü ile dokunmuş, ince ve kalın çubuklu, çubuklar arasında çiçek motifleri ve bilhassa badem şekli motifleri bulunan yünden yapılmış kuşak çeşidi. (5)

ŞALT

Başa, omuza, bele örterek kullanılan büyücek yün, ya da ipekli kumaşlar için kullanılan deyimdir. (1)

ŞALTAH

Şalvarın döküntülü ve bol kısmına verilen addır. (1)

ŞALVAR

Hem erkeklerin, hem kadınların giydiği ağı bol, geniş üst donudur. Kadın şalvarları giyecek olan kişinin maddi durumuna göre ipekli ve işlemeli, pamuklu kumaşlardan kesilir.

ŞALVARBENT

Şalvar uçkurlarına verilen addır. Şalvarın bel kesiminde uçkurluk içinden geçerek, şalvarın ağzını büzmek ve bele bağlanarak belde durmasını sağlamak için sarılan uçkurdur. Bu uçkurlar süslüdür. Uzun ve süslü olanlar önden aşağıya doğru sarkıtılmaktadır(1).

ŞAM ALACASI

İpekten dokunan Erzincan alacasına yörede verilen addır. Bir cins alaca kumaşıdır (Bak. Alaca)(1).

ŞAM HIRKASI

Açık yakalı, bol kollu bir hırka çeşitidir. Daha çok yazın kullanılmaktadır. İçi pamuksuzdur. Kalın bir astar dikişleri gözükecek şekilde tutturulmuştur(1).

ŞAMİ

Üzerinde bir çeşit belli iş bulunan tülbent ve yemenilere Kırklareli yöresinde verilen addır(1).

ŞAPİK

Yollu dokumalı, renkli, bir çeşit üst giysisidir(1).

ŞAYAK

İplikleri verev dokunmuş, kaba, dayanıklı bir çeşit yünlü kumaş.

ŞEĞR

Koffinin üzerine bağlanan ipekli puşi veya vala. (Ağrı)(2)

ŞEĞR ŞIMAKİ

İran işi, daha küçük ebattaki puşilerin adıdır. Genelde siyah olup üzerinde beyaz veya kırmızı renkte kendinden işlemeli yaparak desenleri vardır (Ağrı)(2).

ŞEHRE

Muş yöresinde bez kuşaklara verilen addır(1).

ŞELİ ŞEPİK

Hakkâri yöresinde üzeri geniş yollu, renkli bir elbisenin adıdır. Erkekler tarafından da kullanılmaktadır. Yöresel bir addır(1).

ŞEMLE

Kıldan yapılmış ve çarşafla birlikte kullanılan yüz örtüsü, peçedir(1).

ŞEMSE

Cepkenlerde güneş biçimindeki işlere verilen addır. Bunlar bir rütbe temsil ederler. Geçmişte kadın giysilerinde kullanılmıştır. (1)

ŞEVE

Gırtlığa takılan oltu veya siyah akik taşından yapılan, boyun kısmını tamamen kaplayan hırtlaklığın adı. (Ağrı) (2)

ŞIRDANE

Zincir ve paralardan oluşan gümüş kolye. (Ağrı) (2)

ŞIRDANE ZER

Boncuklar arasına dizili altın kolye. (Ağrı) (2)

TABLA FES

Tepesi düz ve geniş olan feslere verilen addır. Esnaf ve kadınlar kullanmaktadırlar. (1)

TAC

Gelinlerin başlarına konan elmaslı başlık ziyneti. (1)

TAFTA

İpekli bir kumaş cinsidir. İnce dokunmuş sert bir kumaştır. (1)

TAHTA PABUÇ

Edik içine giyilen topuksuz ve arkasız terlik biçimi ayakkabıdır. (1)

TAKAMAKA

Bir telli ince bezdir. Bazı yörelerde, adi kumaşların adına da denir. (1)

TAKKE

Arakçinin bezden yapılmışına verilen addır. Bir çeşit başlık çeşididir. Teri emmek ve başı soğuktan korumak amacı ile kullanılır. (1)

TANDIR BAŞ

Yakın zamana kadar Orta ve Doğu Anadolu'da bir kadın baş süslemesinin adıdır. Başa giyilen geniş tablalı bir kadın fesinin üstüne şal sarılır ve çok heybetli bir şekil alan bu fesin üzerine işlemeli bir vala atılarak üst tarafından bir kuşakla boğularak bağlanır, valanın iki ucu yüzün iki kenarında baştan omuzlara sarkıtılırdı. (4)

TARAKLI

İpekli iki parçalı ve tarak biçiminde klaptan işli şalvardır. (1)

TARPUŞ

Kadın ve erkek giysilerinde kırmızı, fes biçimi püsküllü başlık. Halk deyimidir. (1)

TASNİF

Yemeni, baş örtüsü ve namaz bezi olarak kullanılan bir cins tülbenttir. (1)

TASTAR

Fethiye yöresinde kadınların sarık biçiminde kullandıkları baş örtüsüdür. Kenarları işli ve oyalıdır. (1)

TAFKI

Konya yöresinde bir çeşit kadın giysisidir. Daha çok Silile'de kullanılmaktadır.

TAVŞAN İZİ

Çorum'da yün çoraplarda kullanılan el işidir. (1)

TAVŞAN KULAĞI

Bir oya çeşitidir. (1)

TEFE BAŞI

Sırma işlemeli kadın elbisesidir. Üçetek cinsidir. Ankara, Bursa ve Kütahya dolaylarında giyilir. (1)

TEFELİ BEZ

Dayanıklı sık dokunmuş bez cinsinin adıdır. (1)

TELLİ BEZ (Yemeni)

En çok Bursa'da dokunan, aralarında sırma teller olan başörtüsü yapımında kullanılan ince bir kumaş. (4)

TEPELİK

Kadın fesinde kullanılan baş süsüdür. 2 şekilde kullanılabilir. Birinci şekil fes gibi saç üzerine oturtularak kullanılır. İkincisi ise fes üzerine konur. Fes üzerine konulanlar altın, gümüş yaldızlı bakırdan fes tablasını örtecek şekilde yapılmış daire şeklinde, oymalı, nakışlı madeni bir levha olup kenarları ziynet altınları, gümüşler, inciler, inci püskülcükler asılarak süslenir. Doğrudan saç üzerine konulan tepeliklerde yine altın, gümüş veya altın yaldızlı bakırdan yayvan bir tas halinde yapılır, kenarları ziynet altınları ile süslenir. Tepeliğin üzerine zümrüt, mercan ve değerli taşlar oturtulmuştur. (3)

TEPİS

Altın veya gümüş olup üzeri inci ve renkli taşlarla süslü göğüs iğneleri. (5)

TERLİK

Ev içinde giyilen hafif bir ayakkabıdır. En süslü olanı gelin terliğidir.

Fesin altına giyilen terden kirlenmesini önleyen takkenin adıdır. (4)

TESTE

Gaziantep yöresinde bir çeşit altından yapılan Hotoz'un adıdır. Altın taşlara da yörede bu ad verilmektedir. (1)

TETİK

Terlik çizme altına giyilen ve tozluk görevini yapan bir çeşit ayakkabıdır. (1)

TIRAZ

İpek ve sırma ile elbiseye yapılan nakış, süs. (4)

TİRİZ

Kolun rahat hareket edebilmesi için koltuk altına geçirilen parça. (5)

TİTREK

Kadınların baş süslemesinde kullanılan bir ziynet iğnesinin adı. Yemenilere ve hotozlara iliştilir. Gelin başında kullanılır. Bilhassa Rumeli Türkleri arasında pek makbuldür. (4)

TOPUK DÖVEN

Etek uçları ayaklara kadar uzanan bir entari çeşitidir. (1)

TOPUK MESTİ

Kadınların giydiği bir mestin adıdır. Siyah, çedikten sonra giyilen kısa gonçlu ayakkabıdır. (Bak. Mest). Üzerine yemeni, ya da papuç giyilmektedir. (1)

TOR

El dokuması beyaz baş örtüsüdür. (5)

TORBA ÇARŞAF

Bazı yörelerde kullanılan bol çarşaftır. Karadeniz yöresinde kullanır. Sarma biçiminden adını aldığı söylenmektedir. Üst ve alt bol, belden büzme biçiminde kullanırlar. (1)

TOSYA KUŞAĞI

Siyah üzerine mavi ve sarı çizgili tiftik keçisinin yününden yapılan kuşak(5).

TRABZON BEZİ

İç gömlek ve iç donlarının yapıldığı çamaşırlık bir bezin adı. Türk bez dokumacılığının en eskilerindendir. Trabzon'da dokunduğu için bu adı almıştır(3).

TUĞLA SARKA

Kadife üzerine gümüş sim ve sırma ile motifler işlenerek yapılan düğün kıyafeti(5).

TUMAN

Bağlama şalvar altına giyilen bir don çeşidi(3).

TUMMAN

Amasya yöresinde alt kısımları düğmeli olan bir don çeşitidir. Şalvarın içine giyilir, kalın olanları ve renklileri şalvar yerine evde giyilir. Çoğu kez yaşlı kadın giysisidir(1).

TUNA

Muğla Köyceğiz yöresinde altın anlamında kullanılır. Seymenlerde bu sözü kullanırlar(1).

TÜRKÂNİ

Bir çeşit feracedir. Türk kadınları kullandığı için giysiye bu ad verilmiştir(1).

UÇKUR

Don, şalvar gibi şeylerin bele oturması için, uçkurun içinden geçirilen uzun kuşak, ya da iptir. Çakşırdakilerin uçları süslüdür ve uzunca öne sarkıtılır(1).

UÇKURLUK

Uçkurun geçmesi ve bele bağlayacağı giysileri tutabilmesi için iki ucu açık bezden oluktur. Bir de uçkuru uçkurluğa geçirmeğe yarayan tahta gereçtir(1).

ULAK

Kısa saçları uzatmak için yapılan ek(5).

UZUN KÖYNEK

Fistanı andıran iki yanı yırtmaçlı yaka ve kol ağzları işli, şalvar üzerine giyilen giysidir(1).

ÜÇETEK

Üçetek, entarinin belden aşağı kısmının üç ayrı dilim halinde yapılmasından dolayı bu ismi almıştır. Önde bir arkada iki parça bulunur. Uzun kollu, önden açık, yakasızdır. Ön ve yanlarda bulunan dilimler kaldırılarak beldeki kuşak veya kemerin altına sokularak güzel bir görünüm ve yürümede rahatlık sağlanır. Gömlek üzerine giyilir. Alt kısmına şalvar giyilir. Sırma ve ipekle işli olan bu entarinin içi astarlıdır. Bugün oyunlarımızda yalnız kadın giysilerimizde görülür. Geçmişte erkekler de giyerlerdi.

ÜSKÜFE

Kadınların başlarında kullandıkları bir çeşit festir(1).

ÜSKÜFE TÛL

Sim işli kumaştan yapılmış gelinliktir(5).

ÜSTLÛK

Elbise üstüne, ya da vücuda giyilen giysilerin ütmüne verilen addır.

VELE

İpekli baş örtüsünün adıdır. Kırmızı gelin duvağı olarak kullanılır. Buna "Al Vala" denir. (D.Anadolu)(1)

VARAK

Yaprak veya altın gümüş gibi madenleri döverek meydana getirilen incecik yaprak(3).

VEREVLİ

Çorum yöresinde kumaşın yanlama ile diklemesine uymayan bir biçimde kesilip, dikilmesi ile yapılan bir üçetek şekli, ya da çeşitlidir(1).

VEZNELİK

Kars dolaylarında arkalık, çuka, çurka gibi giysilerde göğüs cep kısımlarında bulunan silahlık biçimine sokulmuş ceplere verilen addır. Bunlar gümüşten işlenir, içine tahta çubuklar konur(1).

YABANLIK

Misafirlige gidilirken, misafir kabul edilirken giyilen yeni-
ce, temiz, süslü esvablar, üstlükler ve ayakkabılara denir. (3)

YAĞLIK

Mendil ve çevre gibi bir değirmi bezdir. Yağlıklar el tezgah-
larında dokunur ve üzerleri ipek ve altın sırma ile işlenir.

YAN ALTINI

Omuzdan kalçaya çapraz olarak takılan altının ismi.

YANAR DÖNER

Bakıldığı noktaya göre değişen renklerde görülecek surette
muhtelif renkli ipeklerle dokunmuş kumaşların adı. (3)

YAN HAMAYLI

Boyunda hırtlek altına, peşlinin ve çevrenin üstüne gelmek
üzere çaprazlama altın dizilen ipek kumaşın Sivas yöresindeki adıdır. (1)

YANLIK

Boyuna takılan inci ve beşibiryerdelerin Çankırı yöresinde-
ki adıdır. (1)

YAPIK

Etrafı çiçekli ve kenarlara yapık oyası çekilen örtü. (5)

YAŞMAK

İslam kadınlarının sokakta ferace giydikleri vakit gözlerine
tutundukları ince beyaz tül bent. Yaşmak iki parçadan ibarettir. Biri
yukarıdan biri aşağıdan gelerek gözlerin önünde bir aralık bırakılır. (4)

YAVAN ÇEMBER

Sinop yöresinde yaşlı kadınların kullandıkları çemberdir. (1)

YAYLI DAL

Fes üzerine takılan yaylı elmas iğne (Çankırı) (5)

YAZMA

Bir çeşit yemeninin halk arasındaki adıdır. (Bak. Yemeni)(1)

YAZILI

Mahmudiye adı verilen altındır. Üzerinde yazılar bulundu-
ğundan bu ad halk arasında kullanılmaktadır. (1)

YEDA TAŞI

Ankara dolaylarında boyuna asılı bulunan bir süs taşıdır. (1)

YELDİRME

Başa bir örtü geçirilerek ve hemen sırtta giyilebilen sokak üstlüğü. (3)

YELEK

İşliğin üstüne giyilir. Eteği bele kadar kısa olup aynı zamanda mintan üstüne, ceket ve salta cepken altına giyilir. Kolsuzdur. İpekli kumaşlardan yapılmış işlemeli, süslü dış yelekleri maddi durumu iyi olanlar tercih ederler. (3)

YEMENİ

1) Kısa kenarlı, kırmızı ve diğer renklerde (sarı, siyah) sahtiyanndan yapılan kaba pabucun adı. 2) Üzerine el kalıplarıyla çiçek şekilli süs motifleri basılmış, büyük, değirmi halinde, tülbent bezin adı olup kadınlar tarafından başa bağlanır. Etrafı oya dilimleriyle süslenir. Basma suretiyle süslenmiş olanlara "yazma yemeni", altın ve gümüş teller ve pullarla işlenmiş beyaz yemeniye de "pullu, telli yemeni" adı verilir. (3)

YEN

Sokakta giyilen siyah etek. (5)

YENLİ

Çorum yöresinde geniş kollu bir üçetek çeşitidir. (1)

YİRİKLİ KEMER

Bir çeşit kemerdur. Üzerine yirik işlendiğinden bu ad verilmiştir. (1)

YOLAKLI

Kumaş dokusu içine simle yapılmış, üçetek ve şalvarın Kütahya yöresindeki adıdır. (1)

Bir çeşit işlemeden. adını aldığı söylenen üçetek ve şalvara denir. İpek ve pamuklu dokuların içine sim işlenir. Ak, gök, mavi, turunc renkleri vardır. (1)

YUSUFİ

Bir çeşit başlıktır. Tepe kısmı geniş, üstü derili, çevresi tülbent örtülü, ön kısmı iki sorguçlu kavuktur. (1)

YÜZÜK

Parmağa takılan üstünde kıymetli taş bulunan altın veya gümüş halka. (1)

ZAÇ-I KIBRIS

Kaş boyamakta kullanılan siyah bir çeşit boyadır. (1)

ZAMBAK

Bir oya çeşitidir. (1)

ZENNE BAŞLIĞI

Mücevherlerle süslü serpuştur. Zenneler başlıklarını böyle süslediklerinden bu ad verilmiştir. (1)

ZENNE ENTARİSİ

Ferace altına giyilen üçetekli, harçlı kalın entaridir. Üçeteğin ikisi önden, biri arkadan bele sokularak kuşakla tutturulur. (1)

ZENNE FERACESİ

Zennelerin giydikleri kenarları harçlarla işli çuhadan yapılan feracedir. (Bak. Ferace) (1)

ZENNE FESİ

Kadınların kullandıkları küçük festir. Zenneler bunu kullandıklarından bu ad verilmiştir. (1)

ZENNE SAÇI

Takma saç, peruktur. (1)

ZENNE ŞALVARI

Köçek giysilerinde köylü şalvarı, ya da Çintıyan'a verilen addır. Bir şalvar cinsidir. (1)

ZENNE YEMENİSİ

Parlak kırmızı renkten yapılmış, yumuşak ayakkabı, kırmızı yemenidir. (1)

ZERBE

Altından telciklerle dokunmuş kumaş çeşitidir. (1)

ZERDUŞ

Bir çeşit sırma işidir. (1)

ZER ENDERZER

Bakırlı altın üzerine gümüşlü altın ile yapılan iş. (1)

ZERKÂARİ

Altın ile işlenmiş bir çeşit kumaştır. Elbise yapımında kulla-

nılmıştır(1).

ZERKÜLAH

Arkaya sarkık olmayan, altın işlemeli üsküftür. Bir çeşit başlıktır(1).

ZERNİGAR

Altın nakışlı, kumaş, elbise, başlıkların genel adıdır. Altın kakmalıdır(1).

ZERRİN KEMER

Altın tel ile yapılmış veya altın paftalı kemerin adı(3).

ZERTAR

Kumaş, ya da süs yapımında kullanılan altın teldir(1).

ZERTARİ

Altın telle işli bir çeşit kumaştır(1).

ZERRİN

Bir yazma işidir(1).

ZIBBA

Konya yöresinde kadınların giydiği bir çeşit üst giysisidir(1).

ZIBİN

Kolsuz yelektir. İçliktir. Kışın elbise altına ve kaftan altına giyilmektedir. Pamukludur(1).

ZİNCİRLİ

Bir altın paradır. Süste kullanılmıştır(1).

ZÜBÜN

Diyarbakır yöresinde elbiselere verilen addır(1).

ZÜLÜF

Yüzün iki yanına sarkık olarak bırakılan saçlara verilen addır.

ZÜNNAR

Bel kuşaklarından birine verilen addır(1).

SONUÇ

Türk giyim kuşam tarihi bugüne kadar yazılamamış, münferit ve ferdi araştırmalarla tarihi ve bölgesel giyim kuşam şekilleri süreli ve süresiz yayınlarda dağınık çalışmalarla tanıtılmaya gayret edilmiştir.

Türkiye’de geleneksel giysilerimizi araştırarak, elde bulunan örnekleri saptayarak değerlendirebilecek, bunların korunması ve saklanmalarını sağlayacak bilimsel değerler içinde bu konuda yayınlar yapacak kurumlar bulunmadığından, bu çalışmalar daha çok bu işe gönül vermiş bireysel çabalarla sürdürülmektedir.

Giyim ve tamamlayıcı olan baş biçimleri, özellikle kadın giyiminde, kadının toplum içindeki yerini belirleyici bir öge olarak günümüze kadar süregelmiş bir geleneksel kültür ögesidir. Bununla o toplumun inancı, kadının evli ya da bekâr olduğu, yaşlı ya da genç olduğu, dul olduğu, dulun evlenmek istediği gibi düşünce ve davranışlar toplum içinde kolayca anlaşılır. Bu, o toplum içindeki düzeni belirlemektedir. Ancak birbirlerinden ayrı olduklarını ve kendi kişisel beğenilerini, kullandıkları benzer eşyalar üzerine yaptıkları değişik süsler, süsleme ve takılarla ortaya koyarlar. Bu gibi bireysel değişiklikler temel davranışı, tutumu belirleyen çizgiyi değiştirmemiştir.

Giyimdeki değişikliğe neden olan en büyük sebep "Moda" olmuştur. "Moda" sözcüğü her şeyden önce giyim ve davranış konularında ağır basan görüşleri estetik, toplumsal kurallar, din (inanç) alanındaki anlayış değişikliklerini belirtir. Batı kültürüyle yetişen birey hem onun benzerliklerinden ayrı, hem de onlar gibi olma çabasında-

dır. Batılı değerler, özellikle son yıllarda giyim alanında da geleneksel değerlerimizi hızla yok etmiş, otantiklikten uzaklaşmış, pek çok örnek "aslıymış" gibi ortaya konulmuştur. Aslında geleneksel giyim "geleneksel kültürümüzün" (geleneksel yaşam biçimi) bir parçasıdır. Günümüz koşulları içinde bu kültür özelliğinin hızla yok olması da bir bakıma doğal sonuçtur. Ancak kültürel gelişmede temel olan, aslının "nasıl" olduğunun bilinmesi kadar önemli olan "neden" böyle olduğudur.

Moda, bu çelişkili "olma isteği" yüzünden belirli sınırlar içindedir ve daha çok kentleri etkilemiştir. Giyim ekonomisi, çevre, doğal şartlar, vb. yaşam biçimlerinin değişmesiyle değişimlere uğramıştır. Geleneksel tarımcı hayvancı kültürlerin ya da toplumların ekonomisi biçimleri değişmediği müddetçe Anadolu'nun bazı kesimlerinde görüldüğü gibi moda, bu toplulukların giyim geleneklerini henüz etkilememiştir.

Sonuç olarak bu çalışmayı oluşturan temel ilke, "giyim bir yaşam biçimi göstergesidir". Onun değişmesi yaşam biçiminin değişmesi ile birlikte olur. Bugünü anlayabilmek için dünü bilmek gerekir.

Bu aşamada yapılması gereken çalışma, bugüne değin giyim konusunda yazılmış süreli ve süresiz yayınlar, makaleler vb. yayınların bibliyografyası ile bu konuda çok gerekli olan "giyim-kuşam" deyimleri ve terimleri sözlüğü, bundan sonra yapılacak çalışmalarda ortak bir dil kullanmayı ve bilimsel bir görüş açısını getirecektir.

KAYNAKLAR

- 1- DEMİRSİPAHİ Cemil, Türk Halk Oyunları, Türkiye İş Bankası, Kültür Yayınları No.148, Ankara 1975.
- 2- EKİCİ Cezayir, Türk Halk Oyunlarında Giysilere Genel Bakış, Bitirme Ödevi, İstanbul 1992.
- 3- GÜRTUNA Üstün, Kostüm ve Makyaj ders notları, Lisans 1986.
- 4- KOÇU Ekrem Reşat, Türk Giyim Kuşam ve Süslenme Sözlüğü, Sümerbank Kültür Yayınları, İstanbul 1969.
- 5- ÖGEL Bahattin, Türk Medeniyet Tarihine Giriş, Türklerde Giyecek ve Süslenme, Cilt 5, Kültür Bakanlığı, Ankara 1978.
- 6- SÜRÜR Ayten, Dr., Ege Bölgesi Kadın Kıyafetleri, Türk Süsleme Sanatları Serisi 7, Ak Yayınları, İstanbul 1983.
- 7- TARİHİ TÜRK KADIN KIYAFETLERİ, Güzel Sanatlar Matbaası, I.Baskı, İstanbul 1986.
- 8- TEMEL BRITANNICA, Hürriyet Yayınları, Cilt 7, İstanbul 1993.
- 9- THE OXFORD ENGLISH, TURKISH DICTIONARY, Oxford University Press, ABC Kitabevi, Ankara 1978.
- 10- TÜRKÇE SÖZLÜK, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 1963.
- 11- TÜRKÖĞLU Sabahattin, Giyim Kuşam Süslenme Ders Notları, Yüksek Lisans 1992.

EKLER

Kültür Bakanlığı HAGEM tarafından yapılan çalışmalar sonucunda belirlenen yörelere göre giysi dağılımı son yapılan şekliyle ekte verilmiştir.

EKLER - I

ADANA

Üçetek

Zıbın

Yelek

Cepken

Tuman

Edik-Pabuç

Fes

Mahmudiye

Gazi

Kefiye

Ses (Tül)

ADİYAMAN

İç Gömleği-Deli Gömleği

Zıbın-üçetek

Şalvar,Kahme Şalvar

Önlük

Kuşak-Ben

Çorap

Çarık-Yemeni

Terlik (Başörtüsü)

Gümüş Taç

Puşu

Keten

AFYON

Peşli-Peşsiz Entari

Telli Hare-Pullu Hare

Şalvar

Cepken

Kemer-Şal Kuşak

Çorap

Çarık-Alelumum Kundura

Fes-Tepelik-Rakçın

Hotoz-Tuzaklı Hotoz-Taç

Krep Örtü

Hamaylı-Beşibiryerde

AĞRI

Mahmudiye

Çorap

Çapula-Yemeni

AYDIN

Göynek-Köynek

Gönçek

Üçetek-Zupun-Zıbın

Önlük

Fermile-Fermene

Kuşak

Fes

Krep

Uladu Örtü

Tennik

Keten Kulağı

Uzun Çeki-Al

Çeki

İlmeçer

Dulukçak

Pullu Top

Çorap

Ayakkabı

BALIKESİR

Göğüslük

Göynek

Paçadon-Şalvar

Üçetek Göynek

Cepken-Sarka

Kuşak

Önlük

Yemeni (Oyalı-Pullu)

Takke

Tepelik

Seyran (Gümüş Para)

Çorap

Yemeni-Çarık

BİLECİK

Bindallı-Üçetek

Cepken

Yalvar

Şitari

Elmasiye

Poşu

BİNGÖL

Fistan

Gömlek-Üç Parçalı Etek

Şalvar-Don

Yelek

Şal

Çorap

Çarık-Yemeni

Fes-Fini-Kofi

Vil-Kahkül

Aktülbent-Yazma

BİTLİS

Fistan

Püsküllü Kuşak

Yelek

Don

Çarık

Kofi

Merheme (Başörtüsü)

Poşu

BURDUR

İşlik-Göynek

Üçetek-Zıbın

Kepe (Yelek)-Şal Gömlek

Bağır yelegi

Delme

Şalvar

Kuşak

Çorap

Çarık

Çitari

Fes-Alınlık

Pullu Destar-Pullu Oyalı Yazma

Poçu-Poşu

BURSA

Şalvar-Paçadon-Krepdöşin

Mintan-Gömlek

Üçetek

İçli-Kapatama

Sıktırma

Sarka

Güdük

Önlük

Arkalık-Kuşak

Çorap

Çetik-Yemeni

Saçlık

Boncuklu Fes

Takke
Terlik
Yanak Düzen
Gıdıklık

ÇANAKKALE

Paçalık-Şalvar
Kuşak
Tutak-Önlük
Gömlek
Cepken
Hotoz
Beşibiyerde-Kıskı

ÇANKIRI

Fes-Taç başlık
Yemeni-Çevre
Fermane
Üçetek
Şalvar
Bindallı
Çorap
Yemeni

ÇORUM

Gömlek
Sıktırma, Delme
İçlik
Paça-Don
Şalvar
Üçetek-Zıbın
Ceket-Salta
Gümüş Kemer-Kuşak
Fes-Canfes
Saç Altını-Hırtlak Altını-Alıç Altını

Çorap
Mes-Edik

DENİZLİ

İç Gömlek
Peş-Üç Peş-Üçetek
Şalvar
Ceket
Peştemal-Tongurdaklı
Çorap
Dizlik
Yemeni-Kundura
Yazma

Fos

Krep

Koza

DİYARBAKIR

Entari-Fistan-Zıbın
Uzun Don (Tuman)
Oyalı Çit (Yazma)
Oyalı Garz (Krep)
Saç Bağı

EDİRNE

Gömlek
Üçetek-Bindallı
Şalvar
Yemeni-Krep
Çorap
Kundura
Aynalı Yemeni

ELAZIĞ

Üçetek
Şalvar
Gümüş Kemer
Çorap
Pullu Pabuç
Fes
Oyalı Yazma

ERZİNCAN

Entari-Üçetek
Şalvar
Salta-Cepken
Hindi-Tülbent-Pırpırlı
Yemeni-Çarık-Kundura
Tepelik
Saçlık
Bilezik
Kemer
Mengüç Küpe

ERZURUM

Dört Peşli-Üçetek-Entari
Şalvar
Potin-Kalloş
Gümüş-Altın Kemer
Fes
Tepelik
Kofik-Dinge
Vala-Krep-Yazma

ESKİŞEHİR

Dikolta-Kombinezon
Uzun Entari
Bindallı

Şalvar-Canfez
Delme
Şarka-Pesent
Yağlık
Peşetmal
Kemer
Tülbent-Grep
Dizi Altın Gramisiye
Çorap
Yemeni-Kundura
Kafalık

GAZİANTEP

Üçetek-Zubun
Fermana
Salma
Tuman-Kilot-Dizdonu
Merkup (Gülşefteli Yemeni)
Fes-Taç
Penes Şerit
Kundura-Yemeni
Tepelik
Savatlı Kemer

GİRESUN

Fistan
Gümüş Kemer
Tepelik

GÜMÜŞHANE

Fes-Taç
Şal
Üçetek
Şalta-Cepken

HATAY

Yemeni

Şalvar

Yelek

Ceket

Ayaklık-Don

Yaşmak

HAKKARİ

Kesrevan (örtü)

Fistan

Kiras (işlik)

Levendi-Sücük

Kolusz Yelek

Kurttek (Yarım Fistan)

Dergi-Don

Kemer-Şal

Bervani-Önlük

ISPARTA

Üçetek-Şevahir Entari

Şalvar

Desdondü

Kutri

Mernos

Çitar

Bindallı

Şıyrıyaladı

İÇEL

Oyalı Yazma

Penezli Fes

Üçetek

Şalvar

Kolon

Çorap

Yemeni-Edik

İSTANBUL

Entari

Kuşak

Hotoz

İncetül

KARS

Dinge-Kalagey-Püşü-Leçey-Kofik

Dayra (Daire)-Üçetek

Önlük-Peştemal

Öğlük-Döşlük (Göğüslük)

Şalvar-Tuman-Şaltak

Kemer-Kuşak

Çorap

Kundura-Çarık

Kolçak

KASTAMONU

Fes

Çökü (Grep-Tülbent)

Üçetek-Çuha-Üsküfe-Siyai-Fıstıkiye-

Canfes-Atlas-Altıparmak-Sopolı (Mey-
danı)

Salbasma-Şitali-Kadife Kutnu-Bindallı

Yelek-Salta-Ceket

Kuşak

Şalvar

Çorap

Meş-Pot-Kundura-İkarpın

KAYSERİ

Üçetek-Bindallı

Çinti
Hırka
Salta
Cepken

KIRKLARELİ

Yemeni-Krep
Gömlek
Ceket
Şalvar
Aynalı Yelek
Bindallı
Çorap
Kundura

KIRŞEHİR

Alfes
Yazma
Üçetek
Ceket
Don
Şal Kuşak

KONYA

Üç peşli-Peşsiz Entari
İşlik
Şalvar
Cepken-Şalta
Göğüstüle-Dafkı
Kuşak-Bendori
Fes
Kellepos-Takke
Yazma
Kallos-Ayakkabı-Yemeni

KOCAELİ

Şalvar
Yelek
Hırka
Yazma
Gerdanlık
Topuklu Ayakkabı

KÜTAHYA

Oyalı Dane
Al Gömlek
Fermene
Sarkan-Cepken
Şalvar-Çatkılı-Dallı
Zıbın
Göynek
Üçetek-Yırtmaçlı-Yırkılı
İlbade
Şal Kuşak
Önlük
Eğrimli
Toz Bağı
Pullu Yazma

MALATYA

Entari
Gümüş Kemer
İç Gömlek
Zıbın-Üçetek
Önlük-Peşte mal
Şalvar-Tuman
Yakalık
Kolçak
Çorap
Fes

Poşu

MANİSA

İç Gömlek

Şalvar-Aldon-Paçalı Don-Tokurdum

Uzun Zıbın

Çekki

Arkalık-Şal Kuşak

Kemer

Kolan

Önlük

Cepken-Sarka

İlbade-Dilbade

Çorap

Dizme-Çarık-Çizme

Yazma-Albez-Pullu Bez

Tozak

Mançın

Tepelik

Yanaklık

Irakçıl

Nazarlık

MARDİN

Denge (Fes)

Eşarp

Namazlık-Saten

Puşu

MUĞLA

Üçetek

Yelek

Gömlek-Zıbın

Şalvar-Don

Kuşak

Peştamal

Bağırtlak

Uçkur

Yağlık

Çarık

Fes

Dahtar

Çelgi-Çergi

Dolak

Tepelik

Fenez

Çeki

MUŞ

Fistan

Şaran (Beşibiyerde)

Sırga (Küpe)

Kofi-Fes

Sehri

Krap

Şalvar

NEVŞEHİR

Dimi-Şalvar

Boğma Şalvar

Üçetek

Şal

Yemeni-İşlemeli Fes

Sata

NİĞDE

Bindanlı

Yazma

Yağlık

Çorap

Kulaç Kundura-Kaloş

RİZE

SAKARYA

Şalvar

Kısa Entari-Buluz

Grep

Üçetek

SAMSUN

Entari

Peştemal

Horasan Şal

Kuşak

Delme

Çorap-Sison

Kara Lastik

SİVAS

Gömlek-Köynek

İç Saya

Dış Saya

Şalvar

Entere-Fistan

İçlik-Yelek

Üçetek-Üç peşli-Peşli

Kuşak

Önlük

Cepken-Salta

Fes-Alnınik

Almalı

Baş Makinası

Bartın Yazması

Pullu

Çarık-Yemeni-Kundura

Gümüş Kemer

Hamaylı

Bilezik

Sakalduluk

TRABZON

Fes

Tepelik

Yemeni-Başörtüsü

Entari-Fistan

Şalvar-Kilot-Don

Peştemal

Kuşak

Şalta

Çorap

Çarık-Yemeni-Kara Kundura

URFA

Taç

Fes

Puşu-Püşü

Tepelik

Üçetek-Fistan-Entari

Sigma-Yelek

Şalvar Tuman

Kemer-Belbağı

Önlük

Çorap

Postal-Yemeni

VAN

Entari

Gümüş Kemer

Ağyan-Şapka

Oyalı Yazma-Leçek

Yelek

İşlik

Kofi

Krep

Çorap

Galos Potin

YOZGAT

Fes

Başörtüsü

Üçetek

Salta-Tarla Sattıran

Caket

Şal

ZONGULDAK

Cintiyan-İç Gömlek

Şalvar-Aldon

Bindallı

Kemer (Altın-Gümüş)

Altıparmak Kutnusu

Abaniye

Peştemal

Beyaz Bez

Takke-Fes

Grep

Kep

Çapkı

Uskufa-Yelek

Çorap

Yemeni

ÖZGEÇMİŞ

Nazik Yüce, 1961 yılında İstanbul'da doğdu. İlköğrenimini İstanbul, Beşiktaş Barbaros İlkokulu'nda, orta öğrenimini Atatürk Kız Lisesi'nde tamamladı.

Halk oyunları alanında eleman ve öğretici olarak çalışmalar yaptı.Bakırköy Halkevi'nde bir dönem çalıştı.

1985-1986 yılında İ.T.Ü. Türk Musikisi Devlet Konservatu-
arı Türk Halk Oyunları Bölümüne girdi. 1991 yılında mezun oldu.

1991-1992 yılında İ.T.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk
Halk Oyunları'nda Yüksek Lisans eğitimine başladı.